

Kansalaisopistot mielikuvien markkinoilla

Anu Antinoja

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2011

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden yksikkö

ANU ANTINOJA: Kansalaisopistot mielikuvien markkinoilla

Pro gradu –tutkielma, 97 s., 4 liitesivua

Kasvatustiede

Toukokuu 2011

TIIVISTELMÄ

Siirtyminen 1980-luvun puolivälissä sivistyksen merkitystä korostavasta, suunnittelukeskeisestä aikuispolitiikasta markkinaperusteiseen aikuiskoulutukseen toi aikuiskoulutuskentälle yritysmaailman ajatuksia ja markkinaperiaatteita. Tässä ajassa kansalaisopistojen sivistyksellinen tasa-arvo, henkisen kasvun ja harrastamisen tilat saatetaan nähdä hyödyttömänä puuhasteluna. Aikuiskoulutuspolitiikan markkinoituminen ja kaupallistuminen sekä esimerkiksi Sivistys-verkkolehden keskustelut kansalaisopistojen heikosta tunnettuudesta pakottavat kansalaisopistoja kiinnittämään huomiota imagoonsa ja omaan paikkaansa koulutuksen kentällä.

Tutkimuksessa kuvataan minkälaisia mielikuvia kansalaisopistojen rehtorit ja Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet kuntalaiset kansalaisopistojen toimintaan liittävät, minkälaisilla mielikuvien markkinoilla liikutaan. Työssä käydään läpi laadullisen sisällönanalyysin avulla hyvin erilaisista asemista käsin mielikuvia kansalaisopistojen toiminnasta. Sivistys-verkkolehden kriittiset kommentit kansalaisopistojen heikosta tunnettuudesta toimivat haastatteluissa keskustelun virittäjinä.

Rehtorit suhtautuivat kriittisemmin kansalaisopistojen julkiseen kuvaan ja tunnettuuteen kuin sattumanvaraisesti valitut Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet. Rehtorit suhtautuvat Sivistys-verkkolehdessä esiin nousseeseen kritiikkiin luottavaisen varauksellisesti. Hämeenkatu-gallup osoittaa, että kansalaisopistot ovat kaikille tarkoitettuja, matalan kynnyksen harrastus- ja oppimispaikkoja, opetus on hyvää, tarjonta todella laajaa ja kurssimaksut kohtuullisia. Parantamisen varaa aina löytyy, mutta pääosin toimintaan suhtaudutaan positiivisesti ja toimintaa arvostaen. Jopa siinä määrin, että kaikki Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet haastateltavat liputtavat kansalaisopistojen tulevaisuuden puolesta. Kansalaisopistot halutaan nähdä tulevaisuudessa pääosin jo olemassa olevan kaltaisina, mutta myös uudistuskykyisinä, kehittyvinä, merkittävinä oppimis- ja harrastuspaikkoina, jopa eräänlaisina kehittämis- ja ideahautomoina, jonne kaikenlaiset ihmiset osaavat ja haluavat tulla. Hämeenkatu-gallupissa ja rehtoreiden haastatteluissa esiin nousee tulevaisuuden haasteina myös sosiaalisen median haltuunotto opetuksessa ja markkinoinnissa, sekä aliedustettujen ryhmien innostaminen mukaan opistotoimintaan. Näiden lisäksi rehtorit toivovat, että kansalaisopistotoiminnan vaikutukset yksilössä ja sitä kautta koko yhteiskunnan hyvinvoinnissa ymmärrettäisiin tulevaisuudessa entistä paremmin.

avainsanat: kansalaisopistot, mielikuvat, imago, brändi, mielikuvayhteiskunta

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 KANSALAIPOISTOT VAPAAN SIVISTYSTYÖN TOTEUTTAJINA	4
2.1 Kansalaisopistot osana aikuiskoulutusjärjestelmää	4
2.2 Työväenopistojen syntyhetkistä nykypäivään	7
2.3 Kansalaisopistojen tehtävät aikuiskoulutuskentällä	9
2.4 Kansalaisopistojen toimintaympäristön muutos	12
3 KANSALAIPOISTOT MIELIKUVAYHTEISKUNNASSA	15
3.1 Koulutusmarkkinointi	15
3.2 Mielikuva, imago ja brändi	17
3.3 Mielikuva- ja imagotutkimus	19
4 IDEASTA AINEISTOKSI	22
4.1 Tutkimuksen lähtökohdat	22
4.2 Haastattelu tutkimusmenetelmänä	23
4.3 Laadullinen tutkimus ja tutkimusongelmat	29
4.4 Aineiston analyysi	30
5 MIELIKUVIA METSÄSTÄMÄSSÄ	33
5.1 Kansalaisopistojen tunnettuudessa ei ole kehumista?	33
5.2 Kenelle kansalaisopistojen toiminta on tarkoitettu?	40
5.3 Mistä kansalaisopistojen toiminta tunnetaan?	48
5.4 Onko kansalaisopistojen toiminta hyödytöntä puuhastelua?	55
5.5 Minkälaisia mielikuvia herää, jos kansalaisopistojen tarjonnasta nostetaan esiin pitsinnypläys?	61
6 TULEVAISUUDEN KANSALAIPOISTO	66
6.1 Sosiaalinen media	66
6.2 Aliedustetut ryhmät	68
6.3 Tulevaisuuden kansalaisopistomielikuvat	76
7 LOPUKSI	84
7.1 Yhteenveto ja tulosten pohdintaa	84
7.2 Tutkimuksen luotettavuus	89
Lähteet	92

1 JOHDANTO

Yhteiskuntamme on muuttumassa yhä läpikotaisemmin markkinoituneeksi. Kilpailun kiristymisen ja markkinoitumisen myötä yksilöt ja yritykset joutuvat kiinnittämään huomiota yhä enenevässä määrin siihen millaisia mielikuvia niistä muodostetaan. Imagosta huolehtiminen on levinnyt liike-elämästä politiikkaan ja edelleen julkisten palveluiden ja hallinnon alueelle, jopa Suomi-brändiä pyritään parantamaan. (Karvonen 1997, 23; Karvonen 1999, 32.) Myös aikuiskoulutus elää markkinasuuntautuneen toiminnan aikaa, jossa korostuu koulutuksen välineellisyys, tehokkuus ja kaupallisuus (esim. Filander 2000, Koski & Filander 2009; Valkonen & Kauppila 2010). Tämä hyödyn näkökulman korostaminen lisää työelämäsuuntautuneisuutta ja kilpailukyvyn parantamiseen tähtäävää toimintaa, joten aikuisväestön sivistämisen, henkisen kasvun ja harrastamisen tilat leimataan tässä ajassa helposti hyödyttömäksi puuhasteluksi.

Sivistys-verkkolehden päätoimittaja Pekka Sallilan (2009) pääkirjoituksessa: ”Tunnettuudessa ei ole kehumista” käy ilmi, että kansalaisopistojen julkisesta kuvasta puhuttaessa juuri mielikuva hyödyttömästä puuhastelusta varjostaa toimintaa. Hänen mielestään myös menneiden vuosikymmenten saavutusten liika painottaminen ei ole tunnettuuden kannalta ongelmatonta. Kansalaisopistojen liiton (KoL) entinen toiminnanjohtaja Heljä Nurmela oli Sivistys-verkkolehden keskusteluissa sitä mieltä, että vapaa sivistystyö on sisäänpäin kääntynyttä ja toiminnasta tiedetään, suurista opiskelijamääristä huolimatta, vähemmän kuin alalla uskotaan. Nurmela toivookin laajamittaista yhteistyötä alan profiilin nostamiseksi, julkisen kuvan parantamiseksi ja näkyvyyden lisäämiseksi. (Heljä Nurmela jättää kansalaisopistot 2009.)

Näiden Sivistyksestä poimittujen kommenttien lisäksi verkkolehdessä tehtiin analyysiä rehtoreiden kirjoittamista opinto-oppaiden pääkirjoituksista. Viestintäkonsultti Helena Lemminkäisen ja aikuiskasvatustieteen professori Jyri Mannisen analyysien perusteella pääkirjoituksissa korostuu vanhoille asiakkaille kirjoittaminen. Kun opiskelijoista yli 70 % on naisia, ei kohderyhmä ole sukupuolineutraali. Manninen on sitä mieltä, että pääkirjoituksiin valittu kurssitarjonta saattaa karkottaa potentiaaliset miesasiakkaat. Esimerkiksi kierrätysompelun tai pitsinnypläyksen esiin nostaminen ei välttämättä houkuta miehiä mukaan opistotoimintaan. Mannisen mielestä miehiä sorsitaan. Pääkirjoitusteksteissä korostuivat oppimisen ilo ja mukava yhdessäolo, eli toiminnalliset ja sisällölliset osallistumissyöt, kun taas miehillä ja vähemmän koulutetuilla painottuvat osallistumisessa välineelliset motiivit. Mannisen mukaan voitaisiinkin tarjota vaikka ”Vuotaako vene? Paatti kevätkuntoon”- kurssia, sen sijaan, että kehutaan sitä kuinka kivaa opiskelu on yhdessä ja kuinka mukavaa porukkaa opistossa on. (Kouvo 2009.)

Näiden kriittisten kommenttien vastapainona, toisesta ääripäästä, ovat kansalaisopistojen itsensä arviot laadukkaasta toiminnasta (Vaherva ym. 2007, 45) ja kunnan tyytyväisyystilastot, jossa kansalaisopistot paistattelevat kärkisijoilla. Suomen Kuntaliitto kartoitti ympäri Suomen kuntalaisten tyytyväisyyttä kuntapalveluihin. Yli 13 000 vastaajan kuntalaistutkimuksesta selviää, että kuntalaiset ovat tyytyväisimpiä koulutuspalveluihin. Kansalaisopistot arvioitiin kuntapalvelujen parhaimmiston, edellä olivat kirjastot, kunnallistekniikka, sairaanhoito, liikuntapalvelut, jätehuolto ja kierrätys. (Kaukopuro-Klemetti 2009.) Myös yksittäisissä kansalaisopistojen toimintaa koskevissa imagotutkimuksissa on saatu erittäin hyviä tuloksia. Helsingin suomenkielisen työväenopiston tulevaisuusfoorumi kiteyttää kansalaisopistomielikuvat seuraavanlaisesti:

”Asiakasfoorumi kiteytti opiston perusidean, suomenkielinen työväenopisto on luotettava, edullinen, innostava, virkistävä ja osaava. Jos työväenopisto olisi eläin, se olisi koira, ehkä myös karhu tai pöllö. Eläinmielikuvissa työväenopisto koettiin selvästi positiivisena, kotoisana ja turvallisena. Mikäli työväenopisto olisi kasvi, se olisi tammi. Työväenopiston väri on keltainen tai punainen, kulkuväline opistoon olisi juna tai bussi, kaikki mahtuvat mukaan ja pysäkkejä on tiheässä.” (Raitaranta, Utti & Kekki 2008.)

Nämä Helsingin työväenopiston asiakkaiden yleisimpien vastausten perusteella esiin tulleet mielikuvat antavat kansalaisopistosta hyvin positiivisen kuvan. Kansalaisopisto nähdään luotettavana, kotoisana ja turvallisena elämän eri vaiheissa palvelevana oppilaitoksena, jonne kaikki on tervetulleita. Kuitenkin julkisesti, isoilla foorumeilla, kansalaisopistojen julkisuuskuvasta, imagosta ja siihen liitetystä mielikuvista puhutaan kriittiseen sävyyn. Nämä ristiriitaiset mielikuvat kirvoittivat tämän tutkimuksen käyntiin, ja tutkimuksen tavoitteeksi muodostui: millaisia mielikuvia kansalaiset ja kuntalaiset kansalaisopistoihin liittävät, minkäläisten mielikuvien markkinoilla liikutaan. Lisäksi selvitetään miltä näyttää tulevaisuuden kansalaisopisto ja minkälaisia mielikuvia markkinoilla kansalaisopistojen rehtorit haluavat toimintaan liittää ja minkälaisista mielikuvista irrottautua. Vastausta edellä esitettyyn pyritään saamaan viiden rehtorihaastattelun ja kahdentoista kuntalaishaastattelun avulla, joita nimitän Hämeenkatu-gallupiksi. Tarkoituksena on saada näkökulmaa kansalaisopistomielikuvista toimintaa organisoivalta taholta ja sattumanvaraisesti valituilta kuntalaisilta, jotka joko osallistuvat toimintaan, ovat joskus osallistuneet tai eivät ole koskaan olleet kansalaisopiston järjestämällä kursseilla.

Tutkimus etenee siten, että toisessa pääluvussa tehdään historiallinen piipahdus kansalaisopistojen syntyhetkiin sekä perehdytään kansalaisopistojen tehtäväkäsitteiden ja toimintaympäristön muutoksiin. Kolmannessa kappaleessa selvennetään käsitteistöä mielikuvayhteiskunta, imago ja brändi, sekä kurkistetaan muutamaan mielikuva- ja imagotutkimukseen. Neljännessä pääluvussa

keskitytään siihen, kuinka tutkimuksen idea kehittyi varsinaiseksi aineistoksi ja kuinka tutkimus tehtiin. Viidennessä ja kuudennessa pääluvussa puretaan tutkimustulokset: minkälaisia mielikuvia rehtorit ja Hämeenkatu-gallupin katuhaastateltavat kansalaisopistomaailmaan liittävät sekä mihin suuntaan mielikuvia halutaan tulevaisuudessa johdatella. Viimeisessä luvussa vedetään yhteen tutkimustulokset ja mietitään miten tutkimusta voitaisiin jatkaa.

2 KANSALAI SOPISTOT VAPAAN SIVISTYSTYÖN TOTEUTTAJINA

2.1 Kansalaisopistot osana aikuiskoulutusjärjestelmää

Aikuiskoulutus on erityisesti aikuisille suunniteltua ja järjestettyä koulutusta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010). Perinteisesti tämä aikuiskoulutuksen kenttä on jaettu vapaaseen sivistystyöhön ja ammatilliseen aikuiskoulutukseen. Vapaalla sivistystyöllä tarkoitetaan yleissivistävää ja yhteiskunnallista koulutusta, kun taas ammatillinen aikuiskoulutus on työhön ja ammattiin liittyvää koulutusta. Nykyään nämä rajat ovat hämärtyneet, sillä vapaan sivistystyön oppilaitoksissa järjestetään myös ammatillista koulutusta ja päinvastoin. Ammatillisen ja ei-ammattillisen koulutuksen rajaa ei voida vetää enää koulutusmuodon mukaan, vaan se määrittyy koulutuksen osallistujan tavoitteiden kautta. Sama koulutus voi olla toisille harrastus ja toisille työhön liittyvä pätevytyminen. (esim. Rinne, Kivinen & Ahola 1992, 45.)

Vapaan sivistystyön määritelmä voidaan nähdä kehittyneen kahdesta hyvinkin erilaisesta aatetaustasta käsin. Liberalistiseen ajatteluun perustuvan vapaan kansansivistystyön perinteeseen liittyy, että sivistyneistö toimii kansan kasvattajana ja pyrkii integroimaan kansaa suomalaisuutta ajavan kansallisuusajattelun taakse, yhteisöllisyyttä korostaen. Toinen aatteellinen lähtökohta on kansanliikkeistä lähtöisin oleva kansansivistystyö, joka pohjautuu työväestön omaehtoiisiin pyrkimyksiin tiedon ja elintason nostamiseksi. Tähän perinteeseen liittyy yhteisöllisyyden korostaminen ja käsitys kansasta aktiivisena toimijana ja omien tavoitteidensa asettajana. Vaikka perinteet eroavat lähtökohdiltaan ja arvoiltaan, niissä korostuu kuitenkin molemmissa itsekasvatuksen merkitys. Liberalistinen suuntaus pohjautuu humanistiseen ihmiskäsitykseen, jonka lähtökohtana on idealistinen käsitys ihmisestä itseään jatkuvasti kehittävänä ja hyvään pyrkivänä olentona. Kansanliikkeiden edustajat suhtautuvat yleensä kriittisesti vallalla oleviin ajatuksiin ja virallisen kasvatustajärjestelmän antamaan koulutukseen. Tästä syystä tarvitaan omista lähtökohdista lähtevää koulutusta ja itseopiskelua, jotta voidaan puolustaa omia intressejä kamppailussa eri intressiryhmien ja yksilöiden kesken. (Tuomisto 2002, 23–26.)

Vapaa sivistystyö on yksi tärkeä osa suomalaista aikuiskoulutusjärjestelmää. Aikuiskoulutukseen osallistuu vuosittain noin 1,7 miljoonaa opiskelijaa. Tästä yli puolet on vapaan sivistystyön tarjoamaa koulutusta. (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010.) Keskeisiä tunnuspiirteitä, jotka erottavat vapaan sivistystyön ja muun aikuiskasvatuksen, koulutuksen ja kulttuuritoiminnan toisistaan ovat toiminnan vapaaehtoisuus, opiskelun omaehtoisuus, ideologinen vapaus ja yleissivistyksellinen luonne. Euroopan unionin

rahoittamassa ALICE-projektissa (Adult Learning Information Centre Europe) pohditaan vapaan sivistystyön erityisluonnetta suhteessa muuhun kasvatustoimintaan kahden tunnuspiirteen avulla. Ensinnäkin toiminta perustuu aikuisten *omaehtoiseen osallistumiseen*, joka yleensä keskittyy heidän vapaa-ajalleen. Omaehtoisuuden aste voi vaihdella eri aikuisopiskelijoiden kesken, mutta periaatteessa aikuisopiskelijat päättävät aina itse, osallistuvatko he opintoihin ja mitä he haluavat opiskella. Myös keskeyttäminen on heidän oman harkintansa varassa. Toiseksi yleissivistävä aikuiskasvatus *ei ole diplomi-orientoitunutta*, sillä siinä ei pyritä saavuttamaan diplomia, arvosanoja tai ammatillisia kvalifikaatioita. Perinteisesti vapaa sivistystyö on ollut väljää ja vapaatavoitteista, millä tarkoitetaan sitä, että opinnoissa ei pyritä tutkintoihin vaan parantamaan yleissivistystä. (Tuomisto 2002, 26–28.)

Opistojen tehtävämäärittelyn lähtökohtana voidaan pitää Castrenin (1929) määritelmää vapaasta kansansivistystyöstä. Alanen (1986, 54–62) määrittelee Castrenin ajatusten pohjalta perinteisen vapaan sivistystyön periaatteiksi:

1. kokonaispersoonallisuuden kehittämisen
2. omaehtoisuuden
3. opinnollisuuden
4. harrastusopinnot ja yhteiskunnallisen kasvatuksen sekä
5. itsesäätelyn vapauden.

Sihvonen (1996, 56–61) on lisännyt listaan arvopäämäärinä luonnonsuojelun ja sivistyksellisen tasa-arvon.

Vapaa sivistystyö voidaan määritellä tutkintotavoitteettomaksi, vapaaehtoiseksi opistotoiminnaksi, jonka sisältöjä ei säädellä lainsäädännössä (Vapaa sivistystyö 2010; Vapaa sivistystyö 2009). Lakiin vapaan sivistystyön tarkoitus on kirjattu seuraavasti: ”*Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta. Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.*” (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998, 1§.)

Vapaan sivistystyön oppilaitoksiksi katsotaan kuuluvan kansanopistot, kansalaisopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset (urheiluopistot) ja opintokeskukset. Kansanopistot ovat sisäoppilaitoksia, jotka järjestävät kokopäiväopetusta nuorille ja aikuisille. Tarkoituksena on edistää

opiskelijoiden opiskeluvalmiuksia ja kasvattaa heitä yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä omaehtoisten opintojen avulla. Usein kansanopistot painottavat koulutustehtävässään arvo- ja aatetaustaansa. Kansalaisopistot ovat alueellisiin ja paikallisiin sivistystarpeisiin vastaavia oppilaitoksia, jotka tarjoavat mahdollisuuden omaehtoiseen oppimiseen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen. Erona kansanopistotoimintaan on arvo- ja aatetaustan sekä sisäoppilaitosmuodon puuttuminen. Kesäyliopistojen toiminnassa painottuu avoin korkeakouluopetus, mutta myös muuhun alueelliseen osaamis- ja sivistystarpeeseen pyritään vastaamaan niin, että korkeakoulutettu väestökin tulisi huomioitua. Edellä mainitut opistot keskittyvät opintojen järjestämiseen alueellisesti, mutta opintokeskukset toimivat valtakunnallisina oppilaitoksina, järjestäen opintoja itse sekä yhdessä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa. Opintokeskukset järjestävät opintoja edistääkseen elinikäistä oppimista, aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja kansalaisyhteiskunnan toimintaa. Liikunnan koulutuskeskusten tehtävänä on järjestää liikuntaharrastusta, hyvinvointia ja terveyttä edistävää koulutusta koko väestölle valtakunnallisissa sisäoppilaitoksissa sekä alueellisissa oppilaitoksissa. (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998, 2 §.)

Kansalais- ja työväenopistot, yhteisnimitykseltään kansalaisopistot, ovat vapaan sivistystyön keskeisimpiä toteuttajia, jotka yli 200 opiston verkostollaan kattavat koko maan. Kansalaisopistot tarjoavat yleissivistävää aikuiskoulutusta. Ne vastaavat paikalliseen ja alueelliseen sivistystarpeeseen, tarjoten mahdollisuuksia omaehtoiseen oppimiseen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998, 2§). Kansalaisopistot ovat kunnallisia peruspalveluita, ja ne ovatkin usein kuntien tai kuntayhtymien omistamia. Yksityiset oppilaitokset ovat Setlementtiliiton jäsenyhdistysten ylläpitämiä tai muiden lähinnä yksityisten kannatusyhdistysten ylläpitämiä oppilaitoksia. Kansalaisopistojen ylläpitäjiä oli vuonna 2009 yhteensä 197, joista kuntien 169, kuntayhtymien 2 ja yksityisten 26. Rahoitus oppilaitosten toimintaan tulee valtionavun, kuntien ja opiskelijoiden rahoituksen sekä maksupalvelutoiminnan kautta. (Vapaa sivistystyö 2010; Kansalaisopistojen toimintakatsaus 2009, 6.)

Kansalaisopistojen opetuksen painopiste on erilaisissa taideaineissa, kädentaidoissa ja kielissä, mutta opiskella voi myös muun muassa liikuntaa, yhteiskunnallisia aineita, musiikkia ja tietotekniikkaa. Osa kansalaisopistosta tarjoaa myös taiteen perusopetusta, yleisiä kielitutkintoja, maahanmuuttajakoulutusta, maksullista palvelutoimintaa ja avoimen yliopiston kursseja. Perinteisesti kurssit järjestetään iltaisin, kerran viikossa, koko lukukauden ajan, mutta näiden lisäksi järjestetään enenevässä määrin myös intensiivi- ja verkkokursseja sekä monimuoto-opetusta. (Kansalaisopistot 2010; Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012, 14–22.)

Opetusministeriön pääluokan menoista yli kymmenen prosenttia eli noin 830 miljoonaa euroa

suunnattiin vuonna 2009 erityyppisiin aikuiskoulutuksen menoihin. Noin viidennes aikuiskoulutukseen suunnatuista varoista käytetään vapaan sivistystyön ja yleissivistävän aikuiskoulutukseen. Valtio rahoittaa vapaan sivistystyön koulutusta valtionosuuksien avulla. (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012, 11.) Valtionrahoituksen perusteena on vuosittain oppilaitokselle määrättävä suorite, joka kansalaisopistoissa on opetustunti ja sitä kohden laskettu yksikköhinta. Kansalaisopistojen valtionosuus lasketaan kertomalla vahvistettujen opetustuntien määrä kullekin oppilaitosmuodolle määrättyllä yksikköhinnalla. (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998, 8 §.) Koulutuksen rahoituksessa ei ole lakisääteistä kunnan rahoitusosuutta, mistä syystä opiskelijoilta perittävät maksut ovat tärkeä osa toiminnan rahoittamista. Oppilaitoksille voidaan lisäksi myöntää harkinnanvaraisia valtionavustuksia kehittämistoimintaan tai perustamishankkeisiin sekä joihinkin ylimääräisiin avustuksiin. Nykyään myös opintoseteliavustus on tärkeä apu, sillä näin opistot voivat lisätä haluamiaan kohderyhmiä opistotoimintaan alentamalla tai vapauttamalla haluttuja kohderyhmiä kurssimaksuista. Lisäksi vuonna 2006 kansalaisopistoissa otettiin käyttöön laatupalkintojärjestelmä, jolla palkitaan opistoja kehittämistyöstä ja laadullisesti korkeatasoisista toiminnan tuloksista. Laatupalkinnolla pyritään edistämään kansalaisopistojen paikallista ja alueellista tehtävää sekä yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Joka vuosi valitaan erityisteema, jota painotetaan 30 000 euron palkintoa jaettaessa. Opetusministeriö myöntää vuosittain kahdesta viiteen laatupalkintoa kansalaisopiston toiminnan kehittämiseen. (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012, 11, 22, 24–25.)

2.2 Työväenopistojen syntyhetkistä nykypäivään

Vapaan kansansivistyksen juuret ovat 1800-luvun loppupuolen vapaassa järjestystoiminnassa ja kansanliikkeiden sekä kansalaisyhteiskunnan syntyhetkissä. Sivistystyön ensimmäisiä tehtäviä oli kansan nuorison ja kansan sivistäminen, ja myöhemmin sivistyksen tuominen työväestön ulottuville. Vapaasta sivistystyöstä tuli kansalaisyhteiskunnan koulu, jonka perinteisiin juurtuivat edelleen tärkeät tasa-arvon, kansanvallan ja moniarvoisuuden tavoitteet. Vapaa sivistystyö ilmiönä on pohjoismainen, mutta samat tehtävät on järjestetty tavalla tai toisella myös kaikissa kehittyneissä maissa. (Niemelä 1999, 11; Niemelä & Sallinen 2002, 7.)

Ensimmäiset työväenopistot perustettiin Suomeen 1800–1900-lukujen taitteessa, ja autonomian aikana työväenopistojen määrä kasvoi kymmenellä pääosin teollisuuspaikkakunnille perustetuilla opistoilla. Työväestön tuli tieteellisillä opinnoilla hankkia itselleen sivistystä kehittyäkseen itsenäiseksi omien asioiden hoidossa, kyetäkseen täyttämään kansalaisvelvollisuutensa ja

voidakseen osallistua yhteiskunnan asioiden hoitoon. Työväenopistojen ominaispiirteitä opistotoiminnan historian alkuvaiheessa olivat opistojen yleissivistyksellisen tehtävän korostaminen ja kansalaiskasvatus. Ohjesäännössä korostettiin myös, että opistot olivat erityisesti työväestölle tarkoitettuja luento-opetusta antavia oppilaitoksia. (Karjalainen & Toiviainen 1984, 83–95.)

Kirjastojen tapaan kansalais- ja työväenopistot saivat maamme itsenäistyttyä pysyvän valtionavun, joka kirjattiin työväenopistolakiin 1926. Opistojen taloudellinen tilanne parani ja valtionavun ehtona olevat määräykset yhtenäistivät opistojen toimintaa. Valtionapu antoi voimakkaan sysäyksen opistokentän kehittymiselle ja mahdollisti uusien opistojen perustamisen. 1962–1963 laki kansalais- ja työväenopistojen valtionavusta nosti perusavustuksen 70 %:n suuruiseksi. Lain muuttunut nimi myös heijasteli tapahtunutta kehitystä. Uusien opistojen nimeksi tuli yhä useammin kansalaisopisto, sillä tahdottiin korostaa, että opistot palvelevat kaikkia kansalaispiirejä. (Karjalainen & Toiviainen 1984, 149–151.)

Taulukko 1. Kansalaisopistojen ja kansalaisopisto-opiskelijoiden lukumäärä 1920-luvulta vuoteen 2008.

Opistot ja opiskelijat 1920 – 2008					
	1920	1930	1940	1950	1960
Opistoja	24	38	53	98	114
Opiskelijoita	ei tiedossa	16 000	19 500	42 000	82 000
	1970	1980	1990	2000	2008
Opistoja	239	273	278	270	207
Opiskelijoita	272 000	585 000	661 000	673 000	650 000

KTOL 90 VUOTTA. Edunvalvontaa ja tukea opistojen kehitykselle -artikkelista.

Oheisesta taulukosta näkyy sekä kansalaisopistojen että opiskelijoiden lukumäärä 1920-luvulta vuoteen 2008 saakka. Maamme itsenäistymisellä oli innoittava ja kannustava vaikutus vapaaseen sivistystyöhön, sillä jo vuosina 1918–1920 perustettiin 13 uutta kansalaisopistoa. Toinen kehitysjakso ajoittuu sotien aikaan. Tuolloin opistoverkosto levittyi keskisuuriin kaupunkeihin ja suurimpiin teollisuus- ja liikekeskuksiin. Huomionarvoinen piirre tässä kehitysvaiheessa on, että lähes kaikki uudet opistot olivat kannatusyhdistysten perustamia. Kansalais- ja työväenopistojen kolmantena kehitysvaiheena voidaan pitää toisen maailmansodan ja 1960-luvun välistä aikaa. Vaikka sotavuodet vaikeuttivat monella tavoin opistojen toimintaa, oli koko 1940-luku ripeän kasvun aikaa. Opistoja alettiin neljännessä vaiheessa perustaa myös maaseuduille, sillä parantuneet

taloudelliset toimintaedellytykset ja uusi lainsäädäntö, joka mahdollisti opetusohjelman muovaamisen paikallisten sivistys- ja koulutustarpeiden mukaan, lisäsi maalaiskuntien kiinnostusta opistotoimintaa kohtaan. 1960-luvulla uusia opistoja perustettiin niin runsaasti, että opistojen määrä kaksinkertaistui vuosikymmenen kuluessa. (Karjalainen & Toiviainen 1984, 152–154.)

Kansalaisopistojen määrä saavutti huippunsa 1990-luvun alkuvuosina, jolloin maassamme toimi lähes 280 opistoa. Tämän jälkeen opistojen määrä on vähentynyt kansalaisopistojen yhdistymisten ja alue- ja seutuopistojen perustamisen vuoksi. Osa alueopistoista on muuttanut nimensä aikuisopistoksi tai pelkäksi opistoksi. Merkkejä on myös siitä, että kansalaisopistot ovat jakautumassa kahteen. Ensimmäinen ryhmä ovat suuret, verkottuneet ja uusia haasteita hamuavat oppimiskeskukset ja toinen ryhmä pienemmät, perinteiseen toimintaan tukeutuvat ja osittain taantuvat opistot. (Vaherva ym. 2006, 43–56.)

2.3 Kansalaisopistojen tehtävät aikuiskoulutuskentällä

Opistotoiminnan tehtäväkäsityksillä tarkoitetaan arvofilosofisia käsityksiä ja kehitysnormeja, jotka säätelevät opistojen käytännön toimintaa. Tehtäväkäsitykset kertovat tiivistetysti sen, mitä varten opistotoimintaa harjoitetaan. Juha Sihvonen (1996, 84) jaksottaa muutokset 1900-luvun alun valistukseen, 1920-luvun sivistykseen, 1960-luvun kasvatukseen, 1970-luvun koulutukseen ja 1980-luvun palveluun. Vaikka tehtäväkäsitykset ovat muuttuneet historian aikana, ei se tarkoita sitä, että aikaisemmat tehtäväkäsitykset olisivat tyystin syrjäytyneet. Pikemminkin niin, että uusi tehtäväkäsitys tuli aina vanhan tehtäväkäsityksen rinnalle.

Rahvaan valistamisesta käytettiin aluksi nimitystä vapaa ja vapaaehtoinen kansanvalistustyö, jolla viitattiin kaikkeen kansaan kohdistuvaan opetus- ja sivistystyöhön. Kansa termillä tarkoitettiin vielä autonomian aikana työväestön ja alempien yhteiskuntaluokkien ihmisiä, ei koko kansaa. (Sihvonen 1996, 85.) Vuosisadan alussa opiskelijoista yli 70 % kuului ruumiillisen työn tekijöihin ja muiden sosiaaliryhmien osuus jäi alle 10 %:iin. Miesten ja naisten osuus oli tähän aikaan vielä suunnilleen yhtä suuri. (Huuhka 1990, 103.) Kansan valistamisessa olennaisinta oli sivistysprosessin luonne. Tietämätön rahvas eli opiskelijakunta nähtiin toiminnan passiivisena kohteena, jolle opetettiin sivistyneistön toimesta yleissivistyksen alkeita ja hyviä käytöstapoja. (Sihvonen 1996, 85.) Vapaa kansansivistystyö syrjäytti autonomian aikana käytetyn vapaa kansanvalistus- nimityksen. Valistus sanan korvaaminen sivistys-termillä sai aikaan muutoksia myös sisällössä. Valistuksella tarkoitettiin ihmisen tiedollista ja älyllistä kehittämistä, kun taas sivistys-sanalla pyrittiin myös ihmisen

kokonaispersoonallisuuden kehittämiseen. (Karjalainen & Toiviainen 1984, 108.)

Opistojen tehtävämääritys sai vahvistuksen 1926–27 valtionapulainsäädännössä. Työväenopiston valtionapulainsäädännössä (329/26) sanottiin, että työväenopistojen tarkoituksena on kohottaa kansalaisten ja aikuisen nuorison sivistystä, tarjoamalla heille vapaa-aikoina mahdollisuus ammatti- ja ansiotyön ohella sellaisten tietojen ja taitojen hankkimiseen, jotka ovat kansalaiselämässä tarpeellisia ja edistävät itseopiskelua ja henkistä itsensä kehittämistä etupäässä yhteiskunnallisissa ja taloudellisissa, mutta myös humanistisissa ja luonnontieteellisissä aineissa. (Laki työväenopistojen valtionavusta 329/26.) Sana kansa sai myös uudenlaisen tulkinnan. Sillä ei enää haluttu viitata vain alempiin yhteiskuntaluokkiin, sillä sivistys katsottiin kuuluvan kaikille. (Sihvonen 1996, 87.) Kansa-käsitteen avartaminen vaikutti myös opiskelijakunnan laajenemiseen ja naisten osuuden kasvamiseen. (Huuhka 1990, 213.)

Vapaan sivistystyön ja kasvatuksen suhde tuli mukaan kansansivistykseen Urpo Harvan esitelmän ja sittemmin 1943 vuonna ilmestyneen ”Vapaan kansansivistys” -kirjan muodossa, mutta lopullisesti aikuiskasvatuksen aikakauteen siirryttiin vasta 1960-luvulla. Opistojen tehtäväkäsitykseen ei kuulunut virallisesti vielä ennen 1900-luvun puoliväliä hyöty, mutta opistot ryhtyivät tarjoamaan kansakoulu- ja keskikoulututkintoihin tähtäävää koulutusta ja selviä ammatillisia kursseja, koska niistä oli kysyntää ja opistojen toimintaedellytykset olivat tehtävään sopivat. (Tuomisto 1992, 44–51; Sihvonen 1996, 88–92.) Perinteisen tehtäväkäsityksen kannattajat eivät suhtautuneet opistojen tehtäväalan laajenemiseen myötämieleisesti (Karjalainen 1969, 66–67). Harvan mielestä voitiin puhua jopa työväenopistojen kriisistä (esim. Huuhka 1990, 350–351.)

Vuoden 1962 opistolaki ja vuoden 1963 asetus olivat monella lailla edistysaskel opistotoiminnan kannalta. Näiden myötä otettiin virallisesti käyttöön kansalaisopisto-nimitys periteisen työväenopisto-nimityksen rinnalle ja termi aikuiskasvatus lisättiin mukaan lainsäädäntöön. Väljentyneet tehtävämäärittely mahdollisti myös opistojen kehittymisen, sillä opetusaineita rajoittavat määräykset jäivät pois, ja opistojen oli mahdollista kehittää toimintaansa suhteellisen vapaasti ja paikallisista sivistystarpeista käsin. (Karjalainen 1969, 67–68.) Suurimpana aineryhmänä olivat käytännön taidot, mutta suosittuja olivat myös vieraat kielet ja taideaineet. Yhteiskunnalliset aiheiden vähentynyttä suosiota pyrittiin kasvattamaan ihmisten omasta elämästä lähtevin ongelmakeskeisten ohjelmien avulla. Vaikka ammatillinen aikuiskoulutus ei kuulunut opiston tehtäviin, järjestettiin sosiaalialan, kuntien perhepäivähoitajien ja kotiavustajien täydennys- ja työtekniillistä koulutusta. (Alanen 1986, 15–16.)

Opistot rynnistivät uuden lain voimaantumisen myötä maaseuduille, mikä johti opiskelijamäärien kasvuun ja keskiluokkaistumiseen. Opistojen pyrkimys levittyä uusille tehtävälajoille sai aikaan monenlaisia kriittisiä puheenvuoroja perinteisen opistotoiminnan puolesta. Nämä puheenvuorot eivät kuitenkaan rajoittaneet opistojen laajenemishalua, vaan opistolakiin kirjattiin vuonna 1974 oikeus antaa musiikinopetusta alle 16-vuotialle. Näin ollen opistot luopuivat toimimasta pelkästään aikuisoppilaitoksina. Aikuiskoulutusjärjestelmän kehittymiseen vaikuttivat ulkomaalaiset mallit, joissa tärkeänä pidettiin, että koulutusjärjestelmässä huomioidaan myös opintojen jatkaminen aikuisena. Niin käyttöön tuli aikuiskoulutus-termi, johon sisältyi sekä yleissivistävä että ammatillinen aikuiskoulutus. Koulutuskomitean mietinnöissä komitea tarkasteli kansalaisopistoja osana aikuiskoulutusjärjestelmää. Sen mukaan opistojen tulisi olla mukana kaikilla aikuiskoulutuksen osa-alueilla, mukaan lukien yleissivistävän pohjakoulutuksen täydentämisen ja ammatillisen, yhteiskunnallisen ja harrastustavoitteisen koulutuksen. Vaikka komitean esitykset eivät suoraan opintolainsäädäntöön vaikuttaneetkaan, ne muokkasivat opistojen tehtäväkäsityksiä siinä määrin, että opistotoiminta alettiin nähdä osana kunnan aikuiskoulutuspalveluja. (Sihvonen 1996, 92–98.)

Opistojen palvelutoiminnan ensivaiheena voidaan pitää erilaisten kulttuuri – ja muiden tilaisuuksien järjestämistä, mikä ei ole kuulunut varsinaiseen opetustoimintaan. Muitakin kunnallisia palveluita, esimerkiksi lasten musiikki-, kuvataide ja tanssikoulut, liitettiin opistoihin valtionosuuksien toivossa. (Sihvonen 1996, 99–101.) Uusi kansalaisopistolaki saatiin vuonna 1993 pitkän valmistelutyön jälkeen. Lakia edelsi koko aikuiskoulutuskenttää koskettanut suunnittelu- ja kehittämistyö. Voimaan astunut kansalaisopistolaki (722/1992) määritteli kansalais- ja työväenopistot yleissivistäviksi oppilaitoksiksi, jotka voivat järjestää myös ammatillista koulutusta ja tutkimus- ja palvelutoimintaa sekä maksullista palvelutoimintaa. Lakiuudistuksen myötä koulutusta perusteltiin yleisellä koulutustarpeella eikä yleisellä sivistystarpeella niin kuin aikaisemmin. Myös opistojen rahoitusjärjestelmään tuli muutoksia. Kunnallisten opistojen menoperustainen, noin 70 prosenttia opiston kustannuksista kattava valtionavustus, muuttui suoriteperustaiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että valtionosuutta ei makseta enää suoraan opistoille, vaan kunta saa sen osana koko opetus- ja kulttuuritoimen valtionosuutta, ja saa näin ollen päättää, kuinka paljon valtionosuudesta käytetään opistotoiminnan rahoittamiseen. Korvamerkintöjen loppuminen vahvisti kansalaisopistojen mainetta kunnan instituutiona. (Sihvonen 1996, 196; Toiviainen 2002, 49.)

Näiden lisäksi muutoksia tuli myös muihin opistotyön harjoittamisen perusteisiin. Nyt lakiuudistusten jälkeen opistot saivat halutessaan järjestää peruskoulun ja lukion oppimäärän

suorittamiseen valmentavaa opetusta ja ammatillista koulutusta. Näiden lisäksi laista poistettiin maininta, että opetuksen tulisi tapahtua vapaa-ajalla. Myöskään opiskelijan alaikäraja ei uudessa laissa enää määritelty. Saman lain alle saatiin vuoden 1999 alusta kaikki vapaan sivistystyön oppilaitosmuodot. Suuria muutoksia lakiin ei muilta osin tullutkaan, sillä pääosin uuteen lakiin vain siirrettiin vanhojen lakien ydinosat modernisoidussa muodossa. (Toiviainen 2002, 47–49, 53.) Merkille pantavaa vapaan sivistystyön laissa oli, että siinä puhuttiin oppilaitoksista. Termi samaistaa vapaan sivistystyön muihin oppilaitoksiin ja toisaalta myös korostaa toiminnan formaalia luonnetta, vaikka suurin osa kursseista on tutkintoihin tähtäämätöntä harrastus- ja opintotoimintaa. (Tuomisto 2002, 29.)

2.4 Kansalaisopistojen toimintaympäristön muutos

Esiteollisessa yhteiskunnassa, yli kahden vuosituhatvuotisen ajan, koulutus kuului nuoruuteen, ikävaiheeseen jona ihminen valmistui elämäntehtävänsä. Teollisessa yhteiskunnassa tämä ei enää riittänyt, vaan aika ajoin ihmisen tuli koulututtua uudelleen. Nyt olemme kolmannessa vaiheessa, jossa ajoittaiskoulutautumisesta on tullut jatkuvaa oppimista. Ajoittaiskoulutautuminen ei enää riitä, vaan nykyisessä muutoksien yhteiskunnassa, jossa tietojen ja taitojen määrä kasvaa, on päivitettävä oppeja muutosten mukana. Painopisteet ovat muuttuneet opettamisesta oppimiseen ja perinteisestä luokahuoneesta muihin yhteisöihin, esimerkiksi työ- ja kansalaisopistoihin. (Niemelä 1999, 44.)

Kansalaisopistojen tehtäväkuva ja toimintaedellytykset ovat muuttuneet historiansa aikana useasti. 1990-luvun lamassa ja sitä seuranneena ajanjaksona suomalainen vapaa sivistystyö on joutunut kokemaan suurimman murroksen sitten maan itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen. Vuosikymmenen puolivälissä vapaa sivistystyö oli kadota kokonaan koulutuksen kartalta (Niemelä 1999, 12). Murroksen seurauksena opistotoiminnan luonne muuttui. Opistojen oli ratkaistava, miten ne sopeutuvat kiristyneeseen kilpailuun aikuiskoulutuksen kentällä, lainsäädännön suomiin toimintavapauksiin, kunnallishallinnon muutoksiin ja julkisen tuen vähenemiseen. Opistojen oli siis sopeuduttava 1970- ja 1980-lukujen suunnittelukeskeisen aikuiskoulutuspolitiikan sijaan markkinaperustaiseen aikuiskoulutuspolitiikkaan. (Sihvonen 2002, 169.) Perinteinen humanistinen arvofilosofia heikkeni taloudelliseen tuottavuuteen pyrkivän markkinasuuntautuneen ajattelun tieltä, yhteistyö muuttui kilpailuksi ja arvioinnista tehtiin lakisääteistä. (Heikkinen ym. 2003.) Monet perinteisistä tehtävistä ovat hävinneet, mutta uusia on tullut tilalle. 2000-luvulla näyttää jopa siltä, että osa vapaan sivistystyön perinteisistä tehtävistä, kuten yleissivistämisen kohottaminen ja kansalaiskasvatus, on palaamassa uudestaan uusien yhteiskunnallisten muutosten mukana.

(Tuomisto 2002, 23.)

Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän (PAT) vuoden 2002 mietinnön mukaan aikuiskoulutuksen keskeinen painopiste on elinikäinen oppiminen. Kaikille väestöryhmille tulee pystyä järjestämään koulutuspalveluja maan kaikilla alueilla. Vapaan sivistystyön rooliksi määriteltiin erityisesti vähemmän koulutusta saaneiden kouluttaminen formaalin koulutusjärjestelmän rinnalla. PAT nosti vapaan sivistystyön tavoitteiden rinnalle myös suuntaviivaopinnot, joissa painottuvat yleissivistävät opinnot, maahanmuuttajien koulutus ja aikuisten opinnollinen kuntouttaminen. Yhtenä tavoitteena on myös vapaan sivistystyön osallistujapohjan laajentaminen lisäämällä aliedustettuja kansalaisryhmiä kuten työttömiä, eläkeläisiä, ikääntyneitä ja matalasti kouluttautuneita mukaan toimintaan. (Vaherva ym. 2006, 33–37.)

Yhteiskunnan ja työelämän muutokset vaikuttavat kansalaisopistojen tehtäväkuvaan ja toimintaympäristöön. Tällaisiksi keskeisiksi muutostekijöiksi on nostettu väestön ikärakenteen muutokset, maahanmuutto, kestävä kehitys ja työelämää koskevat muutokset. Näiden lisäksi vapaan sivistystyön kannalta tärkeitä uudistuksia ovat kunta- ja palvelurakenteen, sekä ammatillisen aikuiskoulutuksen ja korkeakoulupolitiikan uudistukset. Myös tieto- ja viestintäteknologia asettaa uudenlaisia haasteita kansalaisopistokentälle. (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012, 53–65.) Kansalaisopistojen rooli näiden muutosten tasoittajana on keskeinen, sillä kansalaisopistot toimivat sivistyksellisen tasa-arvon puolestapuhujina ja toteuttajina.

Väestönmuutos aiheuttaa merkittäviä haasteita koulutusjärjestelmän kehittämiseksi. Peruskouluikäisten ja toiselle asteelle siirtyvien määrä on jo alkanut vähentyä ja korkea-asteelle siirtyvien opiskelijoidenkin määrä on suurimmillaan vuonna 2011. Väestön ikääntyminen edellyttää monia toimia koulutusjärjestelmän tehostamiseksi, lisäksi on myös huolehdittava työikäisestä aikuisväestöstä, maahanmuuttajien koulutus- ja sivistystarpeista sekä kasvavan eläkeikäisten joukon tarpeista. Muutokset heijastuvat myös kansalaisopistojen kysyntään ja tarjontaan, kuitenkin maan eri alueilla eri tavoin. Todennäköistä on, että ikääntyvän väestön sivistystarpeet voidaan arvioida kohdistuvan erityisesti kansalaisopistojen ja opintokeskusten opintokerhotyöhön. Vaikka selväähän on, että ikäluokka- ja väestönmuutokset vaikuttavat kansalaisopistoihin myös muilta osin. Esimerkiksi lisääntyvän maahanmuuton myötä kasvaa kansalaisopistojen kielikoulutuksen ja yhteiskuntaan muuten integroivan koulutuksen kysyntä. (Koulutus ja tutkimus vuosina 2007–2012 kehittämissuunnitelma.) Myös työelämän muuttuminen vaatii elinikäistä kouluttautumista, sillä nykyään eläkkeelle jäädyään harvemmin siitä ammatista mihin on aikoinaan valmistuttu. (Niemelä 1999,10.)

Kestävä kehitys on maapallon yhteinen haaste, sillä se mitä tehdään yhdessä maassa tai maanosassa vaikuttaa ilmastonmuutoksen kautta kaikkiin maihin. Talouden avautumisen ja nopeasykkeisen markkinoinnin myötä ihmisten elämään vaikuttavat päätökset tehdään kaukana muissa maissa. (Niemelä 1999, 39.) Kestävän kehityksen ajattelulle rakentuvan elämäntavan omaksuminen on yksi tärkeimpiä tulevien vuosikymmenien haasteita. Jotta tässä tavoitteessa onnistutaan ja tietämys sekä asenteet kestävästä kehityksestä kohtaan syntyvät, täytyy koulutuksen kaikilla tasoilla lisätä tavoitteita tukevaa opetustarjontaa. Tieto- ja viestintäteknologian merkitys kasvaa jatkuvasti, mikä luo uudenlaisia haasteita myös koulutusjärjestelmälle. Yksilöillä on suuri vastuu tieto- ja viestintäteknologian seuraamisessa ja tarvittavan osaamisen hankkimisessa. Ne yksilöt, jotka eivät itse kykene tietoa hankkimaan, tarvitsevat yhteiskunnan tukitoimia, että eivät jää yleistyvien verkkopalvelujen ulkopuolelle. Tällainen toimintaympäristön muutos edellyttää kansalaisopistoilta, kuten koko aikuiskoulutusjärjestelmältä herkistymistä kysynnän huomaamiseksi. (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012, 56–57.)

Myös erilaiset hankkeet kuten esimerkiksi kunta- ja palvelurakennemuutos Paras-hanke ja kehittämisohjelma KEHO vaikuttavat kansalaisopistojen tulevaan työkenttään. Paras-hanke karsii kansalaisopistoja 10 prosentin vuosivauhdilla, ajamalla opistoja yhteen (Keto & Takamaa 2008, 4). Opetusministeriössä valmisteltu kehittämisohjelma (KEHO) raamittaa työtä muun muassa vapaan sivistystyön oppilaitosten yhteistyövelvoitteella (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012).

Yhteiskunnassamme tapahtuvat muutokset vaikuttavat kansalaisopistojen perinteisiin koulutustehtäviin ja painotuksiin sekä koulutusrakenteeseen, ja sitä kautta koulutuksen kysyntään ja tarjontaan. Näitä tavoitteita huomioitiin kevään 2009 lakiehdotuksessa, jossa sivistystyön painotus oli siirtymässä persoonallisuuden kehittämisestä tasa-arvoa ja kansalaisuutta koskeviin tavoitteisiin. Sivistystyön tarkoitus on yhteiskunnan eheys, tasa-arvo ja aktiivinen kansalaisuus. Tehtävinä luetellaan ihmisen monipuolinen kehittyminen, hyvinvointi, kansanvaltaisuus, moniarvoisuus, kestävä kehitys, monikulttuurisuus ja kansainvälisyys. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. (Niemelä 2009, 283.) Vapaan sivistystyön tulevaisuuden visiossa 2015 keskeisiksi kehittämisalueiksi on nostettu opitun tunnustaminen, ikääntyneiden opintopalvelut ja kansanvallan kehittäminen kansalaisyhteiskunnassa. Ohjelmalle annetut yleistavoitteet koskevat vapaan sivistystyön aseman lujittamista, toimijoiden osaamisen ja pätevyyden vahvistamista, verkostoitumista sekä syvällisten kehittämis-, kehitymis- ja oppimisprosessien käynnistämistä. (Vaherva ym. 2006, 42.)

3 KANSALAI SOPISTOT MIELIKUVAYHTEISKUNNASSA

3.1 Koulutusmarkkinointi

Tämän tutkimuksen keskeisenä viitekehystenä toimii mielikuvayhteiskunta, Rolf Jensenin (1999) kuvaama Dream Society. Jensenin (1999) mielestä mielikuvien, tarinoiden ja jaettujen kokemusten merkitys korostuu postmodernissa yhteiskunnassa, ihmisten etsiessä kokemuksia ja elämyksiä. Nyky-yhteiskunnassa mielikuvat ja visiot vaikuttavat usein päätöksentekoon enemmän kuin pelkkä rationaalinen ajattelu. Mielikuvayhteiskunta on kehittynyt samaan aikaan yritysmaailman ja jatkuvan markkinointumisen kanssa. Kilpailu on kiihtynyt ja yritysten on pitänyt keksiä uusia keinoja erottautua kilpailijoistaan. Mielikuvista ja viestinnästä on tullut uusia kilpailuvaltteja. (Malmelin & Hakala 2005, 21, 26.)

Erkki Karvonen (1999) kuvaa elämää mielikuvayhteiskunnassa markkinapaikkana, jossa kaikuvat toinen toistaan vetoavammat myyntipuheet. Itse kunkin on osattava puhua oman asiansa puolesta, markkinoida. Nykyään markkinaideologia on siirtynyt julkiselle sektorille jopa koulutuspalveluihin, joka on perinteisesti nähty olevan markkinavoimien ulottumattomissa (Junkkari 2001; Karvonen 1997, 22–23). Kiristynyt kilpailu ihmisten vapaa-ajasta tuo markkinoinnin myös vapaan sivistystyön kentälle. Mielikuvayhteiskunnassa hyvä mielikuva, maine ja brändi on eduksi miltei kaikille toimijoille, sillä olemassa olevat mielikuvat vaikuttavat siihen miten ihmiset suhtautuvat kohteeseen. Positiivinen mielikuva toimii ruusunpunaisena suodattimena ja saa ihmiset suhtautumaan asiaan suopeasti. Kielteinen mielikuva sen sijaan suodattaa myönteiset asiat ja ohjaa huomion kiinnittymään vain kohteen varjopuoliin. (Karvonen 1999, 2–3, 20.)

Markkinoinnin käsite on hyvin laaja ja pitää sisällään lukuisia määritelmiä. Yksinkertaisesti määriteltynä markkinoinnissa hyödykkeen tarjonta, myynti ja mainonta kohdistuvat joukolle kuluttajia. Tavoitteena on näiden toimien avulla lisätä hyödykkeen menekkiä. Koulutusmarkkinoinnilla ei tavoitella liiketaloudellisessa mielessä voittoa, mutta asiakkaiden hankkimisessa ja vanhojen asiakkaiden säilyttämisessä markkinointi on tärkeää myös koulutussektorilla. Mitä enemmän palveluntarjoajia koulutusmarkkinoilla on, sitä todennäköisempää on kilpailu ja siten myös markkinoinnin lisääminen. (Junkkari 2001, 13–15, 49–51.)

Markkinointi koostuu markkinointiviestinnästä, tavoitteiden asettamisesta, suunnittelusta, markkinointitoimenpiteistä, tulosten analysoinnista ja sisäisestä markkinoinnista, jossa

palveluideologia myydään henkilökunnalle. Vaikka julkisella sektorilla toimivat yhteisöt markkinoivat itseään, ei se silti täysin vastaa yksityisen sektorin markkinointia. Ensinnäkin julkisen sektorin markkinoinnilla on katsottu olevan kaksi kohderyhmää yhden kohderyhmän sijaan. Kohteena julkisella sektorilla ovat sekä asiakkaat että rahoittajat. Myös päätöksentekoprosessi on julkisella puolella usein kömpelömpi ja tarkemmin lailla säännelty kuin yksityisellä sektorilla. Tämän lisäksi julkisen sektorin mainontaan kohdistuu usein poliittisia paineita, kun taas yksityisellä sektorilla toimijat vastaavat markkinoinnistaan itse. Tärkeä markkinointiin vaikuttava seikka on myös se, että julkisen sektorin tuotanto on pääosin palveluita. (Junkkari 2001, 51–52.) Palvelu ei ole tavaran tavoin konkreettisesti näkyvässä ja kosketeltavissa. Näkyvinä merkkeinä palvelusta on ainoastaan logot ja esitteet, jotka ovat tavallaan palvelujen pakkauksia. Palvelun tuotanto ja kulutus on samanaikaista, joten palvelua ei voi pakata ostoskassiin ja tarkastella vasta kotona. Palvelua ei voida myöskään patentoida eli jokainen luo yrityksestä omat mielikuvansa. (Kuusela 1998, 25, 29–30.) Koulutuksen markkinointi voidaan nähdä palvelujen markkinointina. Koulutus koostuu sekä fyysisesti tarkasteltavista elementeistä, kuten koulurakennuksesta, mutta esimerkiksi opetuksen laatua on mahdotonta nähdä tai koskettaa.

Koulutusmarkkinointi on vähän tutkittu alue. Se voidaan kuitenkin jakaa faktamarkkinointiin ja mielikuvamarkkinointiin. Faktamarkkinointi on tiedottavaa, kurssien ja koulutusten alkamisesta kertovaa. Mielikuvamarkkinoinnissa taas pyritään myönteisten mielikuvien rakentamiseen organisaatiosta. (Manninen 2010a.) Jensenin (1999) hahmottelemassa mielikuvayhteiskunnassa mielikuvat nousevat keskeiseen asemaan markkinoinnissa. Puhutaan elämisyhteiskunnasta, jossa esimerkiksi koulutus koetaan houkuttelevana, mikäli siihen liittyy voimakkaita elämyksiä. Opiskelijakin nähdään entistä enemmän kuluttajana, johon yhä enemmän pyritään vaikuttamaan, koulutusta koskevan mielikuvamarkkinoinnin keinoin. Jensen puhuu myös tarinayhteiskunnasta, jossa erilaiset jaetut kokemukset ja tarinat voivat toimia tietoisena markkinointistrategiana tai ihmisten välisten kokemusten jakamisen välineenä. Tässä mielessä uusi yhteiskunta onkin sukua metsästäjien ja keräilijöiden kulttuurille, jossa kertomukset olivat tärkeässä asemassa tiedonvälityksessä ja sosialisoinnin välineenä. (Jensen 1999, 1–6; myös Manninen, Mannisenmäki, Luukannel, Riihilä 2003, 12–13.)

Tarinat ja jaetut kokemukset ovat merkittävässä roolissa myös koulutusmarkkinoilla. Tämä käy ilmi esimerkiksi Jyri Mannisen ja Jussi Onnismaan (2001) aikuisopiskelijoiden koulutustiedon saatavuutta tutkivasta tutkimuksesta. Aikuisopiskelijoista 31,4 % kuuli koulutuksesta ensimmäistä kertaa tuttavaltaan tai ystävältään. Puskaradio näyttää siis toimivan mainiosti markkinointikanavana, mutta yhtä tehokas vaikutus on varmasti toiseenkin suuntaan. Huono

kokemus leviää nopeasti asiakkaalta toiselle. Tärkeitä tiedonsaantikanavia ovat puskaradion lisäksi oppilaitoksen esite (19,6 %) sekä lisääntyvässä määrin myös internet ja oppilaitoksen www-sivut (5,9 %).

3.2 Mielikuva, imago ja brändi

Englanninkielinen sana image nousi Yhdysvalloissa 1950-luvulla nopean televisioistumisen myötä kansan tietoisuuteen, muotisanaksi. Tässä tutkimuksessa käytetään imagen suomenkielisenä vastineena kuva ja mielikuva -sanoja, kuten Suomen imagotutkimuksen uranuurtaja Erkki Karvonenkin. Mielikuva on yksilöllinen todellisuuden edustus tai heijastuma, joka syntyy käsitysten, ajatusten, havaintojen ja uskomusten pohjalta. Mielikuvien ajatellaan usein olevan ulkoisen todellisuuden kuvia, mitkä näin ymmärrettynä eivät itsessään olisi todellisuutta, ainoastaan sen kuvia tai malleja. Kuitenkin samalla nämä mallit ovat ymmärryksen rakenteita, joiden läpi ihmiset havainnoivat maailmaa. Nämä mallit ohjaavat ihmisten käyttäytymistä. Mielikuvia voidaan siis pitää jonkinlaisena realiteettina, joka vaikuttaa siihen, minkälaiseksi todellisuutemme tulee tuotetuksi valinnoissamme. (Karvonen 1997; 1999.)

Kokkosen (1995) mukaan mielikuvat muodostuvat sekä tieto- että tunneaineksista. Tunnepohjainen osuus kattaa usein suuren osan mielikuvasta, vaikka sitä saatetaankin ajatella tietona. Kuitenkin ilmiöstä riippuen tunne- ja tietoaineksien osuudet vaihtelevat. Mielikuvat sisältävät nopeasti muuttuvia sekä hyvin pysyviä osia. Pysyvinä osina nähdään arvot ja asenteet, kun taas vaihtelevina osina voidaan pitää mielialoja ja tunteita.

Mielikuvien muodostuminen yksinkertaistettuna tapahtuu siis siten, että on kaksi osapuolta: se josta kuva tai käsitys muodostetaan, ja se jolle kuva muodostuu. Nämä osapuolet kohtaavat toisensa tai ovat vuorovaikutuksessa toisensa kanssa jollakin tapaa niin, että henkilö saa informaatiota havainnointinsa pohjaksi ja mielikuva pääsee muodostumaan. (Karvonen 1999, 51–52.) Muodostunut mielikuva ei kuvaa mitään objektiivista totuutta, vaan yhden ihmisen todellisuuden edustus tai heijastuma käsitysten, ajatusten, havaintojen uskomusten pohjalta. Mielikuva toimii myös suodattimen tavoin, eli informaatio tulkitaan negatiiviseksi, positiiviseksi tai neutraaliksi riippuen siitä minkälainen mielikuva vastaanottajalla kohteesta on. (Manninen, Mannisenmäki, Luukannel, Riihilä 2003, 15.)

Osa mielikuvien syntyyn vaikuttavista tekijöistä ovat sellaisia, joihin työyhteisö ei voi suoraan

vaikuttaa. Mielikuviin nimittäin vaikuttavat työyhteisön oma profiloituminen (esitteet, palvelut, henkilökunnan käyttäytyminen, toimipisteen ulkonäkö), lisäksi viestinnän vastaanottajan omat ja aikaisemmat kokemukset, muiden kertomat kokemukset ja joukkoviestimien antama kuva. Omat kokemukset voivat olla vuosikymmenten takaa, mutta ne ovat kuitenkin osa mielikuvaa, eikä niihin enää voida vaikuttaa. Mielikuvat raahautuvat aina todellisuudesta jäljessä. Kuitenkin näiden vallitsevien mielikuvien perusteella tehdään päätökset. (Åberg 1997, 66–67.)

Imago-sanaa voidaan pitää mielikuvan synonyymina, mutta se voidaan ymmärtää myös toisella tavoin. Imago voidaan ymmärtää Karvosen (1999, 21) mukaan viestinnän lähettäjäpuolen kehittämiseksi kaunistelluksi myyntipuheeksi, tai markkinointipuolen tavoin viestin vastaanottajan kohteesta muodostamaksi käsitykseksi. Åbergin (1997, 66) mukaan: ”imago on ulkopuolisen tai työyhteisön palveluksessa olevan henkilön työyhteisöön, sen tuotteisiin tai palveluihin liittyvien mielikuvien eli fasettien muodostama kokonaisuus”. Karvonen (1999) esittää, että imagolla tulisi viitata lähettäjän viestinnälliseen toimintaan ja mielikuvalla vastaanottajan tulkitsevaan toimintaan. Imagon ja mielikuvan ero voidaan siis nähdä siten, että imago kertoo jostain asiasta, ja mielikuva siitä, kuinka viesti on ulkopuolisessa yleisössä otettu vastaan. Karvosen (1999, 51) mukaan imagoa ei voida noin vain rakentaa lähettäjätahon mielihalujen mukaisesti, sillä imagoa tuottava taho kykenee antamaan viestin vastaanottajalle vain rakennusaineita, joista mielikuva muodostetaan. Lopullinen mielikuva muodostuu siis vasta vastaanottajalla.

Mielikuvan käsitteeseen liittyy läheisesti myös maine. Maineessa on kysymys siitä, mitä jostain asiasta mainitaan eli sanotaan, kerrotaan tai esitetään. Organisaation maine voi olla kuulopuheiden perusteella hyvä tai huono. (Karvonen 1999, 46–49.) Myös brändi on yksi tähän alueeseen kuuluvista lähikäsitteistä. Rainiston (2006) mukaan brändi on nimi, termi, symboli tai näiden yhdistelmä, joilla tuote tai palvelu saadaan erottumaan muista kilpailijoista. Merkkituote eli brändi on erilaisten mielikuvien yhdistelmä palvelusta tai tuotteesta kuluttajan päässä. Merkkituotteella on vastaavaan nimettömään tuotteeseen verrattuna tietty lisäarvo, jonka kuluttaja on valmis maksamaan saadakseen haluamansa palvelun tai tuotteen. (Rainisto 2006, 29–30.) Kuitenkin tulee muistaa, että brändi ei ole sama kuin tavaramerkki. Brändi on Mäkisen, Kahrin ja Kahrin (2010) mielestä yksinkertaisesti määriteltynä kaikkien mielikuvien ja tietojen summa, joita ihmisellä on joistakin asioista. Brändi on aina totta, vaikka se ei olisikaan yrityksen tahtotilaa noudatteleva. Brändin rakentaminen on se työ, jota yrityksessä tehdään, jotta kohderyhmän mielessä oleva brändi vastaisi mahdollisimman monelta osin yrityksen haluamaa tavoitemielikuvaa. Kujalan ja Kiven (2006, 110) mukaan brändin rakentamisen haasteet ovat erilaiset tuotteen tai palvelun elinkaaren aikana. Markkinoille tultaessa tärkeää on saavuttaa tunnettuus, mutta sitä täytyy aikaa myöden

myös ylläpitää samalla kuin vahvistetaan brändin identiteettiä.

Tässä tutkimuksessa lähtökohtaoletuksena on, että jokaisella oppilaitoksella ja oppilaitostyypeillä (kansalaisopistot) on tietynlainen imago, jota tietoisesti tai vähemmän tietoisesti pyritään ylläpitämään ja muokkaamaan. Hämeenkatu-gallupin katuhaastateltavilla puolestaan on omat mielikuvat Tampereella sijaitsevista kansalais- ja työväenopistoista ja kansalaisopistoista yleensä. Nämä mielikuvat ovat syntyneet omien opiskelukokemusten, puskaradion, markkinoinnin, arvojen ja asenteiden kautta. Vaikka tutkimukseen osallistui viisi kansalaisopiston rehtoria, ei tässä tutkimuksessa niinkään puhuta oppilaitosten itsestään tarjoamasta imagosta, vaan pikemminkin rehtoreiden tasolla, heidän omiin näkemyksiin perustuvista koko kansalaisopistokenttää koskevista jaetuista mielikuvista.

3.3 Mielikuva- ja imagotutkimus

Kansalaisopistomielikuviin liittyvää kirjallisuutta on suhteellisen vähän, mikä varmasti osittain johtuu siitä, että tehdyt tutkimukset käsittelevät vain yhtä opistoa ja siitä esiin nousseita käsityksiä. Tällaisia tutkimuksia ei löydy kirjaston hyllyiltä vaan ne ovat nähtävillä vain oman opistoväen keskuudessa. Osittain syynä voi olla myös se, että mielikuva-, imago- ja brändi-keskustelu on suhteellisen uutta koulutusmaailmassa. Toki opiskelun ollessa vapaaehtoista on opetusta järjestävien jatkuvasti seurattava millaisia muutoksia yhteiskunnassa ja yksilöiden elämässä tapahtuu ja millaisia uusia opiskelutarpeita väestölle syntyy (Tuomisto 2002, 33). Mutta pohditaanko sitä, millaisia mielikuvia ihmisillä toiminnasta on, vai ollaanko vain tyytyväisiä, kun kurssit ovat täynnä?

Suomen Kuntaliitto kartoitti ympäri Suomen kuntalaisten tyytyväisyyttä kuntapalveluihin. Yli 13 000 vastaajan kuntalaistutkimuksesta vuonna 2009 selvisi, että kuntalaiset olivat tyytyväisimpiä koulutuspalveluihin ja vähiten tyytyväisiä sosiaalipalveluihin. Sosiaalipalvelujen alhaisempi tyytyväisyystaso selittyy pitkälti vastaajien vähäisillä käyttökokemuksilla, kun taas koulutuspalvelujen tyytyväisyysarvioita selittää osittain vastaajien runsaat omakohtaiset käyttökokemukset. (Kaukopuro-Klemetti 2009.) Kansalaisopistot arvioitiin kuntapalvelujen parhaimmiston, edellä olivat kirjastot, kunnallistekniikka, sairaanhoito, liikuntapalvelut, jätehuolto ja kierrätys. Kolme neljästä kuntalaisesta pitää kansalaisopistopalveluita erittäin hyvin hoidettuina, ja lähes puolet vastanneista antaa hyvän arvosanan kansalaisopistojen saavutettavuudelle, parhaiten saavutettavina pidettiin kirjastoja. Sivistyspalveluista käytettiin eniten kirjastoja, liikunta- ja vapaa-

aikapalveluita ja kulttuuripalveluita. Neljäntenä listalla ovat kansalaisopistot. Palvelujen käyttäjät ovat tyytyväisempiä palveluihin, kuin he jotka arvioivat niitä pelkkien mielikuvien avulla. Tämä pätee myös kansalaisopistoihin. Laatu, saavutettavuus ja käyttöaste eivät kuitenkaan kerro palvelujen merkittävyydestä, sillä sivistys- ja koulutuspalveluista kuntalaiset jättävät kansalaisopistot ja kulttuuripalvelut huonoimmalle sijalle. (Tutkimus: Kansalaisopisto on kuntapalvelujen aatelia 2009.)

Elinikäisen oppimisen tuska ja kurjuus? -raportissa selvitetään minkälaisia aikuisten koulutusta ja oppimista koskevat mielikuvat ovat. Tässä raportissa sivutaan myös työväenopistomaailmaan liittyviä mielikuvia, jotka on kerätty 24 teemahaastattelun perusteella. Työväenopisto toimii tässä tutkimuksessa yleisnimityksenä. Raportin perusteella työväenopistot nähdään laajaa ja monipuolista koulutustarjontaa järjestävänä tahona, lähipalveluna, suosittuna, edullisena, koko kansan opinahjona sekä ilta- ja viikonloppuopintoja järjestävänä oppilaitoksena. Tutkimuksen valossa myös työväenopistojen maine nähdään hyvänä, sillä puolet haastatelluista kuvaa mainetta hyväksi ja vain kahdella haastatellulla on jotain negatiivista sanottavaa työväenopistojen maineesta. (Manninen, Mannisenmäki, Luukannel & Riihilä 2003, 99–103.)

Työväenopistoihin hakeudutaan opiskelemaan työväenopistojen erityispiirteiden, kuten edullisuuden ja opetuspaikan läheisen sijainnin vuoksi. Muita opiskelemaan hakeutumisen syitä ovat itsensä kehittäminen tai harrastustavoitteinen toiminta sekä matalakynnyksisyys ja työhön liittyvien taitojen/tietojen ylläpitäminen tai päivittäminen. Raportissa haastateltavat arvioivat myös sitä, minkä tyyppiset ihmiset hakeutuvat opiskelemaan. Yleisin vastaus oli, että sinne voi mennä kuka vaan ja opiskelijat ovat laidasta laitaan, kaikenlaisia ihmisiä. Kuitenkin niiden, jotka tyyppittelivät työväenopisto-opiskelijaa, vastauksissa korostui keski-ikäisyys, naisvaltaisuus ja keskiluokkaisuus. Toisaalta haastateltavat näkivät, että työväenopistoissa opiskellaan tarpeen mukaan ja siten yleisesti aktiiviset, uteliaat, itsensä kehittämisestä kiinnostuneet ihmiset hakeutuvat työväenopistoihin. (Manninen, Mannisenmäki, Luukannel & Riihilä 2003, 103–106.)

Kansalaisopistotoiminnan vaikuttavuutta tutkittiin Opetushallituksen erityisavustuksen turvin KAIKU I ja II -yhteisprojekteissa. Hankkeessa olivat mukana hankkeen koordinaattori Tampereen työväenopisto, Lempäälän opisto, Nokian työväenopisto, Vaasan työväenopisto ja Ylöjärven työväenopisto. KAIKU II -projektissa opistot teettivät Suomen Gallupilla imago tutkimuksen, jonka tarkoituksena oli selvittää kansalaisten mielikuvia opistoista. Tutkimusta varten kerättiin 501 puhelinhaastattelua syys-lokakuussa 2001. Tutkimukseen osallistuneista 63 %:lla oli omakohtaisia kokemuksia kansalaisopistossa opiskelusta. Naisista 79 %:lla, miehistä 45 %:lla ja alle 30-vuotiaista nuorista 33 %:lla oli opisto-opiskelukokemuksia. Neljäosalla vastanneista ei ollut minkäänlaisia

kokemuksia opistotoiminnasta. Opisto-opiskelun suosion ylivoimainen syy oli mielenkiintoinen kurssi, lisäksi opiskeluun käytettävissä olevalla ajalla oli osallistumisen kannalta suuri merkitys. Myös kurssin ajankohtaisuus oli kursseille osallistumisen edellytyksenä. Vastaajista kaksi kolmasosaa näki kansalaisopistot harrastuskeskuksina oppilaitosten tai kulttuurilaitosten sijaan. Kansalaisopistojen kurssitarjonnasta esiin nostettiin ensisijaisesti kielet, toisena kädentaidot, liikunnan ja tietotekniikan jäädessä hieman vähemmälle. Vain harva mainitsi musiikin, muut taideaineet tai yhteiskunnalliset aineet. ("Viikon kohokohta" 2002, 9.)

Imagotutkimuksessa vastaajia pyydettiin kuvailemaan, mikä lintu kuvaisi lähio pistoa parhaiten. Vastauksista kaikkien tuntema, tavallinen muuttolintu kalalokki nousi esiin useimmiten. Tyypillistä opisto-opiskelijaa kuvailtiin aktiiviseksi, tavalliseksi, seuralliseksi, nuorekkaaksi, yksinäiseksi sekä keski-ikäiseksi naiseksi. Hyvätulaisuus ja trendikkyys jakoivat mielipiteitä, mutta kuitenkin noin puolet vastaajista käytti niitäkin. Vastaajat arvioivat myös asioiden tilaa kansalaisopistoissa. Kurssitarjonnan arvioi hyväksi 85 % vastaajista ja opiston tunnettavuutta hyvänä piti 83 % vastaajista. Opistoa arvostettuna piti 78 % ja luotettavana 77 % vastaajista. Opettajien ammattitaidon ja opetuksen tason hyväksi arvioi 69 %. Eniten kielteisiä vastuksia tuli kysymykseen opiston tiloista. Opistojen tiedottamisesta kysyttäessä 25 % koki tiedottamisen aktiiviseksi ja 60 % riittäväksi. Kuntalaisten vaikuttamismahdollisuudet opiston kurssitarjontaan kokivat yli puolet vastaajista hyväksi. Kouluarvosanoilla opiston tärkeyttä arvioitaessa arvosanaksi tuli 8,4. Eri paikkakuntien asukkaiden käsitykset olivat hämmästyttävän samanlaiset, vaikka arvioitavana oli oma opisto eivätkä opistot yleensä. ("Viikon kohokohta" 2002, 10.)

Kansalaisopistomaailmaan liittyvää tutkimusta on jonkin verran. Kansalaisopistoja koskevia pro gradu -tutkimuksia on 2000-luvulla kirjoitettu noin parisenkymmentä kappaletta. Tuoreimpien pro gradujen aiheet käsittelevät pääosin jonkin tietyn aineen opiskelua tai opettajuutta ja sen muutoksia. Muutamia tutkimuksia on myös kansalaisopiston tehtävistä, laadusta ja aikuisopintoihin osallistumisen syistä. Oman tutkimukseni kannalta tärkeitä ajatusten virittäjiä ovat olleet raportit (Klemelä & Ojala 2002; Keto & Takamaa 2008), kehittämisohjelmat (KEHO) ja vapaan sivistystyön yhteisjärjestön (VSY) julkaisut (esimerkiksi Manninen & Luukannel 2008).

4 IDEASTA AINEISTOKSI

4.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimuksen aiheen täsmentymistä edelsi monenlaisia vaiheita. Lähtökohtana koko ajan on ollut se, että työharjoittelu kansalaisopistossa oli itselleni silmiä avaava kokemus. Olin monta vuotta osallistunut kansalaisopistojen tarjoamiin opiskelu- ja harrastusmahdollisuuksiin, mutta sen enempää toimintaa miettimättä. Vasta tekemäni arviointityön pohjalta näin, kuinka paljon harrastusmahdollisuuksia, laadukasta opetusta ja eri-ikäisiä opiskelijoita kansalaisopistoissa on. Koin myös kansalaisopistojen tulevaisuuden mahdollisuudet hyvinkin myönteisinä ja uusia mahdollisuuksia avaavana. Mutta samalla – suurista opiskelijamääristä huolimatta – epäilin kuinka hyvin ihmiset ne tuntevat. Arvostavatko he tällaista kansalaisopistojen vapaatavoitteista opintotoimintaa, josta ei saa arvosanaa tai todistusta? Lähdin etsimään tuoretta keskustelua kansalaisopistomaailmasta Sivistys-verkkolehden sivuilta. Sieltä löytämäni kriittiset kommentit kansalaisopistojen tunnettuudesta ja julkisesta kuvasta sekä omat mielikuvani nostivat esiin kysymyksiä. Millaisia mielikuvia kansalaisilla kansalaisopistoista on? Miten kansalaisopistossa työskentelevien ja kansalaisten näkemykset kohtaavat?

Tätä herännyttä tutkimusongelmaa lähdettiin jalostamaan yhdessä tutun kansalaisopiston rehtorin kanssa. Tapaamiselle oli laadittu haastattelurunko Sivistys-verkkolehden kriittisten kommenttien ja kehittämieni mielikuvakysymysten pohjalta. Alkuperäinen suunnitelma oli, että aineisto kerättäisiin siten, että se vastaisi poikkileikkausta koko opistokentästä, esimerkiksi haastattelemalla kansalaisopistojen rehtoreita ja opettajia sekä kansalaisopisto-opiskelijoita ja ihmisiä, jotka eivät ole koskaan opiskelleet kansalaisopistoissa. Haastattelun jälkeinen keskustelumme rehtorin kanssa sai kuitenkin minut pohtimaan uudenlaista lähestymistapaa, sillä tällaisen poikkileikkauksen suorittaminen tuntui haastavalta monessa suhteessa.

Uudenlainen idea aineiston keräämiseen syntyi tässä ensimmäisessä rehtorihaastattelussa, ihan sattumalta. Rehtori epäili kansalaisopistojen tunnettuudesta puhuessaan, että moni paikkakuntalainen tietäisi kyllä, missä kansalaisopisto paikkakunnalla sijaitsee, jos sattumanvaraisesti tätä kuntalaisilta kysyttäisiin. Mitä jos aineiston keräisikin niin, että kulkisin Tampereen keskustan valtakatua eli Hämeenkatua ja haastattelisin ihan sattumanvaraisesti valittuja henkilöitä. Rehtorin haastattelu ja ohjaajani kannustus sinetöivät päätöksen haastattelujen toteuttamisesta Hämeenkatu-gallup -tyylisesti. Jotta Hämeenkatu-gallup saisi jonkinlaisen kosketuspinnan kansalaisopistoihin, keräsin haastattelujen toisen osan viittä kansalaisopiston

rehtoria haastattelemalla.

4.2 Haastattelu tutkimusmenetelmänä

Kari Kiviniemen (2007, 70) mukaan laadullisen aineiston keräämisessä käytetään sellaisia menetelmiä, jotka vievät tutkijan mahdollisimman lähelle tutkittavaa kohdetta. Tässä tutkimuksessa aineiston keräämisen välineeksi valittiin haastattelu, sillä ihmisten mielikuvat eivät välttämättä ole yksiselitteisiä, vaan vaativat tarkentavia kysymyksiä, joita juuri haastattelutilanteessa pystyy esittämään toisin kuin esimerkiksi kyselyssä. Tutkittava ilmiö on vähän tutkittu, joten ennalta oli vaikea hahmottaa sitä minkä suuntaisia vastauksia tulevat olemaan. Tästäkin syystä haastattelu soveltui hyvin rehtoreiden ja kuntalaisten mielikuvien tutkimiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2000.)

Rehtorit

Rehtorihaastattelujen haastattelurunko muotoutuivat nelivaiheisen prosessin kautta. Aluksi tutustuin Sivistys-verkkolehdestä puolen vuoden aikana 31.8.2009 - 4.2.2010 julkaistuihin artikkeleihin ja mielipiteisiin. Tämän jälkeen poimin analyysin perusteella teema-alueita, jotka toimivat haastatteluissa mielikuvakeskustelun virittäjinä. Teemoiksi valikoitui: vapaan sivistystyön sisäänpäin lämpiävyys, huono julkisuuskuva, heikko tunnettuus, aliedustetut ryhmät ja tulevaisuuden kansalaisopistot erilaisten uusien kehittämishankkeiden valossa. Näiden lisäksi poimin artikkeleista yksittäisiä heittoja esimerkiksi otsikoista: ”kansalaisopistojen tunnettuudessa ei ole kehumista” tai kehittelin itse niiden pohjalta kysymyksiä, joita voisin testata rehtoreiden kanssa. Niitä olivat esimerkiksi: ”Millaisia mielikuvia herättää mielikuva opistoista harrastamisen tilana? Halutaanko mennä sitä kohti vai irrottautua siitä?” ”Entä kun nostetaan esiin pitsinnypläys ja kierrätysompelu. Millaisia mielikuvia tämä herättää potentiaalisissa asiakkaisissa?” ”Mitä sanot, jos joku väittää, että kansalaisopiston toiminta on täysin hyödytöntä puuhastelua?”

Kun haastattelurunko oli laadittu, testasin kysymyksiä tutun rehtorin, avainhenkilön kanssa. Koehaastattelutilanteessa Sivistys-verkkolehdestä poimitut kommentit ja kehittelemäni mielikuvakysymykset toimivat mukavasti keskustelun virittäjinä. Kuitenkin lopulliseen muotoonsa haastattelurunko muotoutui vasta ensimmäisen haastattelun litteroinnin jälkeen. Tätä, hiukan muokkailtua haastattelurunkoa, käytin neljässä muussa rehtorihaastattelussa. Haastateltavien valikoitumista rehtoreiden osalta voidaan kutsua lumipallo-otannaksi, sillä alkutilanteessa tiedossa oli vain avainhenkilö, joka graduohjaajani kanssa johdatti minut seuraavan tiedonantajan luo.

Aineiston keruu tapahtui siten, että etenin tiedonantajalta toiselle sitä mukaa kun rehtorit ja ohjaajani ehdottivat uusia haastateltavia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 86.)

Rehtorihaastatteluja voidaan pitää teemahaastatteluina, sillä kaikki haastattelun aihepiirit oli ennalta määritelty (Eskola & Suoranta 2000, 86). Kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käytiin kaikkien rehtoreiden kanssa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelivat eri haastatteluissa. Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi kaikista teema-alueista esitettiin useista kysymyksiä ja myös mahdollisia lisäkysymyksiä oli mietitty valmiiksi. Kuitenkin kaikista haastatteluista muotoutui omanlainen kokonaisuus esimerkiksi rehtoreiden puheista nousseiden lisäkysymysten takia. Toisaalta haastattelurunko oli osaltaan hyvinkin strukturoitu, sillä Sivistys-verkkolehden kommentit ja mielikuvakysymykset toimivat kaikissa haastatteluissa tärkeinä keskustelun avaajina.

Haastattelukysymykset haastoivat rehtoreita ottamaan kantaa kriittisiin väitteisiin, jotka koskivat heille tärkeää toimintaa. Tämän tyyppistä haastattelua voidaan kutsua aktiiviseksi haastatteluksi (active interview). Aktiivisessa haastattelussa haastattelijan tehtävänä on yhdessä haastateltavien kanssa toimia aktiivisena tiedon rakentajana, aktivoimalla haastateltaville mahdollisia tietämisen tapoja, vastauksia ja kulttuurisia käsikirjoituksia. Haastattelijan tehtävänä on rohkaista ja kannustaa haastateltavaa tutkimaan esitettyjä kulttuurisia ja sosiaalisia ennako-oletuksia sekä omia erilaisia vaihtoehtoisia tietovarastojaan. (Holstein & Gubrium 1995, 37; myös Filander 2000, 60–62.)

Haastatteluista sovittiin rehtoreiden kanssa puhelimitse tai sähköpostilla etukäteen. Kaikki viisi rehtoria suostuivat haastatteluun. Rehtorihaastatteluaineisto on kerätty 18.3–24.5.2010 rehtoreiden omissa työhuoneissa. Yksi haastattelu kesti keskimäärin noin puolitoista tuntia, mutta osa rehtoreista intoutui juttelemaan reilun parin tunnin ajaksi. Rehtorit eivät saaneet haastattelurunkoa etukäteen, vaikka teema-alueet tiesivätkin. Tämä siitä syystä, että keskustelusta tuli tällöin spontaanimpi, eivätkä rehtorit olleet ennalta miettineet mielikuviaan vaan kertovat niistä jotka tulevat ensimmäisenä mieleen. Näin tilanne oli sekä rehtoreille että kuntalaisten Hämeenkatu-gallupin haastatteluryhmillä sama.

Opetushallituksen laatimassa syksyn 2010 Opiskelijaraportista vahvistettujen opetustuntien mukaan kaikki tutkimukseen osallistuneet viisi rehtoria edustavat opistoa, jotka antoivat vuonna 2009 opetusta yli 10 000 tuntia vuodessa. (Kaikki toteutuneet tunnit lukuun ottamatta maksullisen palvelutoiminnan tunteja.) Kedon & Takamaan (2008) Kansalaisopistojen aika, paikka ja merkitys yhteiskunnassa -julkaisussa yli 10 000 tuntia vuosittain antavat opistot luokiteltiin suuriksi. Tähän toki vaikuttaa se, että heidän tekemäänsä kyselyyn vastanneet opistot edustivat 80 prosenttisesti alle

25 000 asukkaan alueita. Tässä tutkimuksessa ainoastaan pienimmän kunnan rehtori toimii alle 25 000 asukkaan kunnassa, muissa rehtoreiden edustamissa kunnissa asukkaita on enemmän. Joka tapauksessa, opistojen rehtorit edustavat koko kansalaisopistojen kentän mittakaavassa isoja opistoja.

Rehtorit on koodattu siten, että he ovat oman opistonsa, joko maakuntapistön tai kaupunkiopiston edustajia. Näin siksi, että rehtoreiden sukupuolella, iällä tai heidän työhistoriallaan ei ole tässä tutkimuksessa niin suurta merkitystä vastauksiin kuin toimintaympäristöllä jossa opisto toimii. Rehtoreiden henkilökohtaisten taustatietojen ilmoittaminen olisi myös helpottanut rehtoreiden tunnistamista, mikä ei ollut tarkoituksenmukaista. Rehtorit on koodattu opistojensa edustajina ja jokaiselle opistolle on keksitty nimi. Opistot eivät siis itse kutsu itseään näillä nimillä. Rehtoreiden koodit suoria lainauksia käytettäessä ovat: maakuntaopisto Härmälän rehtori, kaupunkiopisto Tarmolan rehtori, kaupunkiopisto Toimelan rehtori, kaupunkiopisto Rauhalan rehtori ja kaupunkiopisto Sointulan rehtori. Tähän tutkimukseen on siis haastateltu yhtä maakuntaopiston ja neljää kaupunkiopiston rehtoria.

Hämeenkatu-gallup

Hämeenkatu-gallupin haastattelurunko syntyi vasta kun suurin osa rehtorihaastatteluista oli jo tehty. Rehtoreiden haastatteluista sain hyviä ideoita, joita on hyödynnetty Hämeenkatu-gallupin haastattelurungossa. Kuntalaisten haastattelurunko on laadittu siten, että rehtorit ja Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet kuntalaiset saataisiin keskustelemaan samoista teema-alueista. Tämä oli haastavaa, sillä rehtoreiden ja kuntalaisten tietopohja kansalaisopistoista on hyvin erilainen. Hämeenkatu-gallupissa lähdettiin liikkeelle hyvin yksinkertaisista peruskysymyksistä, esimerkiksi tietävätkö kuntalaiset mikä on kansalaisopisto. Tilanteesta pyrittiin myös luomaan sellainen, että arvokasta kuntalaistieto on myös silloin, vaikka he eivät kansalaisopistoista paljoa tietäisikään. Tämän tyyppisellä lähestymistavalla pyrittiin myös lisäämään tutkimuksen luotettavuutta ja vähentämään sitä, että haastateltavat vastaisivat sosiaalisesti suotavasti (Hirsjärvi ym. 2006, 195). Joka tapauksessa kaikilla haastateltavilla oli mielikuvia, joita he erilaisista lähtökohdista liittivät kansalaisopistojen toimintaan.

Hämeenkatu-gallup käynnistyi kahdella koehaastattelulla, joiden tarkoituksena oli osittaa, minkälaista tietoa tehdyillä kysymyksillä saataisiin. Näiden litterointi osoitti, että haastatteluihin tulisi lisätä sellaisia kysymyksiä, jotta rehtori ja kuntalaiset saataisiin keskustelemaan samojen kysymysten ja aiheiden kautta mielenkiintoisemmin keskenään. Hämeenkatu-gallupiin lisättiin

samoja mielikuvakysymyksiä, joita oli käytetty rehtoreiden haastatteluissa. Kuntalaiset eivät ennalta tienneet Sivistys-verkkolehdessä käydyistä keskusteluista, joten he joutuivat vastamaan itselleen vieraisiin, mutta silti ehkä kulttuurisesti melko jaettuihin stereotyyppisiin väitteisiin. Tämä ei kuitenkaan osoittautunut ongelmaksi vaan esimerkiksi heitot ”hyödyttömästä puuhastelusta” toimivat erittäin hyvin myös katuhaastateltujen kanssa. Tämä osoittaa, että Sivistys-verkkolehdessä käytävä kriittinen keskustelu on yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti jaettua hyvin mielikuvapohjaista keskustelua. Uudistetulla haastattelupohjalla tehtiin kymmenen uutta haastattelua. Tässä tutkimuksessa käytetään kaikkia kahtatoista kuntalaishaastattelua, vaikka kaikki haastattelut eivät kysymyksien osalta olekaan keskenään ihan samanlaisia. Haastattelukysymykset olivat tarkasti ennalta laadittuja, mutta kuitenkin kaikkien haastateltavien kanssa tilanne muotoutui omanlaisekseen. Jokaisella haastatellulla oli erilainen tieto- ja mielikuvapohja kansalaisopistotoiminnasta, joten kaikkia kysymyksiä ei muutenkaan voinut esittää kaikille haastatelluille.

Hämeenkatu-gallup tehtiin kahdentoista sattumanvaraisesti valikoituneen henkilön kanssa 5.5.–4.6.2010 välisenä aikana. Tämä aineiston keräämisen muoto noudattaa tavallaan mukana kulkemisen menetelmää (go-along), sillä lyöttäydyin Tampereen asukkaiden mukaan, kun he toimittivat arkipäivän asioitaan pääkirjasto Metson aulassa tai läheisillä puistoalueilla. (Jokinen, Asikainen & Mäkinen 2010, 258.) Kuitenkaan varsinaisena kävelyhaastatteluna tätä tutkimusta ei voida pitää, sillä haastattelut tapahtuivat aina haastateltavan valitsemissa paikoissa, useimmiten puistopenkillä tai Metson ala-aulassa penkillä istuen. Haastatteluista muotoutui kävelyhaastattelun tavoin tasa-arvoinen ja vapautunut, sillä se tapahtui haastateltavan valitsemissa, hänelle tutussa ympäristössä (Jokinen, Asikainen & Mäkinen 2010). Tässä Hämeenkatu-gallupissa yhdessä vietetty aika ei ollut kovin pitkä, vain noin 10–20 minuutin mittainen. Tämä sattumanvaraisesti valikoituneen kuntalaisjoukon kanssa vietin hetken kysellen ensimmäisistä mieleen tulevista mielikuvista, jotka liittyvät kansalaisopistojen toimintaan. Halusin tietää, kuinka tunnettuja kansalaisopistot kuntalaisille ovat ja miten he suhtautuvat Sivistys-verkkolehden kansalaisopisto keskusteluissa väitettyihin kommentteihin.

Aluksi lähestyin kaikkia, jotka näyttivät siltä, että heillä olisi hetki aikaa vastata kysymyksiini. Kun haastatteluja alkoi kertyä, tavoitteena oli saada mukaan sellaisia haastateltavia, jotka olivat vähiten haastattelussa edustettuina, esimerkiksi nuoret miehet. Haastateltavien innostaminen mukaan oli suhteellisen helppoa, kun lähestyi esimerkiksi puiston penkillä istuskelevia tai Metson ala-aulassa odottavia tai levähtämään jääneitä ihmisiä. Haastateltaville en paljastanut etukäteen, mistä aiheesta heitä aion haastatella. Tämän päätös syntyi siksi, ettei haastateltavien mahdollinen vähäinen

tietämys kansalaisopistoista olisi kieltäytymisen syynä. Kerroin haastateltaville opiskelevani kasvatustiedettä ja tekeväni pro gradu -tutkielmaa, johon tarvitsisin haastattelun, joka kestäisi noin kymmenen minuuttia. Yleensä varmistin myös haastateltavien iän ja tamperelaisuuden. Muita kriteereitä en haastattelulle asettanut.

Haastateltavien suhde kansalaisopistoon vaihteli, sillä katuhaastatteluissa oli mukana ihmisiä jotka kuuluivat joko kansalaisopistojen aktiivikäyttäjiin, satunnaisiin opiskelijoihin tai henkilöihin, jotka eivät olleet koskaan opiskelleet kansalaisopistoissa. Katuhaastateltavia oli yhteensä kaksitoista henkilöä, heistä viisi oli miehiä ja seitsemän naisia. Haastateltavien ikäjakauma oli suhteellisen tasainen, sillä nuorten (18–22-vuotiaiden), keski-ikäisten (42–52-vuotiaiden) ja eläkeläisten (60–76-vuotiaiden) edustajia oli kutakin neljä. Eläkkeellä olevat 60–76-vuotiaat olivat toimineet töissä ollessaan myyntipäällikkönä, yksityisyrittäjänä ja kieltenopettajana. Mukana oli myös 60-vuotias laitapuolen kulkija, joka kertoi aikaisemmin toimineensa autonkuljettajana ja hitsaajana, mutta sittemmin syystä tai toisesta jääneensä työttömäksi. Hän siis edustaa tässä kuntalaisryhmässä marginalisoitumisuhan alla olevia henkilöitä. Hän haastattelussaan kertoi juoppoporukoista ja tukipisteestä, joka on tarkoitettu kaikille, joilla on elämässään ollut vaikeaa esimerkiksi syrjäytymisen, asunnottomuuden tai päihde- ja mielenterveysongelmien vuoksi. Tästä syystä olen koodannut hänet laitapuolen kulkijaksi. Tätä koodausta ei ole tarkoitettu loukkaavaksi, vaan tarkoitus on että se kuvaa hänen tämän hetkistä tilannettaan. Keski-ikäisistä, 42–52-vuotiaista haastatelluista yksi oli vuorotyössä oleva sairaanhoitaja ja yksi opettaja. Kaksi kertoi olevansa tällä hetkellä työttömänä, toinen rakennustöistä ja toinen määrittelee itsensä huumorisesti työhaluttomuuseläkeläiseksi. Nuorten, 18–22-vuotiaiden haastateltujen joukosta löytyi kaksi lukiouraa päättävää, abiturientti ja tämän kevään ylioppilas, sekä yliopistossa opiskeleva kauppatieteiden opiskelija. Heidän lisäksi nuorten mielipidettä edustaa myös jo työelämässä oleva hissiasentaja.

Katuhaastateltavat edustavat suhteellisen hyvin koko kansalaisopiston opiskelijakuntaa ikäjakauman perusteella, sillä haastateltavat ovat 18–76-vuotiaita. Lapsia tai alaikäisiä nuoria ei haastateltavien joukossa ole. Tämä siitä syystä, että alaikäisten haastatteluun olisi pitänyt saada vanhempien lupa, mikä taas katuhaastattelutyylisessä tutkimuksessa ei ole mahdollista. Myös vastaaminen mielikuvakysymyksiin olisi saattanut olla lapsille ja nuorille vaikeaa, sillä kansalaisopistot eivät välttämättä ole kaikille peruskoululaisille tuttuja.

Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet jakautuivat siten, että viisi haastateltavaa ei ollut koskaan osallistunut kansalaisopiston toimintaan. Näistä hissiasentaja (M22) ja abiturientti (N18) kuuluvat nuorten edustajiin. Eläkeläisten ryhmästä löytyvät loput kolme kurssille osallistumatonta

laitapuolen kulkija (M60), eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) ja eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76). Hämeenkatu-gallupiin osallistuneista jopa seitsemän oli osallistunut kansalaisopistojen toimintaan vähintään yhden kurssin tai lukukauden ajan. Aktiivisia kursseille osallistujia ovat tässä tutkimuksessa kolme naista; eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75) ja keski-ikäiset sairaanhoitaja (N52) ja opettaja (N51). Loput neljä haastateltavaa, kaksi keski-ikäistä työtöntä miestä ja kaksi nuorta naista sanovat, että ovat käyneet yhdellä kurssilla tai osallistunut toimintaan yhden lukukauden ajan. Rehtoreita tutkimuksessa on viisi. He edustavat yhtä maakuntaopistoa ja neljää kaupunkiopistoa. Rehtorit on siis koodattu keksittyjen opistonimien perusteella. Hämeenkatu-gallupiin osallistuja on koodattu siten, että ensimmäisenä ilmoitetaan ammatti, jonka jälkeen sulussa haastatellun sukupuoli kirjaimella merkittynä eli N (nainen) ja M (mies) ja viimeisenä haastatellun ikä.

Taulukko 2. Haastateltavat.

Nuoret (18–22-vuotiaat)	Keski-ikäiset (42–52-vuotiaat)	Eläkeläiset (60–76-vuotiaat)	Kansalaisopistojen rehtorit
abiturientti (N18)	työtön (M42)	laitapuolen kulkija (M60)	Maakuntaopisto Härmälän rehtori
tämän kevään ylioppilas (N18)	työtön rakennusmies (M49)	eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74)	Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori
hissiasentaja (M22)	opettaja (N51)	eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75)	Kaupunkiopisto Toimelan rehtori
kauppatieteiden opiskelija (N22)	sairaanhoitaja (N52)	eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76)	Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori
			Kaupunkiopisto Sointulan rehtori

Edellä kuvattu taulukko syntyi ikäjakauman mukaan. Ensimmäisessä ryhmässä ovat nuoret, sitten keski-ikäiset ja eläkeläiset. Tähän samaan taulukkoon on yhdistetty haastatellut kansalaisopistojen rehtorit koodauksineen. Ikäryhmiin jaottelu Hämeenkatu-gallupissa on tehty siitä syystä, että aineistoa olisi helpompi käsitellä ja lukijan olisi mahdollisuus muodostaa käsitys eri kuntalaisryhmien asemasta, josta käsin mielikuvia ja merkityksiä rakennetaan. Jaottelu mahdollistaa myös eri kuntalaisryhmien samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien vertailun ikäryhmittäin. Kerätty aineisto on hiukan epätyypillinen laadullinen aineisto, koska Hämeenkatu-gallupiin osallistunut kuntalaisjoukko koostuu hyvin erilaisista taustoista tulevista ihmisistä. Tätä voidaan pitää tässä tutkimuksessa sekä haasteena että rikkautena. Aineiston asetelmaa rikastuttavat myös rehtoreiden näkökulmat, mitkä mahdollistavat vertailun sekä kuntalaisten että kansalaisopistojen rehtoreiden edustamista mielikuvista ja kokemuksista. Tämä erilaisten aineistojen käyttäminen eli triangulaatio parantaa tutkimuksen luotettavuutta, sillä useampien aineistojen rinnakkainen käyttö lisää mahdollisuuksia saada tutkittavasta ilmiöstä laajempi käsitys. (Eskola & Suoranta 2000, 68; Flick 2007, 44–45, 52).

4.3 Laadullinen tutkimus ja tutkimusongelmat

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia millaisilla mielikuvien markkinoilla kansalaisopistot nykyajassa toimivat. Tällainen mielikuva-, imago- ja brändi-näkökulma kansalaisopistomaailmaan on uusi. Siksi se on myös kiehtova näkökulma aikuiskasvatustutkimukseen. Tarkoitukseni on selvittää, minkälaisia mielikuvia hyvinkin erilaisista asemista käsin tulevilla ihmisillä kansalaisopistoista on. Täsmennetyt tutkimusongelmat ovat:

1. Millaisia mielikuvia kuntalaiset kansalaisopistoihin liittävät?
2. Miltä näyttää tulevaisuuden kansalaisopisto? Millaisista mielikuvista rehtorit pyrkivät irrottautumaan ja mihin samaistumaan?

Tutkimus on laadullinen, sillä tutkimuksen kohteena ovat haastateltavien käsityksien ja kokemusten synnyttämät mielikuvat. Tutkimuksessa on myös fenomenografisia piirteitä. Kiinnostuksen kohteena fenomenografisessa tutkimuksessa ei ole todellisuus sinänsä, vaan ne käsitykset, joita ihmisillä todellisuudesta on. Ihmisten käsitykset samastakin asiasta voivat olla hyvin erilaiset muun muassa koulutustaustasta, sukupuolesta, iästä ja kokemuksista riippuen. Fenomenografisin silmälasein on olemassa vaan yksi maailma, josta eri ihmiset muodostavat erilaisia käsityksiä. (Metsämuuronen 2002, 185.) Tutkimuksen luotettavuuden kannalta tulee muistaa, ettei tule arvioida

sitä vastaavako haastateltavien käsitykset todellisuutta, vaan sitä, että onko tutkimuksessa saavutettu luotettava kuva todellisuutta koskevista representaatioista.

Fenomenologisen tutkimuksen tarkoituksena onkin lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä, pyrkien olemassa olevien käsitysten syventämiseen. (Laine 2007, 44–45). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä mielikuvista, jotka liitetään kansalaisopistojen toimintaan. Tavoitteena on laadullisen sisällönanalyysin menetelmin saada rehtorit ja katuhaastateltavat keskustelemaan keskenään ja muodostaa niiden synteeseinä käsitys niistä mielikuvista joita kansalaisopistomaailmaan liitetään.

Näiden mielikuvien tutkiminen on erityisen tärkeää markkinaohjautuvan toiminnan ajassa, kun kansalaisopistojen toimintaan suunnataan entistä enemmän uudenlaisia odotuksia ja toimintaa myös monella tavalla kriittisesti kyseenalaistetaan. On mielenkiintoista ja erittäin tärkeääkin tietää, kuinka kansalaiset näkevät kansalaisopistojen merkityksen ja arvon nyt ja tulevaisuudessa suhteessa rehtoreiden näkemyksiin. Samalla kun kansalaisopistoille suunnataan uudenlaisia tehtäviä esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisemisessä ja työttömien aktivoinnissa, on tärkeää selvittää, miten tärkeänä ja tarpeellisena kansalaisopistojen potentiaaliset opiskelijat opistoja nykymuotoisina pitävät ja millaisia mielikuvia he toimintaan liittävät. Tärkeää on myös selvittää, miten opistojen ydinhenkilöt – rehtorit – mieltävät opistojen merkityksen mielikuvien markkinoilla.

4.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisen aineiston analyysi tapahtuu osittain samanaikaisesti aineistonkeruun kanssa, joten näin ollen selvää eroa aineistonkeruun ja analyysin välillä ei voi tehdä. Kerätty aineisto puretaan analyysissä käsitteellisiksi osiksi ja kootaan synteessin avulla kuvauksiksi, yleistyksiksi tai teoreettisiksi johtopäätöksiksi. Aineiston analyysille on luonteenomaista, että aineiston järjestämiseen, analysointiin ja tulkintaa ei ole ainutta ja yhtä oikeaa tapaa, vaan aineiston analysoijan on itse löydettävä oma lähestymistapansa aineistoa käsitelläkseen. (Grönfors 1982, 145, 154–155.)

Kaikki haastattelut nauhoitettiin, ja purettiin sana sanalta tekstimuotoon. Tämä aineiston sanatarkka purkaminen lisää tutkimuksen luotettavuutta, sillä näin säilyy aineiston rikkaus ja monipuolisuus (Alasuutari 1999, 85). Litteroitua tekstiä kertyi kahdestatoista katuhaastattelusta ja viidestä rehtorihaastattelusta yhteensä 167 sivua. Katuhaastattelujen pituus vaihteli 9 minuutista noin 20

minuuttiin. Rehtorihaastattelut taas kestivät noin puolitoista tuntia, muutamaa reilun kahden tunnin haastattelua lukuun ottamatta.

Kvalitatiivisen aineiston analyysin aloittaminen oli haastavaa, sillä iso aineisto piti alkuun tuntea perusteellisesti, ennen kuin aineistosta alkoi erottua kiinnostavia teemoja. Aineiston analyysi on aineistolähtöistä, sillä sitä ei voida tehdä valmiiseen luokitteluun tai teoriaan perustuen, vaikka tarkastelua ohjasikin teoreettinen viitekehys. Analyysimuotona onkin laadullinen sisällönanalyysi, joka sopi hyvin laajan aineiston tiivistämiseen. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Sen avulla voidaan tekstimuotoisesta aineistosta jäsentää merkityksiä eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja tiivistäen. Tässä tutkimuksessa tulkinta kohdistuu ajatuksellisiin kokonaisuuksiin, ei siis vain yksittäiseen sanaan tai lauseeseen. Näin siksi, sillä kyseessä ovat mielikuvat, joita on hankala selittää yhdellä sanalla tai lauseella.

Tässä tutkimuksessa on käytetty monenlaisia luokittelutapoja kuten laskemista ja teemoittelua yhtäläisyyksien ja erojen etsimisessä. Analyysiä voidaan kutsua teema-analyysiksi, jossa systemaattisesti edetään teemasta toiseen. Siinä käsitellään rinnakkain opistojen rehtoreiden ja Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden kuntalaisten erilaisia näkökulmia ja mielikuvia, pääasiassa Sivistys-verkkolehdestä poimittuihin väitteisiin, jotka liittyvät kansalaisopistoja leimaavaan julkisuuspuheeseen. Aineiston analyysiä on hyvin hankala kuvata askel askeleelta, sillä aikaisempi, sittemmin huonoksi havaittu tutkimusongelma, niputti aineiston erilaisten teemojen alle. Nämä teemat vaikuttavat myös uusien tutkimuskysymysten teemoittelun taustalla. Tekstimassa pyrittiin alkuun luokittelemaan viidennen pääluvun otsikoissa esiintyvien kysymysten mukaan. Tämän jälkeen jokainen haastattelu luettiin uudelleen ja huomiotta jääneitä mielikuvia etsien. Nämä mielikuvat koottiin mitä kansalaisopistoista tiedetään -kappaleeseen ja kuudenteen päälukuun, tulevaisuuden kansalaisopisto -ajatusten rinnalle.

Tutkittavien henkilöllisyys on pyritty pitämään salassa. Rehtoreiden keksityt opistonimet, eivät välttämättä ole kaikista kuvaavimpia, mutta niiden avulla on pyritty säilyttämään tutkittavien anonyymiys. Katuhaastateltavien oikeaa henkilöllisyyttä ei tiedetä, ainoastaan ammatti, ikä ja sukupuoli olivat tiedossa. Näillä tiedoilla on katuhaastateltavat koodattu myös lopulliseen työhön. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole yleistää tutkimustuloksia. Tarkoituksena on tuoda esiin rehtoreiden ja katuhaastateltavien mielikuvat mahdollisimman rikkaasti suorien lainauksien avulla. Suorien lainauksien avulla lukijan on mahdollista arvioida tehtyjä analyysiä ja ottaa kantaa tulkintojen luotettavuuteen. (Hirsjärvi ym. 2006. 217–218.) Osissa suoria lainauksia on käytetty

katkelmia vuoropuhelusta haastattelijan ja haastateltavan välillä, selkiyttämään lainauksen ymmärrettävyyttä. Näissä katkelmissa HJA lyhenne kuvaa haastattelijaa ja HVA haastateltavaa.

Usherin (1996, 21) mukaan tutkijan on haastavaa pystyä tutkimuksen taustahenkilönä, sillä yhä useammin tutkimusote pakottaa tutkijan omien ennakko-oletustensa auki kirjoittamiseen. Usher korostaa, että tutkijan ennakko-oletukset ja -ymmärrys tutkittavasta kohteesta vaikuttavat aina analyysiin ja näin koko tutkimukseen. Olen pyrkinyt kirjoittamaan auki aikaisemman esiyymmärrykseni ideasta aineistoksi kappaleen alkuun. Oma esiyymmärrykseni aiheesta oli vähäinen, sillä aikaisempaa tutkimustietoa aiheesta on vähän. Omat ennakko-oletukseni perustuvat siis pääosin Sivistys-verkkolehden kriittisiin kommentteihin ja työharjoittelujaksoni positiivisiin mielikuviin sekä niiden ristiriitaan. Kuitenkin selvää on, että aktiivinen haastattelu menetelmänäkin on sellainen, että tutkija näkyy haastatteluissa. Olen pyrkinyt tuomaan avoimesti esiin oman osuuteni todellisuuden konstruoinnissa sellaisten lainauksien kohdalla, joissa sanomisellani on saattanut olla merkitystä vastaukseen.

Analyysi etenee siten, että mielikuvia metsästävässä -kappaleessa esitetään Sivistys-verkkolehdestä analyysin avulla poimittuja väittämiä, joita sitten testataan rehtoreiden ja Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden kesken. Väitteeseen vastaavat pääsääntöisesti aluksi aina rehtorit ja sitten Hämeenkatu-gallupin osallistujat. Mikäli rehtorit ovat viitanneet vastauksissa tutkimustuloksiin, tai rehtoreiden vastaukset jäljittelevät joitakin tuloksia, on myös niitä nostettu esiin, jopa niin, että rehtoreiden vastaukset alkavat niillä. Rehtoreiden ja katuhaastateltavien kommenttien jälkeen vedetään yhteen olennaisimmat väitteen herättämät mielikuvat ja näkökulmat lyhyesti. Mielikuvia metsästävässä -kappaleessa pyritään nostamaan esiin ne Hämeenkatu-gallupin tunnettuustekijät, jotka määrittävät katuhaastateltavien mielestä kansalaisopistojen toimintaa. Tulevaisuuden kansalaisopisto -pääluvussa rehtoreiden ja Hämeenkatu-gallupin tuloksia esitellään rinnakkain. Lopuksi -kappaleessa nostetaan esiin tärkeimmät tutkimuksesta esiin nousseet tulokset pohdintoihin.

5 MIELIKUVIA METSÄSTÄMÄSSÄ

5.1 Kansalaisopistojen tunnettuudessa ei ole kehumista?

Rehtorit

Kansalaisopistojen liiton (KoL) toiminnanjohtajan tehtävät jättäytynyt Heljä Nurmela aloitti Sivistys-verkkolehdestä keskustelun vapaan sivistystyön sisänpäin lämpiävyydestä. Hänen mielestään kansalaisopistojen toiminnasta tiedetään vähemmän kuin alalla uskotaan. (Heljä Nurmela jättää kansalaisopistot 2009) Pekka Sallila (2009) jatkaa Nurmelan aloittamaa keskustelua sanomalla, että vapaan sivistystyön ”tunnettuudessa ei ole kehumista”. Hänen mielestään vapaata sivistystyötä ja sen julkisuuskuvaa leimaavat mielikuvat ”hyödyttömästä puuhastelusta” tai liika menneiden vuosikymmenten saavutusten painottaminen. Sallilan mukaan tunnettuus ei ole itsetarkoitus, mutta olisi tärkeää selvittää, minkälainen merkitys kansalaisopistoilla suomalaisten elämässä on. Kuinka tunnettuja ne ovat? Näin tunnettuuden parantamiseen voitaisiin kiinnittää huomiota. Tiedettäisiin, millä tasolla ihmiset toiminnan tuntevat.

Lähdin selvittämään, kuinka tunnettuja kansalaisopistot katuhaastateltavien ja rehtoreiden mielestä ovat. Eikö kansalaisopistojen tunnettuudessa ole kehumista? Rehtorit suhteellisen yksimielisesti pitävät tähän kysymykseen vastaamista vaikeana. Toisaalta väitteessä on perää, mutta väitettä ei olla valmiita suoralta kädeltä allekirjoittamaan. Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori pohtii sitä, että tunnettuus riippuu paljolti siitä, missä piireissä asiasta puhutaan. Hänen mielestään fikset ja asioista perillä olevat ihmiset tietävät ja tuntevat kansalaisopistot ja niiden toiminnan, mutta ne ryhmät joille tekisi hyvää osallistua toimintaan, eivät välttämättä ole tietoisia tällaisesta mahdollisuudesta. Hän ei allekirjoita sitä, että hänen edustamansa kunnan kansalaisopistot olisivat huonosti tunnettuja, vaan päätyy toteamaan: ”*Mä luulen, että aktiiviset, fikset ihmiset ylimalkaan on asioista yleisemminkin hyvin perillä, sitten on ne passiiviset joita ei kiinnosta mikään ni, ei ne oo paljo monesta muustakaan perillä sitten. Näinhän se menee.*” Myös kaupunkiopisto Toimelan rehtori pitää kansalaisopistojen tunnettuuskeskustelua itsensä ruoskimisena, vaikka toteaa, että parantamisen varaa on aina. Hän uskoo, että moni edustamansa kunnan ihmisistä tietää paikkakunnan kansalaisopiston, jos sitä sattumanvaraisesti valituilta henkilöiltä kysyttäisiin.

Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori suhtautuu kansalaisopistojen tunnettuuteen hiukan varauksellisemmin. Hän uskoo, että kansalaisopistot ovat suhteellisen hyvin tunnettuja tietyissä ryhmissä. Kuitenkin kun kansalaisopistoissa opiskelu on vapaaehtoista, on myös niitä ihmisiä, jotka eivät tunne toimintaa. Hänen mielestään väite kansalaisopistojen huonosta tunnettuudesta pitää osittain paikkaansa. Tunnettuus ei ole paras mahdollinen, mikä saattaa hänen mukaansa johtua siitä,

että opiskelijoita on paljon, eikä joka foorumilla tarvitse näkyä. Myöskään lööppijulkisuuteen ei hänen mukaansa haluta, vaan julkisuuden pitäisi olla: ”*arvostavaa julkisuutta tietysti tässä, toimintaa tuntevaa julkisuutta.*”

Kaupunkiopisto Sointulan rehtori pohtii, että vapaan sivistystyön toimintaan osallistuu miljoona ihmistä viidestä miljoonasta, joten täytyyhän oppilaitosten olemassa olosta ihmisten jotain tietää. Se millä tasolla toiminta sitten tunnetaan, on hänen mielestään eri asia. Sallilan (2009) mielestä muillakin kulttuuri- ja koulutusaloilla puhutaan heikosta tunnettuudesta ja huonosta julkisesta kuvasta, mutta vapaassa sivistystyössä ongelma koetaan tavanomaista suuremmaksi. Sallilan mielestään se saattaa johtua siitä, että toimiala on pirstaleinen ja oppilaitoskenttä kirjava. Myös Sointulan rehtori on sitä mieltä, että vapaaseen sivistystyöhön liittyvät termit ja oppilaitosrakenteet ovat kuntalaisille sekavia. Eikä ihme, sillä hän sanoo, että myös korkeiden päättäjien tasolla on ongelmia erottaa kansalaisopisto ja kansanopisto toisistaan tai kertoa mitä vapaa sivistystyö tarkoittaa. Kuitenkin jos yleisyyden astetta tiputetaan ja kysytään, että tietävätkö kuntalaiset missä omalla paikkakunnalla pystyy opiskelemaan esimerkiksi englannin kieltä, moni hänen mukaansa pystyisi vastaamaan tähän. Hänen mielestään kansalaisopisto ei siis ole niin vahva brändi, että heti sen kuultuaan ihmiset pystyisivät hahmottamaan koko kentän, mutta esimerkiksi yksittäisen opiston nimi tai sijainti saattaa olla monellekin kuntalaiselle tuttu.

Että aina jos tullaan vaan niinkun sellaiseen sopivaan kontekstiin, niin mä luulen, että meidät tiedetään ja tunnetaan. Mut jos tästä pitää tällaisena yleisenä ilmiönä kyetä jotenkin kertomaan, niin silloin me ei olla varmaan onnistuttu siinä brändäyksessä. Ja vapaa sivistystyö yläkäsitteenä on vielä vaikeempi asia varmaan suurimmalle osalle suomalaisia. (Kaupunkiopisto Sointulan rehtori)

Hämeenkatu-gallup

Kaupunkiopisto Sointulan rehtorin mietteet siitä, millä tasolla kansalaisopistot tunnetaan, vaikuttivat Hämeenkatu-gallupin haastattelurunkoon. Hämeenkatu-gallupissa pyrittiin siis selvittämään millä tasolla kuntalaiset kansalaisopistot tuntevat. Alimman tason kysymys oli: Jos olisit etsimässä englannin kielen kurssia, mistä lähtisit sitä hakemaan? Minkä opetusta tarjoavan tahon puoleen kääntyisit? Haastattelutilanteessa ei paljastettu, että ollaan tekemässä juuri kansalaisopistoja koskevaa tutkimusta, joten vastausta tähän kysymykseen voidaan pitää suhteellisen luotettavana. Tällä kysymyksellä haluttiin selvittää, tuleeko haastateltaville mieleen kansalaisopistojen tarjonta englannin kielen kurssia kysyttäessä. Näiden lisäksi kysyttiin myös sitä, tietävätkö haastateltavat käsitteet kansalaisopisto, kansanopisto ja vapaa sivistystyö.

Nuorten ryhmä koostuu kolmesta naisesta: abiturientista (N18), tämän kevään ylioppilaasta (N18) ja kauppatieteiden opiskelijasta (N22), sekä yhdestä hissiasentajamiehestä (M22). Ainoastaan hissiasentaja (M22) lähtisi etsimään englannin kielen kurssia kansalaisopistojen tarjonnasta. Ensimmäisenä abiturientille (N18) ja tämän kevään ylioppilaalle (N18) tulee mieleen, että kurssitarjontaa voisi etsiä internetistä. Tässä nuorten ryhmässä kansanopisto ja kansalaisopisto menevät kaikilla termeinä sekaisin. Tuttua kansalaisopistojen toiminta oman kokemuksen kautta on tämän kevään ylioppilaalle (N18) ja kauppatieteiden opiskelijalle (N22), jotka ovat joskus osallistuneet kansalaisopistojen kursseille yhden kurssin tai lukukauden ajan.

Keski-ikäisten ryhmässä kolme neljästä lähtisi etsimään englannin kielen kurssia paikallisen kansalaisopiston tarjonnasta. 42-vuotias työtön ammattialaansa mainitsemaan mies ei suoralta kädeltä tietäisi, mistä englannin kielen kurssia etsisi, vaan turvautuisi internetiin. Tälle ryhmälle kansalaisopistojen tarjonta on selvästi tuttua, sillä molemmat keski-ikäiset naiset, opettaja (N51) ja sairaanhoitaja (N52), osaavat erottaa kansalaisopistot ja kansanopistot toisistaan. Opettaja (N51) jopa käyttää vapaa sivistystyö-termiä oikeassa paikassa, vaikka myöhemmin pyydettyä ei osakaan termiä selittää. Molemmat ryhmän miesedustajista, työtön rakennusmies (M49) ja työtön mies (M42) eivät osaa termien tasolla tarkemmin kertoa kansalaisopisto ja kansanopistojen eroa. Kuitenkin haastattelun edetessä selviää, että molemmat miehet ovat osallistuneet toimintaan. Keski-ikäiset naiset ovat molemmat osallistuneet kansalaisopistojen toimintaan useamman lukukauden tai kurssin ajan, joten toiminta on heille hyvin tuttua omienkin kokemusten kautta.

Eläkeläisten ryhmässä englannin kielen kurssia lähdeittäisiin etsimään eläkepisteen tai lehtitietojen perusteella. Eläkkeellä oleva kieltenopettaja nainen (N75) pitää itsestään selvänä, että kääntyisi kansalais- tai työväenopistojen puoleen kielten kurssia etsiessään, kun taas laitapuolen kulkijamiehellä (M60) ei tule mieleen, mistä kursseja lähtisi etsimään. Tämä ryhmä siis koostuu hyvin erilaisista haastateltavista. Eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75) on aktiivisesti osallistunut kansalaisopistojen toimintaan kolmenkymmenen vuoden ajan, kun taas laitapuolen kulkija (M60), ei alkuun hahmota, minkälaista toimintaa kansalaisopistot tarjoavat. Eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76) ja myyntipäällikkö (M74) tietävät kansalaisopistoista jotain, mutta kansanopisto ja kansalaisopisto menevät puheessa suloisesti sekaisin. Eläkeläisten ryhmässä ainoastaan kieltenopettaja (N75) on osallistunut kansalaisopistojen kursseille.

Kansalaisopistojen tarjonnan puoleen kääntyisi englannin kurssia etsiessään viisi haastateltua, kun taas lehtitietoihin turvautuisi kaksi vastanneista ja eläkepisteen puoleen yksi vastaaja. Erityisen mielenkiintoista on, että nuorten ryhmässä internetistä kurssitarjontaa etsisi kaksi vastaajaa ja keski-

ikäisten ryhmästä yksi vastaaja. Tämä tulisi ottaa ehdottomasti huomioida markkinoinnissa, sillä internet näyttäisi tavoittavan kurssitarjontaa etsiviä henkilöitä, varsinkin nuoria. Eläkeläisten ryhmässä kukaan ei maininnut internetiä, joten eri-ikäisille kurssilaisille täytyy olla erilaisia tiedonsaantikanavia. Perinteinen esitelehtinen on kaikille katuhaastateltaville ennestään tuttu. Kaikki haastateltavat ovat joskus pidelleet lehtistä kädessään ja suurin osa jopa lukenut sitä.

Kansalaisopisto ja kansanopisto termeinä menevät sekaisin suurimmalla osalla haastatelluista. Ainoastaan kolme haastateltua erottavat nämä termit toisistaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että haastateltavat sanoisivat, etteivät tunne paikkakuntansa kansalaisopistoja. Tämä näkyy jo pelkästään siitä, että Tampereen työväenopiston tai Ahjolan kansalaisopiston osaa nimetä tai laittaa kartalle seitsemän yhdestätoista tähän kysymykseen vastanneista. Niistäkin neljästä, jotka eivät osaa tähän kysymykseen vastata, yksi on vasta muuttanut Tampereelle, joten paikkakunnan kansalaisopistotarjonta ei ole vielä tuttua. Mutta hän tietää varsin hyvin entisen kotipaikkakuntansa kansalaisopiston, jonka hän kertoo olevan hyvin keskeinen opiskelu- ja kohtaamispaikka omalla paikkakunnallaan. Samantyylinen tilanne on myös toisella Tampereen kansalaisopistojen sijainteja miettivällä, ainoastaan entisen kotipaikkakunnan kansalaisopiston sijainti on tuttu. Kaksi muuta vastaajaa ei osaa suoralta kädeltä kertoa missä kansalaisopistot sijaitsevat, mutta haastattelijan mainitessa sijainnit ne palautuvat myös haastateltavilla mieleen.

Mielenkiintoinen havainto Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden kuntalaisten vastauksien perusteella on myös se, että työväenopisto-nimellä on vahva jalansija joidenkin vastanneiden mielikuvissa. Keski-ikäisten ryhmään kuuluva työtön rakennusmies (M49) pitää kansalaisopistojen yleisnimityksenä työväenopistoa. Eläkeläisten ryhmään kuuluva eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) puolestaan muistelee työväenopistojen olleen sodanjälkeen vasemmistolaisia. Kuitenkin hän uskoo, että nämä mielikuvat eivät enää tänä päivänä leimaa kansalaisopistokenttää. Myös eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76) mieltää työväenopistot työläiskansan ja köyhälistön sivistämiseen liittyen. Selvästi siis työväenopisto-termi elää vahvasti, varsinkin vanhemman ikäluokan mielikuvissa. Nimeen saatetaan liittää sekä vanhakantaisia mielikuvia työläiskansan sivistämisestä ja vasemmistolaisuudesta, mutta se saatetaan nähdä työttömän rakennusmiehen (M49) tavoin myös koko kenttää kuvaavana yleisnimenä.

HJA: Hmm...No mitä sulla tulee ensimmäisenä mieleen niinkun kansalaisopistosta? Tuo Sampolahan on kansalaisopisto, sillähän toimii työväenopisto. Niin mitä sulla tulee ensimmäisenä mieleen?

HVA: Niin onks ne nyt sama sitten, mä en tiedä. Työväenopistoksi mä on sen niinkun.

HJA: Joo, elikkä työväenopisto ja kansalaisopisto ne on niinkun sama asia. Oikeastaan kansalaisopisto on sellainen niinkun, työväenopistoja kutsutaan myös kansalaisopistoiksi.

HVA: Joo no työväenopistoksi

HJA: Ne sekottaa nuo kaikki

HVA: mä oon sen niinkun omaksunu, että tota. (Työtön rakennusmies M49)

No ennen työväenopisto oli sodan jälkeen, silloin niin vähän sanotaan pikkusen vasemmistolainen, mutta nykyään ei varmasti ole näin. Se on semmoinen fiksuja ihmisiä, jotka haluaa opiskella, pääsee sinne opiskelemaan. Vapaaehtoisesti sillai valita sieltä jonkun linjan. (Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö M74)

Hämeenkatu-gallupiin kuntalaisvastaukset kansalaisopistojen tunnettuudesta termien tasolla, osuvat suhteellisen hyvin yhteen Kaupunkiopisto Sointulan rehtorin veikkailujen kanssa. Vapaan sivistystyön käsitettä ei kukaan haastatelluista osaa selventää, mutta kun yleisyyden tasoa tiputetaan, myös tietämys aiheeseen paranee. Kansalaisopisto ei ole terminä niin vahva, että heti sen kuullessaan toiminta palautuisi kaikkien mieleen, mutta oman paikkakunnan kansalaisopistot tiedetään hyvin. Myös työväenopisto on varsinkin vanhempien vastanneiden keskuudessa terminä tuttu. Mielenkiintoista on, että Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet luulevat kansalaisopistojen olevan huomommin tunnettuja kuin ne itse asiassa heidän vastauksiensa perusteella ovatkaan. Vastaajat siis tietävät paikkakuntansa kansalaisopistoista suhteellisen paljon, mutta luulevat asian olevan huomommin.

Nuorten ryhmässä vastaukset vaihtelevat. Abiturientti (N18), joka ei alkuun osannut juurikaan vastata mihinkään kansalaisopistoihin liittyviin kysymyksiin, on lopuksi sitä mieltä, että ihmiset tietävät paikkakuntansa kansalaisopistot. Samoilla linjoilla on myös tämän kevään ylioppilas (N18), joka näkee työväenopisto Sampolan ja Ahjolan omina oppilaitoksina, joiden sijainti tunnetaan. Välttämättä ei kuitenkaan tiedetä, että oppilaitokset ovat kansalaisopistoja. Sampola ja Ahjola ovat siis hänen mielestään vahvempia brändejä kun kansalais- tai työväenopisto -sanat.

Mä luulen että ihan hyvä. Mutta niinkun mäkin ajattelin sitä kyl Sampolaa ja Ahjolaa silleen, niinkun jotenkin omina keskuksinaan, silleen että kyllä mä luulen, että aika hyvin niinkun. Just kun tulee nää (esitteet) niin ihmiset varmaan selaa näitä kuitenkin. (Tämän kevään ylioppilas N18)

Siis kyllä mun mielestä ihmiset tietää, ainakin kyllä määki nyt itte niinku tiedän suurin piirtein et mitä siä on ja tolleen noin että, kyllä siis ihan hyvin joo. (Abiturientti N18)

22-vuotias hissiasentajamies ei tiedä, kuinka tunnettuja kansalaisopistot pääosin vielä päätoimisesti opiskelevien kavereiden ikäluokassa ovat, mutta tietää, että jo kymmenen vuotta häntä vanhemmat ovat osallistuneet kansalaisopistojen toimintaan. Kauppatieteiden opiskelija (N22) pitää kansalaisopistoja suhteellisen hyvin tunnettuina. Kuitenkin hänen mielestään parantamisen varaakin vielä löytyy. Hän ehdottaa, että yhteistyötä eri oppilaitosten kanssa voitaisiin tehostaa ja sitä kautta kiinnittää markkinointiin enemmän huomiota. Liekö haastateltavan omalla opiskelualalla – kauppatieteillä – vaikutusta siihen, että markkinointia halutaan parantaa myös koulutussektorilla, kansalaisopistokentällä.

Jaa-a, tää on mun ihan henkilökohtainen mielipide, semmoinen ihan hyvä. Asteikolla 1-5, 2 ½ (naurahtaa). Vaikka ei siinä niinkun, ei, tai kolme. Et on kyl ihmiset tietää, että on olemassa tämmöisiä, on olemassa kursseja, mutta... ehkä niinkun ehkä sitten vois vähä parantaa, esimerkiksi tämmöinen että jos vaikka sanon, että mä opiskelen yliopistolla ranskan kieltä niin esimerkiksi siellä vois sanoo niille ranskanopettajille, että jos haluaa vielä syventää niin voi mennä tämmöiselle kurssille et tällai. Et vähä vois siihen markkinointiin vois vielä panostaa. Mutta kyllä musta ihan kummatkin ihan tunnettuja on. (Kauppatieteiden opiskelija N22)

Keski-ikäiset katuhaastateltavat uskovat, että kansalaisopistojen tunnettuus Tampereella on hyvä niiden keskuudessa, jotka ovat itse kiinnostuneita selvittämään kurssitarjontaa. Työtön rakennusmies (M49) uskoo, että on myös niitä ihmisiä, jotka eivät oikein tiedä kansalaisopistojen tarjontaa, eivätkä ole olleet halukkaita sitä selvittämäänäkään. Opettaja (N51) taas on sitä mieltä, että tunnettuus on hyvä. Jopa niin hyvä, että hänen tuttavapiirissään ei ole koskaan törmännyt ihmiseen, joka ei tietäisi kansalaisopistojen tarjontaa. Opettajan (N51) lainauksen perusteella hän näkee itsestään selvyutenä syksyiset mietinnät kursseille osallistumisista. Hänen tuttavapiirissään kansalaisopistojen kurssit siis rytmittävät vuotta.

No mitä mä nyt oo asunu täällä mä oon Pohjanmaalta, mä oon asunu täällä 11 vuotta ja mulla on tuttuja jonkun verran tullut tänne niin. Sanotaan, että on ihmisiä jotka ei oikeen tiedä tarkalleen. Eikä oo edes ottanut selvää asiasta... Mutta kyllä täällä on tietysti jotka tietää, mutta on ihmisiä jotka ei aina tiedä. (Työtön rakennusmies M49)

No mun mielestä se on hyvä... En mä oo koskaan tavannut ihmistä joka ei niitä tietäs. Et tota. Yleensä aina syksyn alussa ihmiset alkaa puhuun, että pitäis mennä jollekin kurssille. (Opettaja N51)

Eläkeläisistä ainoastaan myyntipäällikkö (M74) ja yksityisyrittäjä (N76) ovat vastanneet tähän suoraan kansalaisopistojen tunnettuutta koskevaan kysymykseen. Yksityisyrittäjän (N76) mielestä ihmisten täytyy olla tietoisia kansalaisopistojen tarjoamasta oppimis- ja harrastusmahdollisuudesta, sillä esitteitä tulee usein. Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) taas uskoo, että kansalaisopistot voisivat olla paremminkin tunnettuja. Nuorille pitäisi jo kouluvaiheessa kertoa näistä erilaisista harrastus- ja koulutusmahdollisuuksista, joihin voi myöhemmin elämässään hakeutua. Kansalaisopistot voisivat tulla ihmisten tietoisuuteen esimerkiksi olemalla enemmän esillä ja tulemalla ihmisten joukkoon. Entiselle myyntipäällikölle (M74) sopivia ihmisten kohtaamisen tiloja etsitään keskeisiltä paikoilta kuten kirjastoista ja toreilta.

No mielestäni ei ihan, kyllä on tunne, mutta ei niin hyvä kun vois olla. Mun mielestäni, ei ole niin hyvä kun vois olla, mutta ei, kyllähän sitä tunnetaan ja tiedetään, mutta mun mielestä. Tää on mun mielipiteeni. Niin noin, ei ehkä ihan niin hyvä kun se vois olla. Se vois tulla enemmän ulos sieltä vielä ihmisten tietoisuuteen, jotenkin muutenkin. (---) Ehkä se täytyis olla jotenkin tulla ihmisten joukkoon, ehkä täälläkin (pääkirjasto Metsossa) esimerkiksi puhua ihmisille, taikka keskustorille telta ja siellä kertoo ihmisille näitä juttuja. (Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö M74)

Haastattelujen perusteella näyttää siltä, että kansalaisopistojen tunnettuus ei ole ihan niin heikko kun Sallila (2009) kirjoituksessaan epäilee. Näyttää myös siltä, että rehtoreiden varaukselliseen suhtautumiseen tunnettuuden suhteen ei ole syytä. Termien tasolla (vapaa sivistystyö, kansalaisopisto ja kansanopisto) kansalaisopistot eivät välttämättä ole kaikille tuttuja, mutta kun keskustelu kääntyy oman paikkakunnan opistoihin suurin osa vastaajista tietää opistojen sijainnin tai nimen. Nekin, jotka eivät osaa Tampereen kansalaisopistoja heti siltä seisomalta nimetä, tietävät oman kotipaikkakuntansa opiston tai keskustelun edetessä pystyvät palauttamaan opistojen tarjontaa ja perusidea mieleensä. Ainakin kahdelle eläkeläiselle ja yhdelle keski-ikäiselle työväenopisto-termillä on vahva sija kansalaisopistotoimintaa mietittäessä. Tunnettuutta Tampereen kansalaisopistojen suhteen pidetään valtaosin hyvänä. Keski-ikäinen opettaja (N51) ei ole koskaan tavannut sellaista ihmistä, joka ei tietäisi kansalaisopistojen tarjontaa. Kuitenkin vastauksista löytyy myös kehittämisehdotuksia. Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74), keski-ikäinen rakennusmies (M49) ja kauppatieteiden opiskelija (N22) uskovat, että parantamisen varaakin tunnettuudessa vielä on. He ehdottavat, jokainen omasta näkövinkkelistään, joko yhteistyön parantamista eri oppilaitosten kanssa, ihmisten joukkoon tulemista ja toiminnasta kertomista sekä nuorille kansalaisopistojen toiminnasta tiedottamista jo kouluvaiheessa.

5.2 Kenelle kansalaisopistojen toiminta on tarkoitettu?

Tilastokeskuksen vuoden 2006 aikuiskoulutustutkimuksesta selviää, että aikuisia varten järjestettyyn koulutukseen osallistui joka toinen 18–64-vuotias eli yli 1,7 miljoonaa henkilöä. Osallistumisaktiivisuus on pysynyt suurin piirtein samana vuoden 2006 ja 2000 lukuja vertaillen. Naisten osallistumisaktiivisuus aikuiskoulutukseen on ollut vuodesta 1980 lähtien kymmenen prosenttiyksikköä korkeampi kuin miesten. (Aikuiskoulutustutkimus 2006.) Vuonna 2006 vapaana sivistystyönä järjestettävään koulutukseen osallistuttiin 1 054 401 (nettoluku) kertaa, tästä yli puolet, noin 650 000 oli kansalaisopistojen opiskelijoita. Naisten osuus kaikista osallistujista on noin 70 %. Naisten osuus vaihtelee vapaan sivistystyön toimintamuodoittain siten, että liikunnan koulutuskeskuksissa naisia on vähiten, 46 %, kun taas kansalaisopistoissa eniten, 77 % osallistujista. (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012; Kansalais- ja työväenopistojen liitto (KTOL) 90 vuotta.) Seuraavasta taulukosta näkyy, että kansalaisopistojen opiskelijakunta on vuonna 2005 netto-opiskelijamäärän mukaan ollut seuraavanlainen. (Seuraavaksi esitellyissä taulukoissa opiskelijamäärät vaihtelevat jonkin verran, mikä johtuu tiedonkeruuseen liittyvistä seikoista. Tämä ei vaikuta tarkasteltavan ilmiön kokonaiskuvaan tai sen luotettavuuteen. (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012.))

Taulukko 3. Kansalaisopistojen opiskelijamäärät iän mukaan.

Oppilaitos- tyyppi	Ikä vuotta											Osuus oppi- laitos- tyypeit- tään	Vähint. 25 vuotta täyttäneiden määrä ja %-osuus	
	-19	20– 24	25– 29	30– 34	35– 39	40– 44	45– 49	50– 54	55– 59	60–	Yht.			
	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm			
Yhteensä	106 950	50 632	60 210	65 362	74 512	87 822	92 519	91 694	93 203	195 760	918 664	100	761 082	82,8
Liikunnan koulutus- keskukset	19 095	9 517	6 089	8 671	8 570	7 422	7 561	3 482	2 249	3 527	76 183	8,3	47 571	62,4
Kansalais- opistot	71 584	27 695	38 452	41 212	47 225	56 258	58 620	60 932	64 925	137 224	604 127	65,8	504 848	83,6
Opinto- keskukset	16 271	13 420	15 669	15 479	18 717	24 142	26 338	27 280	26 029	55 009	238 354	25,9	208 663	87,5

Lähde: Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012.

Kansalaisopissa voi siis opiskella vauvasta vaariin. Nykyään, kun 16-vuoden ikäraja on poistunut, voivat lapsetkin opiskella ja harrastaa kansalaisopistoissa. Suurimmat opiskelijamäärät löytyvät kuitenkin keski-ikäisten, 40–60-vuotiaiden joukosta. Toisaalta on huomioitava, että ikäluokkien

väliset erot eivät ole huomattavan suuria. Opiskelijamäärät kasvavat iän mukana tasaisesti aina noin 60 ikävuoteen asti. Työssäkäyvä kuvaa perinteistä kansalaisopisto-opiskelijaa hyvin, sillä työssäkäyvät osallistuvat aikuiskoulutukseen työttömiä useammin. Työssäkäyvien osuus myös eläkeläisiin ja opiskelijoihin verrattuna on suurempi, mikä näkyy myös opiskelijoiden sosiaalista taustaa tarkasteltaessa.

Taulukko 4. Kansalaisopisto-opiskelijoiden sosiaalinen tausta.

Oppilaitostyyppi	Pääasiallinen toiminta						Osuus oppilaitostyypeittäin
	Työllinen	Työtön	Opiskelija	Eläkeläinen	Muu	Yhteensä	
	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm	lkm	
<i>Yhteensä</i>	444 976	57 107	144 695	182 030	62 551	891 359	100
Liikunnan koulutuskeskukset	37 125	4 113	25 457	3 350	6 138	76 183	8,5
Kansalaisopistot	290 432	36 527	84 731	122 589	42 543	576 822	64,7
Opintokeskukset	117 419	16 467	34 507	56 091	13 870	238 354	26,7

Lähde: Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012.

Vuoden 2006 aikuiskoulutustilaston mukaan pitkän pohjakoulutuksen saaneet ja korkeassa ammattiasemassa toimivat osallistuvat aikuiskoulutukseen useammin kuin lyhyen pohjakoulutuksen saaneet tai alemmassa asemassa toimivat. Tämä pätee myös kansalaisopiston opiskelijaprofiiliin, sillä 69,2 % opiskelijoista on suorittanut vähintään toisen asteen koulutuksen. (Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009–2012.) Tilastokeskuksen vuoden 2006 aikuisopiskelun 25–64-vuotiaita koskevien osallistujatietojen mukaan koulutus kasaantuu hyväosaisille. Työssä käyvistä 60 prosenttia osallistuu aikuiskoulutukseen, kun vastaava luku työelämän ulkopuolella olevien ja työttömien keskuudessa on vain kolmannes. Selvityksen mukaan aikuisopiskelu aktivoi muuhunkin kulttuuriharrastuksiin. Esimerkiksi elokuvissa kävi koulutukseen osallistuneista 60 prosenttia ja koulutuksen ulkopuolella olevista reilu 40 prosenttia. Miehet olivat enemmistönä ainoastaan urheilutapahtumiin osallistumisessa. (Aikuiskoulutustilasto 2006.)

Rehtorit

Kansalaisopistojen rehtorit kuvailevat perinteistä kansalaisopisto-opiskelijaa tilastoihin perustuvien määritelmien mukaan. Heidän mielestään kurssitarjonta istuu parhaiten kohtuullisen hyvin koulutetuille keski-ikäisille naisille.

Jos oot ...suht hyvin koulutettu, keski-ikäinen suhteellisen hyvässä sosiaalisessa asemassa oleva

nainen, niin meidän tarjonta istuu kun nenä päähän tällaiselle ryhmälle. (Kaupunkiopisto Sointulan rehtori)

Mut et sama myös ni ni voidaan ajatella että kyllähän se meidän keskimääräinen opiskelija on sellainen keski-ikäinen, keskituloinen, ...keskiluokkainen, kohtuullisen hyvin koulutettu nainen. (Kaupunkiopisto Toimelan Rehtori)

Vaikka perinteiseksi kansalaisopisto-opiskelijaksi määrittyikin keski-ikäinen, suhteellisen hyvässä sosiaalisessa asemassa oleva nainen, toivovat kansalaisopistojen rehtorit, että kansalaisopistot tavoittaisivat muitakin ikäryhmiä, sekä eri taustoista ja asemista tulevia ihmisiä. Maakuntaopisto Härmälän rehtori pitää kansalaisopistoja matalan kynnyksen mahdollisuutena. Hänen mielestään kansalaisopistoja ei ole suljettu kenenkään maailmasta pois, se on kaikille avointa, ei-poliittisesti sitoutunutta ja kohtuuhintaista. Vaikka osallistumisaktiivisuus kasautuu jonkin verran samoille henkilöille, on kyseessä merkittävä suomalaisen yhteiskunnan ilmiö. Vapaata sivistystyötä voidaan pitää merkittävänä kansanliikkeenä (Niemelä & Sallila 2002, 8).

Kansalaisopisto on yks väline siinä, joka on niinkun jonka arvo on nimenomaan siinä, et se on kaikille avointa. Se on niinkun tavallaan, et se ei oo suljettu poliittisilla eikä millään muilla syillä kenenkään maailmasta pois. Plus sitten et maksut on kohtuullisia, että niinkun se mahdollistaa kaikkien ihmisryhmien... se on niinkun matalan kynnyksen, sinne on helppo tulla, se on niinkun kanava ja väline. (Maakuntaopisto Härmälän rehtori)

Tuomiston (2002, 33) mukaan vapaa sivistystyö sijoittuu ajallisesti lähinnä aikuisuuteen ja vanhuuteen. Sisällöllisesti se tukee yksilöiden ja ryhmien omakohtaista sivistysharrastusta, työelämässä olevien ammatillista toimintaa ja työttömien yleisempää elämänhallintaa. Myös kaupunkiopisto Tarmolan rehtori haluaa mahdollistaa juuri aikuisten kouluttautumisen, sillä peruskouluvuosien jälkeen on edessä pitkä aikuisuus, jota ei välttämättä pärjää samoilla tiedoilla ja taidoilla. Nuorille ja lapsille on peruskoulun ulkopuolella harrastus- ja oppimismahdollisuuksia, ja näin täytyy olla myös aikuisilla. Rehtorin kommentti siis painottaa sitä, että kaikkia aikuisille suunnattuja koulutusmahdollisuuksia ei tarvitse jakaa kaikille ikäryhmille.

Tarjota oppimismahdollisuuksia ja painottaisin tässä kyllä aikuisille. Tohon maaseuduilla tulee tähän toi lasten ja nuorten, siellä saattaa olla joissakin kansalaisopistoissa jo kolmasosa lasten musiikkiopetusta esimerkiksi opetustunneista. Mutta mä ajattelen, että tää niinkun aikuisten oppimisen mahdollistaminen on ihan äärettömän iso juttu. Kun ihminen kuitenkin elää pitkää aikuisuutta peruskouluvuosien jälkeen, että eihän sitä voi aatella, että ihminen menis samoilla

tiedoilla ja taidoilla sitten sen koko pitkän pötkön. Että sen semmoisen, elinikäisen oppimisen mahdollisuudet kohtuullisen lähellä kotia, on niinku mahdollista, niin se on iso juttu. (Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori)

Myös muiden rehtoreiden puheista välittyy, että aikuiset nähdään tärkeinä kansalaisopistojen toimintaan osallistujina. Kuitenkaan muut rehtorit eivät erikseen painota, että aikuiset tulisi muistaa uusia osallistujaryhmiä kansalaisopistojen toimintaan mietittäessä. Tämä Tarmolan rehtorin muistutus aikuisiin panostamisesta ei ole turha, sillä Scullerin ja Watsonin (2009) tutkimus osoittaa, että koulutusten ja oppimisten investointeja tarkasteltaessa 86 prosenttia kohdistuu 18–24-vuotiaisiin ja 11 prosenttia 24–49-vuotiaisiin. 50–74-vuotiaisiin käytettävä osuus on vain 2,5 prosenttia ja 75 vuotta täyttäneiden 0,5 prosenttia. Tällaisia tilastoja ei ole vielä Suomesta, eikä sitä tilastokeskus tai opetusministeriö pysty vielä nykytiedoilla arvioimaan, mutta tulos on hälyttävä. Ymmärrettävää on, että nuoriin panostetaan, mutta jos investoinnit varttuneisiin ovat näin vähäisiä, kyseenalaista on, toteutuuko elinikäinen oppiminen (sit. Antikainen 2011, 59–60.)

Hämeenkatu-gallup

Nuorten kuvaillessa perinteistä kansalaisopisto-opiskelijaa, hissiasentajan (M22), abiturientin (N18) ja kauppatieteiden opiskelijan (N22) kuvailut kohdistuvat keski-ikäiseen, työssäkäyvään aktiiviseen ihmiseen. Abiturientti (N18) kuvaa, että nuorilla on omat harrastusporukat, joita harvemmin aikuisilla on. Näin ollen aikuiset voivat osallistua tällaiseen toimintaan. Hissiasentaja (M22) kuvaa aikuisten lisäksi myös eläkeläiset perinteisenä toimintaan osallistuvana ryhmänä, hänen mielestään kansalaisopistot ovat oiva kanava uuden oppimiseen ja vanhan kertaamiseen. Nuorten ryhmän kuvailut eivät siis kohdistu heidän itsensä edustamaan ikäluokkaan laisinkaan. Ainoastaan tämän kevään ylioppilas (N18) mainitsee, että opiskelijat ovat aika laidasta laitaan.

Öööö...no tämmötteet aktiiviset. ...Tulee mieleen se et, ehkä keski-ikäiset enemmän jotka just, ei oo mitään sellaista harrastusta ku nuorilla on yleensä just jotku tanssiporukat ja tommotteet niin sitä kautta sitte pääsee tekeen tommosta mitä nyt tykkääkä tehä. (Abiturientti N18)

Siis varmaan ihmisiä, jotka on työssäkäyviä ihmisiä ja haluaa opetella uuden kielen. Tai eläkkeellä olevia, jotka haluaa siinä vaiheessa opetella jotain uutta tai panostaa vanhana uudelleen oppimiseen tai tämmöistä. (Hissiasentaja M22)

Samansuuntaisia kuvailuja on myös keski-ikäisten ryhmässä. Opettaja (N51) kuvaa perinteistä

kansalaisopisto-opiskelijaa työssäkäyväksi, keski-ikäiseksi naiseksi. Hänen mielestään nämä ovat ensimmäisenä mieleen tulevia määritelmiä, vaikka tietääkin, että opiskelijoina on eri-ikäistä väkeä. Tämä opettajan (N51) kuvailu osuu hyvin yhteen rehtoreiden ”perinteinen opiskelija” -kuvailujen kanssa. Työtön rakennusmies (M49) kuvailee omien kokemustensa perusteella, että opiskelijat ovat hyvin eri-ikäistä väkeä. Työtön (M42) puolestaan määrittää perinteisen opiskelijan aktiiviseksi tietojen ja taitojen kerääväksi ihmiseksi.

Aktiiviset ihmiset, mitkä haluaa ... haluaa lisätä tietotaitoa. (Työtön M42)

Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) oli sitä mieltä, että kansalaisopistoissa opiskelevat fikset ja tiedonhaluiset ihmiset. Entisen myyntipäällikön (M74) ja entisen yksityisyrittäjän (N76) kuvailuissa painotetaan myös sitä, että toimintaan osallistuvat ihmiset, jotka haluavat muutakin kuin katsoa televisiota ja olla omissa oloissaan kotona. Laitapuolen kulkija (M60) kuvailee, että kansalaisopistojen toiminta on kaikille tarkoitettuna, vaikka mihinkään ammattiin ei osallistuminen valmistakaan. Myös marginalisoituneelle laitapuolen kulkijalle kansalaisopistot edustavat osallisuuden mahdollisuutta. Hänenkin kaltaiset ihmiset kuuluvat joukkoon, mikäli he itse pitävät toimintaan osallistumista tarpeellisenä.

Kai se on niinkun ihan kaikille varmaan, jos nää on niinkun vaan semmoisia niinkun, vaikka juuri nyt niinkun jos jotain kieltäkin haluis opiskella niin...ku ei nää mihinkään ammattiin niinkun valmista. Sopii ihan kaikille varmaan. (Laitapuolen kulkija M60)

Katuhaastateltavien kuvaillessa kansalaisopistojen opiskelijoita vastauksissa toistuu useimmiten sana keski-ikäinen. Tämän sanana käyttäminen on tyypillinen nuorten kuvailuissa, mutta myös keski-ikäinen opettaja (N51) käyttää sitä omassa kuvailussaan. Nuoret siis näkevät toiminnan enemmän aikuisille, keski-ikäisille, työssäkäyville ja jopa eläkeläisille suunnattuna. Nuorimmat vastaajista kertovat, että eivät ole vielä tarvinneet tämän tyylistä harrastus- tai oppimispaikkaa, vaan ovat osallistuneet muuhun joko koulun, seuran tai yksityisen kuntosalin järjestämään harrastustoimintaan. Eläkeläiset omissa kansalaisopistomielikuvissaan painottavat, että toiminta on kaikille tarkoitettua, mutta useimmiten toimintaan osallistuvat fikset, aktiiviset ja tiedonhaluiset ihmiset.

Hämeenkatu-gallupin opiskelijakuvailuissa esiintyy sana aktiivinen kolme kertaa. Jokaisessa vastaajien ikäryhmässä annetaan ymmärtää, että kansalaisopistoissa opiskelee aktiivista väkeä, jotka haluavat tehdä muutakin kuin katsella televisiota tai olla omissa oloissaan. Hämeenkatu-gallupin

osallistujien kuvaillessa perinteistä kansalaisopisto-opiskelijaa, sukupuoli ei mielikuvissa tyypillisestä kansalaisopiston opiskelijasta painotu juuri lainkaan. Ainoastaan aktiivisesti kansalaisopistojen toimintaan osallistunut keski-ikäinen opettaja (N51) mainitsee, että opiskelijoista suurin osa on naisia. Hän on luultavasti omien runsaiden kokemustensa perusteella nähnyt, että ryhmissä käy enemmän naisia, ja se näin ollen kuvaa opiskelija-ainesta yleisemminkin. Kuitenkaan aktiivisesti toimintaan osallistuneet eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75) ja sairaanhoitaja (N52) eivät mainitse naisia perinteistä kansalaisopisto-opiskelijaa kuvaillessaan.

Kenelle sitten kansalaisopistojen toiminta on katuhaastateltavien mielestä tarkoitettu? Kaikki kahdeksan tähän kysymykseen vastanneista, sairaanhoitajaa (N52) lukuun ottamatta, ovat sitä mieltä, että kansalaisopistojen toiminta on kaikille tarkoitettua. Kansalaisopistojen toimintaan on kaikkien mahdollista osallistua riippumatta opiskelijan iästä, sukupuolesta, varallisuudesta, koulutustaustasta tai yhteiskuntaluokasta. Hämeenkatu-gallupiin osallistujien mielestä kansalaisopistot ovat kaikille tarkoitettu, matalan kynnyksen oppilaitos. Kuntalaiset, sellaisetkin, jotka eivät ole opiskelleet kansalaisopistoilla, pitävät osallistumista pääosin helppona ja matalakynnyksisenä. Työtön rakennusmies (M49) pitää kansalaisopistoja kaikille tarkoitettuna, mutta omien kokemusten perusteella hän näkee kurseille osallistumiseen liittyvän jonkinlaisen kynnyksen. Hän kertoo, että on tällä hetkellä työttömänä, joten aikaakin olisi, mutta jostain syystä kurseille osallistuminen tuntuu hankalalta. Syyksi hän epäilee laiskuutta.

Se on en mä, mä ymmärrän näin, että siellä pääsee opiskelemaan semmotitki jotka ei oo pitemmälle ylioppilas ja niin pois päin. Että se on meille kaikille mahdollista opiskella siellä, tämmöttis se on mun kantani. (Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö M74)

Mun mielestä kaikille jotka on kiinnostuneita siitä. Kaikille tietysti että ikään, sukupuoleen kattomatta, kaikille jotka vain on kiinnostuneita niin. Se on ihan, mun mielestä sehän on ...niinkun opiskelua, jotain aina uutta oppii tietysti. Ja tota ...niin. Mä oon sitä mieltä, että kaikille se on mun mielestä tarkoitettu että. (---) Kai siinä jonkinlainen kynnyks on tietysti, mulla ainakin. Mä puhun nyt ittestäni. Niin onhan siinä semmoinen pieni kynnyks, aina mennä lähtee sinne. Se on vaan että pitää niinkun ...itteä niinkun sillee vähän pakottaa, että nyt mä meen sinne. Että tuota, se on omaa...on siinä joku pieni kynnyks. En tiedä onko se laiskuutta vai mitä se on. (Työtön rakennusmies M49)

Sairanhoitaja (N52) painottaa kaupunkiopisto Tarmolan rehtorin tavoin juuri aikuisväestöä ja heille tarkoitettuja koulutus- ja harrastusmahdollisuuksia. Myös keski-ikäinen työtön (M42) ja eläkkeellä

oleva kieltenopettaja (N75) painottavat jossain kohtaa haastattelua kansalaisopistoja erityisesti aikuisteille tarkoitettuna.

Kyllä se on niinku, ehkä enemmän on aikuisille. Niin mä oon kokenut sen aina, et se on enemmän aikuisille. (Sairaanhoidaja N52)

Kansalaisopistojen merkitys demokratian ja tasa-arvon mielikuvien ylläpitäjänä näyttää siis Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden kesken olevan kiistatonta. Eläkeläiset näkevät, että toiminta on myös heille ”vanhemmille” tarkoitettua. Laitapuolen kulkija (M60) kokee itsensä tervetulleeksi, samoin kuin nuoret, mikäli siis jokin itselle mieluinen kurssi löytyy. Kansalaisopistot nähdään kaikille tai erityisesti aikuisille tarkoitettuina oppilaitoksina, jonne on helppo hakeutua opiskelemaan. Opettaja (N51) rinnastaakin kansalaisopistot kirjastomielikuviiin. Hänen mielestään kansalaisopistojen perustehtävä yhteiskunnassamme on järjestää opetusta kaikille – ikään, sukupuoleen, koulutustaustaan tai varallisuuteen katsomatta. Ja olla kuten kirjasto – ovet auki kaikille kuntalaisille.

HVA: Joo, no tota mä ajattelen, että se perustehtävä vois olla sellainen, että antaa niinkun oppia kaikille. Et se on niinkun tämmöinen demokraattinen tehtävä. Et jos ajatellaan mitä tahansa muita koulutuksia niin se edellyttää sulta jotakin. Joko pohjaopintoja tai varoja tai jotakin muuta, mut tää ei niinkun, tai sitten jaottelee iän tai jonkun, mutta tässä ei oo niinkun mitään tämmösiä. Että sinne vaan. Vähä niinkun kirjasto. (Opettaja N51)

Matalakynnyksisyys ja kaikille mahdollinen opiskelu nousee esiin vahvasti. On merkille pantavaa, että eläkeläisten ryhmässä laitapuolen kulkija (M60) ja yksityisyrittäjä (N76), jotka eivät ole koskaan itse opiskelleet kansalaisopistoissa, näkevät kansalaisopistojen toiminnan nuorille tarpeellisena. Myös eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) haluaa panostaa nuorille tiedottamiseen. 76-vuotias eläkkeellä oleva yksityisyrittäjänainen näkee, että kansalaisopistoissa opiskelu saattaa suojella nuorta rikollisuudelta ja muilta konhotuksilta. Hänen mielestään kaikilla pitäisi olla mahdollisuus osallistua toimintaan, mutta nostaa erityiskohderyhmäksi juuri nuoret. 60-vuotias laitapuolen kulkija näkee kaiken opiskelun kuuluvan nuoruuteen. Hänen mielestään millään opiskelulla, joka ei johda ammattiin, ei ole mitään merkitystä. Välillä hän innostuu kansalaisopiston lehteä selaillessaan haitarikursseista ja laulamisesta, mutta päätyy aina toteamaan, että opiskelu on työelämää ja ammattia varten. Loppuhaastattelussa hän päätyy kyseenalaistamaan koko kansalaisopistotoiminnan.

Kyllä kai ne niinkun ...nuoremmille varmaan on tärkeitä. (---)Tuntuu aika turhalta sillä lailla ku on ikää. Kaikki mikä hyvänsä niin ...en mää tajua, ei millään opiskelemisella oo mun mielestäni mitään järkee, muuta ku ...että opiskelee sen takia, että pärjää elämäs paremmin. Heti vaan kun kansakouluun pääsee niin alkais sitten opiskeleen enempi ja opiskeliskin vaan että...että saa sitten jonkun paremman työn. (Laitapuolen kulkija M60)

Ei siitä oikeen apua oo. Voi jollekin olla jotain. Ei mun mielestä oo mitään järkee koko työväenopistolla. (Laitapuolen kulkija M60)

Laitapuolen kulkija (M60) näkee opiskelun välineellisen arvon, mutta opiskelun itseisarvollinen merkitys ihmisen persoonallisuuden kehittäjänä ja kouluttautumisen mielekkyys sinänsä eivät kuulu hänen ajatuksiinsa. Tällainen ajattelu on tuttua esimerkiksi työttömien keskuudessa, joille opiskelu ei ole välttämättä tuttua ja opiskelumotiivit perustuvat enemmänkin juuri työnsaantimahdollisuuksien parantamiseen (Silvennoinen 2002). Vapaan sivistystyön opiskelumotiivit kun yleensä liitetään sosiaaliseen vuorovaikutukseen, vaihtelunhaluun ja kiinnostavien asioiden oppimiseen (Manninen & Luukannel 2008).

Kauppätieteiden opiskelija (N22) näkee, että kansalaisopistot ovat kaikille tarkoitettuja, samoin kun suurin osa muistakin katuhaastatelluista. Kuitenkin hän toivoisi kansalaisopistojen panostavan imagotyöhön ja nuorten tavoittamiseen. Hänen mielestään toiminta ei tavoita nuoria, ja vaikka osa kursseista vaikuttaa mielenkiintoisilta, kansalaisopistoista tulee vähän ”tantta-mielikuva”.

Mun mielestä ne on tarkoitettu ihan kaikille, et ei mulla oo, jotenkin ehkä siinä vois sit vähän tehdä sellaista imagotyötä, että siitä saatais vähän nuorillekin tavallaan houkuttelevammaksi. Mut musta ne on just hyviä. Niin että vois vähän tehdä, että saatais niitä niinkun nuorillekin jotenkin suunnattua. Ehkä siitä tulee vähän sellainen tantta mielikuva. Että se on semmoisille tantoille, vaikka sieltä löytyy ihan semmoisia mielenkiintoisiakin juttuja. Ja just musta on tosi hyvä se, että ne on niin paljon halvempia ne kurssit. Jos sä menisit yksityiselle, vaikka johonkin kielitunneille niin en mä tiedä onkse joku 20 euroo tunti tyyliin. (Kauppätieteiden opiskelija N22)

Eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76) taas puhuu, että kansalaisopistot ovat kaikille eri yhteiskuntaluokista tuleville tarkoitettuja, ei pelkästään köyhälistölle. Eläkkeellä olevan yksityisyrittäjän ja kauppätieteiden opiskelijan (N22) mielikuvia rinnakkain mietittäessä näkee, että haastateltavien kansalaisopistomielikuvat ovat syntyneet eri aikana. Eläkeläisen mielikuviin vaikuttavat selvästi vielä työväenopiston sivistysajatuksista lähteneet mielikuvat, kun taas

kauppatieteiden opiskelijan mielikuvissa näkyy kurssien edullisuus verrattuna tämän päivän yksityisiin, hyvin brändättyihin harrastuspaikkoihin.

Kyllähän ne tietysti kaikille on tarkoitettu, jotka eivät.. öö.. pääse noihin muihin opinahjoihin tai ole... eihän sinne kaikki pääse niihinkään. Mutta kyllä siellä kaikei kaikenlaista, kaiken näköisestä ((En saa selvää.)) luokasta. Et ei sen aina tarvi olla ... ihan se köyhälistö, joka menee sinne tai.
(Eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä N76)

Kansalaisopistojen perinteiseksi opiskelijaksi määritetty siis rehtoreiden ja tilastojen perusteella suhteellisen hyvin koulutettu keski-ikäinen nainen. Tämän kuvailun naisvaltaisuus ei liiemmästi määritä Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden mielikuvia, sillä ainoastaan yksi haastateltava puhuu naisista perinteistä kansalaisopisto-opiskelijaa määritellessään. Keski-ikäinen, työssäkäyvä ja aktiivinen ovat niitä sanoja, joilla määritellään useimmiten perinteinen kansalaisopisto-opiskelija Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden keskuudessa. Rehtoreiden toiveissa on, että kansalaisopistot voisivat olla matalan kynnyksen oppilaitos, jonne erilaisten ihmisten olisi helppo hakeutua opiskelemaan. Tämä toive näyttää kohtaavan Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden haastateltavien kanssa, sillä lähes kaikki määrittävät kansalaisopistot kaikille tarkoitettuna oppilaitoksena, jonne on helppo tulla. Muutamissa haastatteluissa niin rehtoreiden kuin kuntalaistenkin kanssa nousivat esiin aikuiset erityiskohderyhmänä. Aikuiset nähdään tärkeänä ryhmänä elinikäisen oppimisen mahdollistamisen kannalta. Kaikkia oppilaitoksia ei haluta kohdistaa nuorille. Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet eläkeläiset, kieltenopettajaa (N75) lukuun ottamatta, painottavat nuoren huomioimista kansalaisopistokentällä. Nuorten ryhmään kuuluva kauppatieteiden opiskelija (N22) liittyy kansalaisopistoihin ”tanta-mielikuvan”, vaikka kertookin tarjonnan olevan osittain hyvin mielenkiintoista.

5.3 Mistä kansalaisopistojen toiminta tunnetaan?

Mitä jos asiaa mietittäisiin toisesta näkökulmasta, mitkä ovat ne ensimmäiset mielikuvat, jotka kansalaisopistoihin liitetään? Minkälaisista asioista kansalaisopistojen toiminta tunnetaan kuntalaisten keskuudessa? Katuhaastatelluista nuorista sekä kauppatieteiden opiskelija (N22) että tämän kevään ylioppilas (N18) mieltävät kansalaisopistot edullisia kursseja järjestäväksi tahoksi. Keski-ikäisten ryhmässä ensimmäiset mielikuvat sairaanhoitajalla (N52) liittyvät kurssimuotoisuuteen ja iltaopiskeluun. Opettaja (N51) taas kuvaa kansalaisopistoja joka kunnan alueelta löytyväksi, lyhyitä kursseja järjestäväksi oppilaitokseksi.

(---) *Mutta tiedän, että järjestää kursseja halvemmilla hinnoilla.* (Kauppatieteiden opiskelija N22)

.Ja kansalaisopistot on just tällöisiä enemmän kurssimuotoisia juttuja, joissa kotoa käsin ja iltaopiskelua. (Sairaanhoitaja N52)

Kansalaisopistosta mulle tulee mieleen että se on tota tällöinen joka kaupungissa järjestää näitä lyhyitä kursseja tai tällöisiä kerran viikossa. (Opettaja N51)

Eläkeläisten ryhmässä myyntipäällikön (M74) ja kieltenopettajan (N75) ensimmäiset mielikuvat liittyvät siihen, että kursseille voi osallistua kaiken ikäiset ihmiset, heidänkin ikäisensä. Tähän eläkkeellä oleva kieltenopettaja vielä jatkaa, että mieltää kansalaisopistot vapaa-ajan toimintaan. (Eläkkeellä olevalla myyntipäällikkö (M74) käyttää kansanopisto-termiä, vaikka tarkoittaa kansalaisopistoja.) Toisaalta keski-ikäinen työtön (M42) näkee kansalaisopistot enemmän aikuisille suunnattuina oppilaitoksina, joiden tarjonta on täydennyskoulutusta tai harrastuspohjaista toimintaa ilman, että valmistuu mihinkään ammattiin.

Kyllä, kansanopisto sanoo juu kyllä. Niitä on Tampereella, meidän mökkikunnassa Ruovedellä. Joo kyllä ja siellähän voi opiskella, vähän vanhemmatkin ihmiset. (Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö M74)

Onhan niissä tietysti eroa. Kansalaisopisto on lähinnä kai tällöinen vapaa-ajan ja eri-ikäisille ja kansanopisto on niinkun koulumainen. (Eläkkeellä oleva kieltenopettaja N75)

No lähinnä ... että vois olla enemmän niinkun aikuisille suunnattu, että ei oo tota ammattikouluu vastaava että mihin mennään peruskoulun jälkeen. Semmoinen ei tulis mieleen ensimmäiseks, että se ois lähinnä täydennystä ja ehkä jonkun näköistä harrastuspohjaista opiskelua. Että ei välttämättä valmistuta mihinkään. Tai valmistuu tietenkin johonkin, mutta enemmän niinkun täydentää ihmisten omaa tietotaitoo. Semmoinen tulis mieleen. (Työtön M42)

Ihan ensimmäiset mielikuvat kansalaisopisto-kuvailuissa liitetään siis edulliseen kurssitarjontaan, kurssimuotoisuuteen, kotoa käytävään iltaopiskeluun, vapaa-ajalle, eri-ikäisiin kurssilaisiin ja aikuisten harrastustoimintaan ja täydennyskoulutukseen. Kansalaisopistojen opetuksen tasoa keski-ikäisistä työtön rakennusmies (M49) ja sairaanhoitaja (N52) pitävät hyvänä tai vähintäänkin kohtuullisena sekä ammattitaitoisena. 51-vuotias opettajanainen muistelee nuoruuden mielikuviaan. Nuorena hänellä oli omien sanojensa mukaan hiukan snobistinen käsitys kansalaisopistoista. Hänen mukaansa opetus ei ollut kansalaisopistoissa vaativaa, joten kansalaisopistojen toimintaan eivät osallistuneet korkeasti koulutautuneet, vaan tavalliset tallaat, jotka eivät saaneet koulutustarjontaa

muualta. Kiinnostavaa on, että hänen mielikuvansa ovat muuttuneet täysin omien kansalaisopistokokemusten ja iän myötä. Hän ei pidä opiskelua tai harrastamista enää niin suorituskeskeisenä. Välillä oppiminen voi kestää itselläkin. Samansuuntaisia mielikuvia on myös nuorella kauppatieteiden opiskelijalla (N22). Opetus hänen mukaansa ihan hyvää, mutta opiskelussa edetään hitaammin, mihin koulumaisessa opiskelussa on tottunut.

No mulla on ollu aikaisemmin semmoinen, että se opetus on niinkun semmoista, että se ei oo vaativaa ja sinne ei oikeen opiskelleet ihmiset mene. Mulla on ollut siis nuorempana tämmöinen, mä en tiedä mistä mä sen oon saanu, ehkä niinkun tuttaviltani tai jotain. Että se mielikuva on niinkun tämmöinen, että ne jotka ei oo saanu muuta opetusta niin menee lukeen espanjaa sinne. Jonka vois jossain yliopiston kielilaitoksella suorittaa kuukaudessa ja tää on multa niinkun häipynyt ihan kokonaan. Että se oli mulla nuorempana sellainen. Vähä snobistinen käsitys siis että se on sellainen tavallisten tallaajien. Ja tää on nyt oikeen, ei mua hävetä sanoa tätä (nauraa), mää sitä paitsi vähän nyt liioittelen, mutta semmoinen mielikuva mulla oli nuorempana, mutta sitä mulla ei oo enää pätkäkään. (Opettaja N51)

Nuorten ryhmään kuuluvat hissiasentaja (M22) ja abiturientti (N18), jotka eivät ole itse osallistuneet kansalaisopistojen toimintaan, ajattelevat mielikuvien tasolla niin, että opetuksen taso on hyvä. Heidän kanssa samoilla linjoilla on myös eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74), jolla myöskään ei ole opetuksesta omakohtaisia kokemuksia. Aktiivisesti kansalaisopistojen toimintaan osallistuneen eläkkeellä olevan kielenopettajan (N75) omat kokemukset opettajista ovat olleet hyviä, mutta hän peräänkuuluttaa sitä, että esimerkiksi kielenopettajilla täytyy olla pedagoginen pätevyys, pelkkä kielen osaaminen ei riitä.

En ainakaan huonoa oo kuullu ikinä. Että siihen en osaa sanoa kun en oo ite käyny vielä. (Hissiasentaja M22)

Kyllä mää uskon että ne ihan niinku hyvän tasoisia. Et siel on opettajia jotka oikeesti osaa sen asiansa, et ei sinne varmaan muuten pääsekään. (Abiturientti N18)

Koko kansalaisopiston kurssitarjontaa kuvaillut kymmenenhenkinen Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden joukko (vastauksista puuttuvat laitapuolen kulkijan (M60) ja työttömän (M49) kuvailut) kuvailee kansalaisopistojen kurssitarjontaa sanoilla: monipuolinen, laaja, mahdoton ja mieletön. Haastateltavat tietävä, että kansalaisopistoilla on paljon kaikenlaista tarjontaa. Lähes kaikki katuhaastateltavat sanovatkin vähintään selailevansa kansalaisopistojen kurssitarjonnan läpi

kotiin ilmestyvistä esitelehtisistä. Jopa laitapuolen kulkija (M60) kertoi haastattelussa esitelehtisen nähdessään, että ”*tämmöinen taisi, mä muistan että joskus tuli tämmöinen postissa*”. (Laitapuolen kulkija M60)

Mikäli Hämeenkatu-gallupiin osallistunut nosti esiin jonkun kansalaisopiston kurssin, hän puhuu kielikursseista, käsityökursseista ja taideopetuksesta. Nämä aihealueet ovatkin usein nähty kansalaisopistojen painopistealueina. Esimerkiksi joka kolmas harrastustavoitteiseen ja yleissivistävään aikuiskoulutukseen vuoden 2000 aikana osallistunut opiskeli taide- ja taitoaineita. Yksittäisinä mainintoina katuhaastateltavat puhuivat myös atk- ja urheilukursseista, jotka ovat vuonna 2000 olleet neljän suosituimman kurssisisällön joukossa. Toiseksi yleisimpänä oli liikunta- ja urheiluvalmennus, vieraita kieliä opiskeli 16 prosenttia sekä tietotekniikkaa 8 prosenttia osallistuneista. Nämä tilastot ovat koko harrastustavoitteisen ja yleissivistävän koulutuksen kentältä, mutta kansalaisopistot ovat yleisin tällaisen koulutuksen järjestäjä. Eli yli puolet koulutusta saaneista ovat osallistuneet juuri kansalaisopistojen järjestämille kursseille. (Aikuiskoulutustutkimus 2002.)

Näiden lisäksi esiin nostettiin teatteri- ja kakkukurssit sekä matematiikka ja kansantalous. Matemaattiset ja kansantalouskurssit viittaavat vanhempiin kurssisisältöihin. Tämä 76-vuotias eläkkeellä oleva myyntipäällikkömies on ilmeisesti seurannut kurssitarjontaa aikaisemmin aktiivisemmin, mutta tuore kurssitarjonta ei ole hänelle niin tuttua. Eläkeläisen myyntipäällikön (M76) puheesta tulee esille kokonaan erilainen aika heti sotien jälkeen, jolloin valtaosa opiskelijoista oli työväkeä ja opiskeluaiheet valittiin työväestöä lähellä olevista kysymyksistä. Opistojen tärkeimmäksi määrättyä tehtävää, yhteiskunnallista kasvatusta, voitiin toteuttaa parhaiten juuri yhteiskunnallisia ja taloudellisia aineita opettamalla. Opistot kiinnittivät tuolloin huomiota erityisesti yhteiskunnallisten aineiden opetukseen ja pyrkivät hillitsemään muiden, lähinnä harjoitus- ja käytännöllisten aineiden kasvua. (Huuhka 1990, 345–347.)

22-vuotias kauppatieteiden opiskelijanainen mainitsi myös meditoitkurssit. Tämän erikoisemman kurssin avulla hän kuvaili kansalaisopistojen laajaa kurssitarjontaa. Hän myös kertoi, että on ystävien kanssa naureskellut miten mahdollisesti kansalaisopistoilta löytyy kaikenlaista tarjontaa. Laaja kurssitarjonta nähdään varmastikin pääosin positiivisena, mutta varjopuoliakin tämän aiheen tiimoilta on nostettu esiin. Esimerkiksi niin sanotut vaihtoehtokurssit kuten astrologia ja naurujooga, lytätään Itä-Suomen yliopiston dosentti Markku Myllykankaan toimesta Helsingin Sanomien 13.9.2010 ilmestyneessä yleisönosastokirjoituksessa. Hänen mukaansa Helsingin Aikuisopiston (HAO) rahastaa valetiedolla ja taikauksella. Tällainen tarjonta on Myllykankaasta valtionavustusten väärinkäytöstä. HAO:n rehtori Urpo Kallio (14.9.2010) ei ole innokas jatkamaan

keskustelua, mutta kiittää, että opisto pyrkii toteuttamaan moniarvoisuutta monin eri tavoin. (Aikuisopiston vaihtoehtokursseista kohu 2010.) En ota kantaa siihen, mitä kauppatieteiden opiskelija (N22) kavereiden kanssa naureskelulla tarkoitti, mutta mielikuvien rakentumiseen vaikuttavat monet asiat. Vaikuttaako siis tällaisten vaihtoehtokurssien mukaan ottaminen siihen, miten kansalaisopistojen asema ja tehtävät tulevaisuudessa nähdään, jää nähtäväksi. Liikkuvatko kansalaisopistot enemmän harrastustavoitteisuuden kuin opiskelutavoitteisuuden suuntaan?

No siitä tarjonnasta herää varmaan, että on tosi...laajaa, joskus on naurettu kavereitten kanssa niille, mitä sieltä löytyy kaikkee...Meditaatiokursseista niinkun ihan kaikkeen kielenkursseja ja just toimmoisia urheilukursseja. (Kauppatieteiden opiskelija N22)

Vapaan sivistystyön vanhahtavaa mainetta on pyritty parantamaan 1960-luvulta lähtien vakavamielisellä opiskelulla. Aulis Alanen (1969) loi väitöskirjassaan pohjan tälle opinnollisuuden korostamiselle jakamalla opintokerhot opinnollisiin ja viihdytyshaluisiin tavoitesuuntauksiin. Vastaavasti Arto Leistevuo (1998) lisäsi tavoitesuuntauksiin ”viihde-sosiaaliset kontaktit”, sillä hänen tutkimuksensa mukaan oppijat pitävät sosiaalista aspektia tärkeänä. Tästä viihteeksi koetusta sosiaalisuudesta tuli kokonaiselle sivistystyöntekijöiden sukupolvelle ongelma, sillä tavoitteena oli tavoitteellisesti opiskeleva yksilö (Niemelä 2002). Tässä tutkimuksessa kysymys kohdistuu opinnollisuuteen ja harrastelijamaisuuteen, mihin suuntaan rehtorit haluavat toimintaa johdatella?

Harrastaminen ymmärretään usein haihatteluna, turhanpäiväisenä puuhasteluna ja ajankuluttamisena. Vaikka Deweyn teorian pohjalta harrastus on olemukseltaan samaa kuin huolehtiminen. Harrastus edellyttää jonkinlaista päämäärää tai tavoitetta, jonka tavoittamisesta ollaan huolissaan. Harrastus siis syntyy tiedon pohjalta, saa sävynsä tunteista ja ilmenee tahdon suuntauksena. Elävä harrastus etsii jatkuvasti keinoja päämäärän saavuttamiseksi. Siinä siis harrastus ajaa ihmistä, hänen henkeään ja ruumistaan eteenpäin kohti päämäärää. Tämän edellä kuvatun aidon harrastamisen rinnalla esiintyy toinen harrastuksenomainen tila, jossa esine ja ilmiö ovat ensisijaista, ja vasta toissijaista varsinainen persoonallinen pyrkimys. Tällöin kysymys on vain uteliaisuudesta, mieltymyksestä, nautinnosta tai huvittelusta, joka ei vaikuta henkiseen elämäämme, eikä tarjoa mahdollisuutta henkiseen kasvuun. Vapaan sivistystyön harrastamiselle on siis parhaimmillaan ominaista harrastustekeminen eli harrastus, halu, intohimo ja innostus. (Oittinen 1991, 272–291.)

Rehtorit näkevät tämän päivän kansalaisopistot sekä harrastustavoitteisen että oppimistavoitteisen koulutuksen tarjoajina. Kuitenkin osa rehtoreista haluaa selkeästi tuoda esiin Aulis Alasen (1969)

painottamaa opinnollisuutta vapaassa sivistystyössä, kun taas osa haluaa liikkua enemmän harrastustavoitteisuuden suuntaan. Liekö opinnollisuuden tavoittelu peräisin juuri tästä edellä kuvatusta opinnollisuuden painottamisesta, jonka mukaan sosiaalisuuden tavoittelu ja viihtyminen nähdään eräänlaisena paheena. Kaupunkiopisto Sointulan rehtori on sitä mieltä, että kansalaisopistoilla on tietyt oppimistavoitteet, eikä kurssien ole tarkoitus olla vain mukavaa yhdessäoloa ilman kurssisuunnitelmia ja päämääriä. Hänen mielestään Aulis Alasen opinnollisuus on se suunta mihin kansalaisopistojen toimintaa pitäisi kuljettaa. Kuitenkin opinnollisuuden lisäksi kansalaisopistoihin voidaan liittää harrastaminenkin, jos se ymmärretään motivoituneena asenteena ja sitoutumisena oppimista kohtaan.

Maakuntaopisto Härmälän rehtori kommentoi harrastamisen ja opinnollisuuden välistä suhdetta sillä tavoin, että harrastamisen käsitettä tulisi avata ihmisille paremmin. Sointulan rehtorin tavoin maakuntaopisto Härmälän rehtori toivoo, että harrastaminen nähtäisiin oppimisen väylänä. Hänen mielestään pelkkä ”sosiaalinen puuhastelu” ja harrastamien ei saa ainoastaan leimata toimintaan, vaan myös oppiminen ja opinnollisuus tulisi kytkeä kansalaisopistomielikuviiin. Samansuuntaisia ovat myös kaupunkiopisto Tarmolan ja Toimelan rehtoreiden mielikuvat. Molemmat painottavat sitä, että harrastaminen on täydellä sydämellä tehty asia ja näin ollen itsessään jo arvokasta ja tärkeää. Kuitenkaan aina sitä ei ymmärretä tällä tavoin vaan harrastaminen nähdään puuhasteluna, eikä niin tuloksellisena ja tavoitehakuksena toimintana, vaikka harrastamiseen liittyy oppiminen mitä suurimmassa määrin. Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori onkin sitä mieltä, että kansalaisopistot ovat oppilaitoksia, jotka järjestävät koulutusta. Kuitenkin tavoitteena opiskelijoilla voi olla harrastus tai harrastaminen.

(---) että harrastaminen on harras toiminta. Harras sydämellä tehty asia, harrastaminen on kauheen hieno asia, mutta siitä on tullut tällainen negatiivinen sloungani tai negatiivinen öö imago vähä niinkun harrastelun taikka sellanen, että ei se oo niinkun tosissaan tehtyä. Taikka sillai ainaskaan tuloksellista taikka se ei oo ainakaan tuottavaa. Mutta harrastaminen on itse asiassa ihmisen identiteetin kannalta ihan hirmu iso asia, et se sana pitäis kanssa samalla tavalla purkaa auki kun tuolla puhuin aikaisemmin sitä (---) Niin mä sanoisin, me ollaan oppilaitos, joka järjestää ihmisten omiin tavoitteisiin liittyvää koulutusta. Se tavoite voi olla harrastus tai harrastuksen tukeminen. (Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori)

Kaupunkiopisto Toimelan rehtori haluaa tuoda esiin opinnollisuutta, mutta ymmärtää myös sen, että kansalaisopistojen toiminta voidaan nähdä harrastustavoitteisena toimintana. Hänen mukaansa on turha liikaa painottaa oppimista ja oppimistavoitteita, mutta täysin niitä ei saisi unohtaakaan.

Öö siihen on tietysti vaikeeta ottaa kantaa, mä mä itse haluaisin ...tuoda esiin... opinnollisuutta, mutta meillä on paljon toimijoita jotka jotka niinku näkee että se ... harrastusmahdollisuudet ja harrastaminen ni on niin arvokasta itsessään ja ja ettei siinä tarvitse niin kauheen voimallisesti tuoda sitä opinnollisuutta esiin esimerkiksi tämmösen oppimistavoitteiden tai muiden ...suhteen eikä se kaikissa tapauksissa ku meidän kokonaistarjontaa ajatellaan niin eihän ne nyt niin toimikaan että ...molempia on ja kyllä mä ymmärrän senkin ...mutta ei se saa tapahtua täysin sen opinnollisuudenkaan kustannuksella, että kyllä meillä on semmoisetkin tavoitteet. Harras sanaa ku ajatellaan, niin etymologiaa, niin sehän on tällästä siis harrastaminen siis se hän tulee sieltä harras-sanasta eli ollaan niinku täydellä sydämellä mukana siinä tekemisessä mitä ollaan tekemässä. Kyllähän sekin on arvokasta. (Kaupunkiopisto Toimelan rehtori)

Harrastamista ja opinnollisuutta on vaikeaa erottaa toisistaan, sillä ne eivät rehtoreiden määritelmienkään perusteella ole toistensa vastakohtia. Enemmänkin niin, että harrastus ja harrastaminen ovat täydellä sydämellä tapahtuvaa toimintaa, joka voi johtaa oppimiseen. Edellä esitetyt rehtorit haluavat liittää opinnollisuuden kansalaisopistotoimintaan, mutta ovat myös valmiita puhumaan harrastuksesta ja harrastamisesta, mikäli se ymmärretään tavoitteellisena ja oppimista tuottavana. Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori haluaa nähdä kansalaisopistot harrastamisen tiloina. Hänen mielestään on turha nostaa esiin oppimista, sillä jos joku haluaa harrastaa jotain, oppimista tapahtuu joka tapauksessa. Muutenkin hänen mielestään kaikkea harrastamista leimaa tässä ajassa kovat tavoitteet, ”maratonmeininki” ja huipulle tähtääminen. Hänen mielestään harrastaminen pitäisi nähdä enemmän niin, että se voi olla kivaa ”höntsäilyä”, jossa ei välttämättä ole sen suurempia tavoitteita.

Mun mielestä opistot nimenomaan mitä suuremmassa määrin on harrastamisen tiloja. Että tota niinku mä sanoin jo aikaisemmin, että mä en kauheesti sitä opinnollisuutta korostas, koska ei siihen oo mitään syytä. Koska kyllähän jos joku haluaa oppia esimerkiksi jotain kieltä niin sehän oppii ja, ei meidän tarvi niinku siitä pitää älämölöö. (---) Et mun mielestä opistoitten merkitys mitä suuremmassa määrin nyky maailmassa on olla tällaisen harrastamisenfoorumi. Tarjota niitä mahdollisuuksia erilaisiin kättentaitoihin, taideaineisiin, liikuntaan. Mitä ei oikeen voi muualla tehdä, koska ei kaikki halua liittyä johonkin urheiluseuraan tai. Koska nykyään mun mielestä kaikkeen harrastamiseen on tullu kanssa tää idioottimainen maratonmeininki, että pitäis pyrkiä johonkin huipulle heti. Et ei voi vaan niinku höntsäillä tyyliin siis niinku, et ei aina tarvi niinku pyrkiä huipulle joka asiassa mitä tekee. Että voi ihan luvallisesti harrastaa ja olla huono jopa. (Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori)

Kansalaisopistojen tunnettuutta on käsitelty hiukan Elinikäisen oppimisen tuska ja kurjuus? - raportissa (Manninen, Mannisenmäki, Luukannel, Riihilä 2003). Tämän raportin mukaan työväenopistojen (tässä tutkimuksessa käytetään työväenopistoja kuvaamaan sekä kansalais- että työväenopistoja) tunnettuustekijöiksi 24 haastattelun perusteella voidaan tiivistää:

- laaja ja monipuolinen koulutustarjonta
- opetukseen liittyvät tekijät
- läheinen sijainti, useita toimipisteitä
- suosio
- edullisuus
- koko kansan opinahjo, kaikille tarkoitettu
- ilta- ja viikonloppuopinnot

Näitä samoja tunnettuustekijöitä on havaittavissa myös tässä tutkimuksessa. Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet kun näkevät kansalaisopistot edullisina, kaikille tarkoitettuina, matalakynnyksisinä harrastus- ja oppimispaikkoina, joissa tarjotaan laadukasta opetusta, monipuolisia kurssisisältöjä iltaisin ja viikonloppuisin tapahtuvilla kursseilla. Myös se otettiin esiin, että kansalaisopistot toimivat joka paikkakunnalla. Vaikka hyvätasoinen opetus on yleinen mielikuva Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden keskuudessa, määrittäyty opetus myös hidastahiseksi muutamien vastanneiden mielikuvissa. Kansalaisopistojen kurssitarjontaa kuvaillaan mahdottomaksi, mielettömäksi, laajaksi ja monipuoliseksi.

Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet puhuvat kansalaisopistojen kohdalla sekä oppimisesta, että harrastustavoitteisesta toiminnasta. Heillä siis kansalaisopistot määrittäytyvät sekä oppimis- että harrastuspaikoiksi. Suurin osa rehtoreista haluaa nostaa esiin opinnollisuutta, mutta myös harrastus ja harrastaminen voidaan liittää käsitteistöön, mikäli se ymmärretään tavoitteellisena toimintana. Yksi rehtori kuitenkin korostaa, että kansalaisopistot ovat nimenomaan harrastamisen tiloja, joissa on turha korostaa harrastamisen opinnollisuutta, koska harrastaessa oppimista tapahtuu joka tapauksessa ihan riittävässä määrin.

5.4 Onko kansalaisopistojen toiminta hyödytöntä puuhastelua?

Rehtorit

Pekka Sallilan (2009) kuvaillessa kansalaisopistojen heikkoa tunnettuutta hän nosti esiin vapaan sivistystyön julkisuuskuva leimaavat mielikuvat hyödyttömästä puuhastelusta. Sen enempää hän ei

avaa, mitä tällä tarkoittaa. Mutta ilmeisesti taustalla on se, että tässä markkinasuuntautuneessa yhteiskunnassa vapaatavoitteinen harrastustoiminta ei aina saa arvoistaan paikkaa vaan leimataan turhanpäiväiseksi ja hyödyttömäksi. Maakuntaopisto Härmälän rehtorin mielestä kansalaisopistojen taustalla toimintaa leimaavat varmasti myös mielikuvat, jotka eivät välttämättä vastaa todellisuutta. Kansalaisopistot ovat jääneet Pisa-mainiosta nauttivan suomalaisen korkeatasoisen koulutuksen varjoon. Unohdetaan, että kansalaisopistot tarjoavat itsensä kehittämisen mahdollisuuksia kaikille, koulutustaustaan tai sosiaaliseen luokkaan katsomatta. Hänen mielestään tässä yhteiskunnassa kansalaisopistojen toiminnan arvoa ei välttämättä huomata, sillä kansalaisopistojen toiminnasta puuttuu mitattavuus ja arvosanat, joilla toiminnan vaikutukset voitaisiin osoittaa. Tämä johtaa taas siihen, että toiminta saatetaan nähdä tyhjänpäiväisenä puuhasteluna.

(---) tämmöinen kansalaisopiston tarjoama niinkun mahdollisuus, että ihminen niinkun itse hakeutuu kehittämään itseään. Vois sanoa, että millä voi olla niinkun suurempi arvo. Kansalaisopisto on yks väline siinä, joka on niinkun jonka arvo on nimenomaan siinä, et se on kaikille avointa. Se on niinkun tavallaan, et se ei oo suljettu poliittisilla eikä millään muilla syillä kenenkään maailmasta pois. Plus sitten et maksut on kohtuullisia, että niinkun se mahdollistaa kaikkien ihmisryhmien se on niinkun matalan kynnyksen, sinne on helppo tulla, se on niinkun kanava ja väline. Ja jos siellä pääsee alkuun ja jatkaa sitten jonnekin muualle niin mikä sen hienompi asia on. Tai on jatkamatta, voi jäädä sinne tai voi jatkaa itse sitä itsensä kehittämistä, mutta se että ...mä sanoisin että sillä on paljon isompi arvo ...niinkun täs yhteiskunnassa mitä tiedostetaan tällä hetkellä. Niinkun ihan myös tämmöisenä koulutusmuotona...Ja ongelma on juuri vaan siinä, että se mitattavuus ja tavallaan ne arvosanat ...ei kuulu tähän meidän toimenkuvaan. (Nauraa) Niin niin sit se nähdään helposti puuhasteluna. (Maakuntaopisto Härmälän rehtori)

Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori kertoo, että on törmännyt ihmisiin, jotka eivät välttämättä näe sitä arvoa, mitä kansalaisopistotoiminta tuottaa. Nähdään vain ne eurot jotka toimintaan laitetaan, mutta ei sitä, mitä niillä euroilla saadaan aikaiseksi. Hänen mielestään kritiikin kohteena tällaisessa keskustelussa ovat juuri yhteiset julkiset varat ja niiden käyttäminen kansalaisopistojen toimintaan. Halutaan konkreettisesti nähdä paljonko euroja toimintana käytetään ja mitä niillä saadaan aikaan. Tarmolan rehtorin mielestä kansalaisopistojen toiminta voi olla tuottavaa myös kunnalle esimerkiksi pr-mielessä. Ikaalisten Satahäme soi ja Kaustisten musiikkijuhlat ovat lähtöisin opistotoiminnasta, ja ovat suuren yleisön tietoisuudessa juuri tapahtumiensa takia. Tarmolan rehtori nostaa siis esiin kapean hyötynäkökulman, joka perustuu markkina-ajatteluun ja -mielikuviin, jotka tulevat ymmärretyksi myös talousihmisten ajattelussa. Ne jotka puhuvat tätä markkinapuhetta, kiinnittävät vähemmän huomiota siihen, minkälaisia vaikutuksia vapaaseen sivistystyöhön osallistumisella voi olla ihmisten elämässä.

Myöskään kaupunkiopisto Sointulan rehtori ei ole valmis allekirjoittamaan väitettä hyödyttömästä puuhastelusta, vaan vetoaa aikaisempiin tutkimuksiin. Hänen mielestään kansalaisopistojen toimintaan osallistumisella on valtava merkitys ihmisten hyvinvoinnille. Parhaimmillaan opistot voivat omissa toimintaympäristöissään erilaisten tietojen ja taitojen lisäksi muodostaa yhteisön ja rakentaa yhteisöllisyyttä. Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori on sitä mieltä, että elämän syvin merkitys on onnellisuus, ja jos kansalaisopistot voivat sitä joillekin antaa, on siinä jo tärkeä syy jatkaa tällaista toimintaa. Kansalaisopiston toimintaan osallistumisen vaikutukset ovat yksilössä, yksilön hyvinvoinnissa ja sitä kautta myös koko kansakuntamme hyvinvoinnissa. Niitä vaikutuksia on vain vaikea osoittaa, sillä mittareina ovat yksilöt, eivätkä arvosanat tai todistukset.

Myös kaupunkiopisto Toimelan rehtorin mielestä kansalaisopistojen toiminnassa nähdään herkästi vain konkreettiset hyödyt ja unohdetaan vapaaseen sivistystyöhön osallistumisen vaikutukset yksilössä. Harrastaminen voi vaikuttaa positiivisesti työssä jaksamiseen, toimia henkireikäneä ja itsensä uudistamisen välineenä. Kansalaisopistotoiminta voi toimia vastapainona henkisesti ja fyysisestikin raskaalle työelämälle. Joillekin kursseille osallistuminen on tärkeää myös sosiaalisten suhteiden kannalta, sillä ryhmässä on eri-ikäistä ja eritaustoista tulevaa väkeä, joiden kanssa voi keskustella ja jakaa arkipäivän asioita.

Tota noin ni se on hyvin monella tavalla tulee niinku et, totta kai niinku konkreettiset hyödyt, tässä niinku ajatellaan helposti ... Mutta tota noin ni siis puhuttiin esimerkiksi harrastamisesta, tällaisesta ni ni se voi olla ...oman tällaisen työssä jaksamisen ja itsensä uusintamisen tota noin ni kannalta mitä arvokkainta toimintaa käydä, kerran viikossa jossain kansalaisopiston ryhmässä vastapainoksi sille ... henkisesti, fyysisesti vaativalle ja entistä vaativammaksi tulevalle työelämälle. Et se on niinku sellainen henkireikä joka tarjoo niinku ihan uusii ulottuvuuksia niinku ...elämään ja myös työssä jaksamiseen, joka ei niinku oo yksiselitteisesti kuitenkaan mitattavissa ja ja ja sitten tää on kuitenkin meidän opetus on ihan ... pääsääntöisesti et ihan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta niin tämmöiseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuvaa...toimintaa eli tää kanssakäyminen muiden ihmisten kanssa on arvo sinänsä, että opisto tuo tämmösen niinku yhteisöllisen foorumin tavata erilaisia ihmisiä, muita ihmisiä ja ja olla heidän kanssaan niinku et se on monille niinku vähintään yhtä tärkeä ku se itse tekeminen siellä ryhmässä. Ja ja se on myös ...tota noin ni ikääntyville niin tää saattaa olla ainoo ... tilanne niinku viikoittain että ylipäätään on tekemisissä muutaku kaupan kassan kanssa tai jotain muuta.Ja ja tota se on niin äärettömän tärkeätä myös ... huomata et siel siel on monenlaisia, monenlaisia tota noin ni motiiveja ja vaikutuksia myös sillä ...osallistumisella tähän toimintaan, että semmonen niinku kylmä tuloshakuinen niinku laskelmointi näiden opistojen tuloksellisuuteen niin sit tarvitaan kyllä myös mittarit jotka huomioi paljon paremmin tän tyyppiset asiat. (Kaupunkiopisto Toimelan rehtori)

Rehtoreiden vastauksista esiin nousee vapaan sivistystyön vaikuttavuustutkimuksissakin esiin nousseet positiiviset vaikutukset ihmisten hyvinvoinnissa ja sosiaalisissa suhteissa. Mannisen ja Luukanteleen (2008) tutkimuksen mukaan osallistumisen vaikutukset liittyvät oppimiseen ja osaamiseen sekä opiskelun ja oppimisen tuottamiin välittömiin hyötyihin, opiskelun rinnakkaisvaikutuksiin ja seurantavaikutuksiin. Opiskelun vaikutukset voivat olla siis yksilössä hyvin monitasoisia, kuten keskiverto-opiskelijakuvailusta selviää: ”Kuvitteellisen keskiverto-opiskelijan kohdalla aikuisopiskelu voi antaa esimerkiksi yhteisöön kuulumisen tunteen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuuden (opiskeluprosessiin liittyvät hyödyt) ja tuottaa kansainvälisyys- ja kulttuuriosaamista, sekä atk-taitoja (oppiminen ja osaaminen), joiden avulla mahdollistuu matkailu ja vieraisiin kulttuureihin tutustuminen ja ajan tasalla pysyminen (välittömät hyödyt). Opiskelu ja uusi osaaminen lisää itsevarmuutta ja itseluottamusta, ja laajentaa elämänpiiriä (rinnakkaisvaikutukset), mikä puolestaan taas lisää henkistä hyvinvointia ja tuo uutta elämänsisältöä (seurannaisvaikutukset). (Manninen & Luukannel 2008, 69.) Vapaalla sivistystyöllä ja aikuisopiskelulla ylipäätään on laajoja vaikutuksia ihmisen elämässä. Niillä on merkitystä myös yhteisön ja yhteiskunnan kannalta, ainakin viiveellä. Voidaan sanoa, että omaehtoisella aikuisopiskelulla on suuri koulutus- ja yhteiskuntapoliittinen merkitys. Omaehtoisien opiskelun laajemmat vaikutukset tukevat yhteiskunnallisten haasteiden kohtaamista, kuten globalisaation ja EU:n poliittisia tavoitteita (elinikäinen oppiminen ja aktiivinen kansalaisuus). (Manninen 2010b.)

Hämeenkatu-gallup

Katuhaastateltavista keski-ikäiset ovat äimistyneitä tällaisesta hyödytön puuhastelu -väitteestä. Kaikki heistä ovat selvästi kansalaisopistojen toimintaa puolustavalla kannalla. Kansalaisopiston toimintaan aktiivisesti osallistuva opettaja (N51) ei halua liittää kansalaisopistoihin koko hyötysanaa laisinkaan. Arvo voi tulla jotakin muutakin kautta, kun pelkästään konkreettisia hyötynäkökulmia etsimällä. Hänen mielestään kaiken tekemisen ei aina tarvitse olla hyödyllistä, mutta silti se voi olla arvokasta. Hänen mielestään puistossa istumisessakaan ei ole mitään hyötyä, mutta silti hän arvostaa sitä. Työtön mieshenkilö (M42) ei myöskään pidä kansalaisopistotoimintaa täysin hyödyttömänä. Vaikka hän ei näe kuvataiteella oman elämänsä kannalta suurtakaan merkitystä, on hän sitä mieltä, että jokainen löytää tarjonnasta jonkin itseä kiinnostavan kurssin. Työtön rakennusmies (M49) näkee kansalaisopistojen toiminnan sivistävänä.

No mä sanoisin näin, että ...mun mielestä siinä ei tarvi olla mitään hyötyä, että mä en mittais ollenkaan sitä minkäänlaisin hyöty. Mä jättäisin sen koko sanan pois siitä tavoitteista. Ei tästäkään oo mitään hyötyä istuskella täällä puistossa, mutta mä arvostan tätä silti. (Nauraa) Mä jättäisin sen sanan kokonaan pois. (Opettaja N51)

No en mie näkis kyllä ihan silleen, että voihan näitä tietysti jos tälle kahtoo tätä sisällysluetteloa, että omalta kohaltani joku...voi tulla äkkiä mieleen kuvataide, että en nyt välttämättä menis. Mutta eihän kaikki oo sammaa mieltä. Että kyllä tää aika kattava on silleen, että jokaiselle pitäis kyllä jotain olla, että en mie nyt lähtis sanomaan, että se ihan hyödytöntä on. (Työtön M42)

Väite hyödyttömyydestä nostattaa tunteita esiin eläkeläisten ryhmässä. Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) on samoilla linjoilla kansalaisopistojen rehtoreiden kanssa. Hänen mielestään kursseille osallistumisen arvo on yksilössä. Hän ei ota kantaa siihen, onko se yhteiskunnalle hyvä, mutta yksilössä hyöty ja arvo ovat kiistattomia. Eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75) näkee kansalaisopiston arvon hyvinkin merkittävänä. Jos toiminta lopetettaisiin, se jättäisi hänen mielestään valtavan aukon harrastus- ja oppimismahdollisuuksiin.

Ei sitä niin voi sanoa, et se on hyödytöntä, missään nimessä. Jos ne lopetettais niin valtava aukko tulis. Ihmisten harrastuksiin, mahdollisuuksiin. (Eläkkeellä oleva kieltenopettaja N75)

Myös nuoret näkevät kansalaisopistojen arvon. Kauppatieteiden opiskelija (N22) uskoo, että esimerkiksi nuorten keskuudessa tilkkutäkkien kutominen voi olla äkkiseltään ajateltuna hyödytöntä. Kuitenkin kun miettii asiaa tarkemmin, tilkkutäkkiryhmä antaa opiskelijalle sosiaalisia kontakteja, yhteisön ja ystäviä. Tällaista ei sovi väheksyä nykyajassa, kun sosiaaliset yhteisöt saattavat olla vähissä.

Mä oon aivan täysin eri mieltä. (Naurahtaa) Mun mielestä mikään...mikään opiskelu tai mikään uus tekeminen ei oo hyödytöntä puuhastelua. Mun mielestä kaikesta mitä sä teet sä saat aina jotain. Niinkun ihan täysin eri mieltä. Et en mä, hyödytöntä puuhastelua no mä voin nähdä sen, että esimerkiksi joidenkin nuorten mielestä joku tilkkutäkkien tekeminen voi olla hyödytöntä puuhastelua. Kuitenkin ite tietää, että siittäkin saa, saa niinkun, ainakin sitten sen yhteisön ja sen tavallaan sen ystävät sieltä tilkkutäkkien tekemisestä ja ei mikään ole hyödytöntä puuhastelua. (Nauraa) (Kauppatieteiden opiskelija N22)

Tämän kevään ylioppilas (N18) näkee kansalaisopistoissa opiskelun hyvänä kotoa irrottautumisen välineenä. Hänen mielestään – vaikka sitten puuhastelukin – voi kansalaisopistotoiminta antaa paljonkin. Hissiasentajan (M22) mielestä kansalaisopistojen toimintaan osallistuminen on hyvää puuhastelua, saa tekemistä vapaa-ajalle ja kehittyä, toisin kuin esimerkiksi sohvalle jäädessä.

(Nauraa) No en oo kuitenkaan samaa mieltä, tai mä en tieä kun en mä tosiaan oo lähiaikoina osallistunut niille, että mitä mieltä mä olisin jos mä olisin siellä, mut kyllä se niinkun, mä luulen

että se on monelle hyväksi, että ne pääsee johonkin. No, vaikka jos käy töissä ja on jotain perhettä niin pääsee niinkun puuhastelemaan. No puuhastelemaan sinne, mut se voi antaa kyl paljonkin. (Tämän kevään ylioppilas N18)

Eri mieltä. (Naurahtaa) Koska niin...turha puuhastelu on sitä jos kotona istuu sohvalla eikä tee mitään, että totta kai enemmän tommoinen on hyvää puuhastelua. Et sä kehität ittees ja sä saat tekemistä vapaa-ajalla ja ...ei jumiudu sinne kotiin niin sanotusti. (Hissiasentaja M22)

Katuhaastateltavien haastatteluista näkyy, että kuntalaiset arvostavat tällaista vapaatavoitteista toimintaa. Heidän mielestään opiskelu, harrastaminen ja puuhastelukin antavat aina jotain. Tämä Sallilan (2009) Sivistys-verkkolehdestä esittämä väite ”hyödyttömästä puuhastelusta” saa siis aineiston perusteella yksimielisen torjunnan. Kukaan tähän kysymykseen suoraan vastanneista ei ole sitä mieltä, että kansalaisopistojen toiminta olisi vain turhanpäiväistä ja hyödytöntä. Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet puhuvat kyllä puuhastelusta paikka paikoin, mutta antavat arvoa myös sen tyyppiselle tekemiselle. Tämän arvostuksen kansalaisopistoja kohtaan näkee myös siitä, että kaikki näkevät kansalaisopistot tarpeellisina kulttuuritaloina, joissa kuntalaiset voivat käydä harrastamassa ja hakemassa uusia voimavaroja arkeensa. Ainoastaan laitapuolen kulkija (M60) kyseenalaisti koko kansalaisopistotoiminnan, sillä opiskelu hänen mielestään kuuluu nuoruuteen ja tulevaa elämää ja työtä varten. Eräs haaste on siis saada myös tällaisen mielikuvan omaavat mukaan opistotoimintaan.

Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet kertovat rehtoreiden tavoin kansalaisopistojen vaikutuksista yksilössä ja sitä kautta myös koko yhteiskunnassa. Jonkun mielestä kansalaisopistotoimintaan ei tarvitse liittää hyötynäkökulmaa laisinkaan, jonkun toisen mielestä taas vaikutukset näkyvät hyvin yksilötasolla. Myös yhteisöllisyys ja muiden ihmisten kanssa toimiminen nähdään tärkeänä, juuri kansalaisopistotoimintaa kuvaavana piirteenä. Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet pitävät tärkeänä myös sitä, että kansalaisopistojen toimintaan osallistuminen auttaa irrottautumaan kotoa ja antaa tekemistä vapaa-ajalle, sivistyksen lisäksi. Eläkkeellä oleva opettaja (N75) painottaa sitä, että kansalaisopistojen harrastus- ja oppimismahdollisuudet ovat erittäin tärkeitä, ja jos ne lopetettaisiin, tulisi rajallisemmat mahdollisuudet opiskella ja harrastaa. Rehtoreiden puheessa toistuu samoja teemoja, tutkimustuloksilla maustettuna. Rehtoreiden mielestä kansalaisopistot ovat kaikille tarkoitettuja oppilaitoksia, jotka ovat saattaneet jäädä koulutuksen katvealueelle, sillä toiminnan vaikutuksia on vaikea osoittaa. Kaupunkiopisto Tarmolan mukaan toiminnan kritiikki kohdistuu usein julkisten varojen käyttöön, ei nähdä mitä käytetyillä euroilla saadaan aikaiseksi ihmisten hyvinvoinnin, kuntien tunnettuuden, yhteisöllisyyden, sosiaalisten suhteiden, yksilöiden ja sitä

kautta koko yhteiskunnan suhteen.

5.5 Minkälaisia mielikuvia herää, jos kansalaisopistojen tarjonnasta nostetaan esiin pitsinnypläys?

Rehtorit

Pitsinnypläys keskustelun käynnistäjänä oli Sivistys-verkkolehden sivuilla tehty analyysi kansalaisopistojen pääkirjoituksista. Monissa pääkirjoituksissa nähtiin kansalaisopistojen rehtoreiden kirjoittavan vanhoille asiakkailleen. Joissakin pääkirjoituksissa on myös nostettu esiin yksittäisiä kursseja kuten pitsinnypläys tai kierrätysompelu. Manninen arvioi, että miesten keskuudessa tällaisten yksittäisten naisvaltaisten kurssien painottaminen saattaa karsia miesopiskelijoita. (Kouvo 2009.) Halusin testata millaisia mielikuvia tällaiset yksittäiset, naisvaltaiset ja perinteikkäät kurssit rehtoreissa ja katuhaastateltavissa herättävät. Vaikuttaako niiden esiin nostaminen koko kansalaisopiston imagoon?

Kaupunkiopisto Sointulan rehtori on sitä mieltä, että pitsinnypläyksen lopettaminen saattaisi joillakin paikkakunnilla saada aikaan hyvinkin negatiivista palautetta. Pitsinnypläys kun on kuulunut joillakin paikkakunnilla toimintaan kautta aikain. Sointulan rehtori näkee pitsinnypläyksen mukana olemisen osoittavan, että kansalaisopistotoiminta on monipuolista ja pyrkii tarjoamaan kurssitarjontaa monipuoliselle opiskelijajoukolle. Hänen mielestään kurssitarjontaa ei tulisi kaventaa sen takia, että kaikkia ei pitsinnypläys kiinnosta. Joku miellyttää jotain ja joku toinen kurssi taas jotain toista.

Maakuntaopisto Härmälän rehtori näkee pitsinnypläyksen, ja käsityöt muutenkin tässä ajassa uudelleen suosittuina ja trendikkäinä, mutta huomauttaa myös siitä, että usein pitsinnypläys nähdään ”sosiaalinen nyhertäminen ja ompelupiiri” -vertauskuvin. Hänen mielestään pelkkä pitsinnypläys ei saa leimata koko toimintaa, vaan on vain yksi osa sitä. Maakuntaopisto Härmälän rehtorin mielestä tällaisten perinnetaitojen vaaliminen on arvokasta ja yksi kansalaisopistojen tehtävistä. Näiden perinteisten kurssien lisäksi kansalaisopistot tarjoavat myös runsaasti tämän päivän tarpeista lähteviä kursseja.

Ja ja sen takia mun mielestä myös kansalaisopiston yks tehtävä voi olla tällöisten perinnearvojen vaaliminen siinä mielessä, et sen edes sen piirissä säilyis ihmisiä jotka osaa niitä vanhoja taitoja.

Oli ne sitten tota mitä se on se ...seiväsaidan rakentaminen tai pitsinnyplääminen tai lampaan villan karstaaminen tai mikä tahansa, niin ne on asioita joita ihmiset on aina tehnyt, aina on ollut osaajia, on ollu kisälliä ja mestaria ja tätä ja mun mielestä niilla on niinkun oma arvonsa. Mutta tarvitaan koko ajan uusia oppimisen tapoja uusia välineitä, tämän päivän yhteiskunnan osaaminen vaatii ...taitoja moneen muuhunkin asiaan. (Maakuntaopisto Härmälän rehtori)

Kaupunkiopisto Tarmolan rehtorin mielikuvat pitsinnypläyksestä ja käsitöistä ovat positiivisia. Hän miettii, miksi tällaista toimintaa pitää hävetä? Johtuuko se siitä, että tällainen naisten tekeminen olisi jotenkin vähempiarvoista? Onko jokin toiminta arvokasta vasta sitten, kun siihen osallistuu nuoria ja miehiä? Tarmolan rehtorin mietteissä siis esiin nousevat menneet vuosikymmenet ja epäilyt naisten tekemisten väheksymisestä.

Että tää pitää nähdä niinkun positiivisena asiana eikä hävettävänä asiana. Liittykö tää siihen, että oma äiti taikka joku isoäiti on nyplännyt taikka tehnyt? Tuleeko siinä semmoinen niinkun, onko Suomi aika miehinen maa? Nyt tulee tämmöinen ihan ajatus tuolta päästä, et se mitä naiset on harrastanut siellä kotona ei oo välttämättä arvokasta, koska se on sitä naisten puuhaa, ämmien puuhailua? Että tää nyt voi olla tällainen ihan, mut kyllähän tässä on tätä suomalaiset sananlaskut monta kertaa mitätöi naista ja tän tyyppisiä asioita. Niin siinä voi olla tänkin tyyppisiä asioita että mukana ilman niinkun mitään tiedostamista tai muuta. En en osaa sanoa. Mutta mulle nää molemmat asiat mitä kysyit, on tosi positiivisia. (---) Mä peräänkuulutan sellaista et niinkun ... jos arvostele jotakin asiaa tai näkee sen niinkun jotenkin hölmönä niin miettis vähän toisestakin näkökulmasta. (Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori)

Kaupunkiopisto Toimelan rehtori nostaa esiin sen, että pitsinnypläys voi olla jollekin hyvin rakas ja tärkeä harrastus. Hänen mielestään harrastamisen vaikutukset yleisemminkin tulisi nähdä paremmin. Toimintaa ei haluta kaventaa, vaikka välillä löytyy epäilijöitä, joiden mukaan tällaista toimintaa ei tulisi tukea yhteiskunnallisin varoin. Pitsinnypläys on hänen mielestään osa kokonaisuutta ja sitä monipuolisuutta mitä halutaan opiskelijoille tarjota. Hänen mielestään: ”Se on osa kokonaisuutta kyllä ja pitää ollakin se on juuri sitä monipuolisuutta ... Ei emmä missään tapauksessa niinku ei ei me voida rajata, enkä haluaisi rajata meidän tehtäväkuvaan johonkin sellaseen, että vain tiukasti, opinnollisesti ...rajatut koulutusaiheet olisi luvallisia ja sallittuja ja muuta ei saisi tarjota, että ei se niin voi olla”. (Kaupunkiopisto Toimelan rehtori)

Kaupunkiopisto Rauhalan rehtorin mielestä pitsinnypläykseen saattaa liittyä stereotyyppioita. Tällaiselle kurssitarjonnalle naureskellaan, mutta syytä hän ei siihen ymmärrä. Hänen mielestään

pitsinnypläys on varmasti esimerkiksi hyvää dementia ehkäisyä. Muutenkin nuorten keskuudessa on hänen mielestään uudelleen arvossa marjastaminen, sienestäminen ja hillojen valmistaminen. Hänen mielestään kotipuuhaastelu on vastaisku yhteiskunnan tehokkuutta ja huippuosaamista painottavaan keskusteluun. Hänen mielestään ihmistä ei ole luotu olemaan tehokas kuin hetkellisesti. Kun elämä on kivaa, niin myös tuloksellisuus paranee huomaamatta.

Joku pitsinnypläyskin niin mä luulen, että se on aika hyvää dementia ehkäisyä. Ja ja tota pikemminkin tota jos katsotaan nuorempia ikäluokkia niinku mun lasten ikäisiä niin siellähän on tullu kaikennäköinen marjastaminen, sienestäminen, mehujen ja hillojen valmistaminen ja tämmöinen eräänlainen kotipuuhaastelu on tullu niinku vahvasti uudestaan. Ja mä luulen, että siinä ihmiset niinku hakee jotain tällaista tyydytystä koska tota ...((huokaisee)) ehkä yhteiskunta on vähän muuttunut sellaiseksi että tässä on nyt tätä tällaista teho, huippuosaaja, tehostamisläppää heitetty 90-luvun alun lamasta asti niin alkaa jengi kyllästy vähitellen tähän paskan jauhamiseen. Siis eihän ihmistä oo tarkoitettu oleen kauheen tehokas kun hetkellisesti. ...Siis mun oma näkemys elämästä on se että elämän pitäis olla kivaa. (---)Ja silloin lopulta saadaan paljon parempia tuloksia ja tehokkaammin itse asiassa aikaiseksi kun otetaan rela. (Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori)

Hämeenkatu-gallup

Keski-ikäiset suhtautuvat pitsinnypläyksen esiin nostamiseen kurssitarjonnasta moninaisin tunteuksin. Työtön rakennusmies (M49) kokee pitsinnypläyksen enemmän naisten juttuna, vaikka lisääkin, että varmasti jotkut miehetkin sitä tekevät. Hän ei kuitenkaan itse koe olevansa sen alan ihmisiä. Työtön (M42) kokee pitsinnypläyksen sanana jotenkin alentavana. Kuitenkin hän päätyy sanomaan, että ei se opistoa huononna, vaikka ne sellaista tarjoavatkin.

En mä tiedä siitä ite opistosta, mutta pitsinnypläyksestä tulee käsityöt mieleen. Onhan se sanana tietysti ehkä semmoinen...onko se nyt vähän alentava tai jotenkin, mutta...eikö niitä pitsinnypläys festivaalejakin ja tämmöisiä eikai se sitä koulua sen huonommaksi tee. (Työtön M42)

Opettaja (N51) mielestään kansalaisopistojen kuuluukin pitää keskuudessaan sellaisia osajia, jotka ovat muuten yhteiskunnassa vähenemässä. Hänen mielestään kansalaisopistojen yhtenä tehtävä on tällaisten perinnetaitojen osaamisen säilyttäminen. Hänen mielestään kansalaisopistoilla on melkein museallinen tehtävä, tällaisten vähenemässä olevien taitojen säilyttämisessä.

No siitä ehkä tulee mieleen tämmöinen, että halutaan myös säilyttää joitain tämmöisiä perinteisiä asioita, jotka muuten yhteiskunnassa on kokonaan katoamassa. Tämmöinen melkeen museaalinen tehtävä siinä mielessä, että säilyttää tiettyjä, kun ne ei oo esineitä vaan ne on taitoja ni. No mulle tulee oikeestaan mieleen semmoinen, että sillä on jotain sellaista kansallista merkittävyyttä, se säilyttää niinkun tämmöisiä suomalaisia ööö taitoja silloin kun se on tämmöistä kaappikellon valmistusta ja pitsinnypläystä. Että sillä vois olla tämmöinenkin merkitys. (Opettaja N51)

Eläkeläisten ryhmässä pitsinnypläykseen suhtaudutaan omia pitsinnypläys kokemuksia peilaten. Eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75) kertoo, että on käsityöihminen. Kuitenkaan pitsinnypläystä hän ei ole harrastanut sen vaikeuden vuoksi. Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) ei ole pitsinnypläysihmisiä. Kuitenkin hän uskoo, että pitsinnypläyksen parissa vietetty aika ei ole huonoa aikaa. Eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76) sanoo, että sana pitsinnypläys herättää trauman. Hänen mielestään pitsinnypläys on tänä päivänä myös miesten harrastus, mitä on vaikea kuvitella, sillä ennen se oli ”akkojen” juttu.

Trauman herättää heti. (Nauraa) Siellä nyplätään ((En saa selvää)). Nyhän on pitsinnypläys niinkun tuo neulontakin noilla puikoilla tullu miesten... harrastukseksi, joka musta on outoa kun eihän sitä koskaan, se oli niinkun akkojen työtä. Mikä jotta ei. Silloin nuorena niin kovasti harrastettiin, oli semmoinen niinkun pyörö niin tuota puikoilla me tehtiin, tehtiin semmoisia kauniita kukkia. Se on ihan melkeen kun pitsiä, mutta ei kuitenkaan oo pitsiä. (Eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä N76)

Nuorten ryhmässä tämän kevään ylioppilas (N18) uskoo, että pitsinnypläys on varmasti rentouttava harrastus, jonka avulla tulee kerran viikossa tehtyä normaalista arkiaskareista poikkeavaa, kodin ulkopuolella. Hissiasentaja (M22) asenne pitsinnypläykseen on mainio. Hänen mielestään sitä tarjotaan mistä on kysyntää. Hän sanookin, että: (---) *jotkut nyt nyplää autoja ja jotkut nyplää pitsiä, että eihän sitä nyt voi silleesti rankata että kumpi nyt sitten on parempi ja huonompi. Et sen mukaan mennään mitä kukin haluaa. (Hissiasentaja M22)*

Kauppätieteiden opiskelijalla (N22) on selvä mielipide siitä, millainen mielikuva herää, jos pitsinnypläys nostetaan kurssitarjonnasta esiin. Hänen mielestään keski-ikäiset rouvat harrastavat pitsinnypläystä pienissä piireissään ja juoruavat. Opistosta tulee vanha ja ”tanttamainen” kuva jos näitä asioita varta vasten nostetaan tarjonnasta esiin.

Totta kai siitä tulee 48-vuotta, kohta eläkkeelle. Ei vähän vanhempi 58-vuotta kohta eläkkeelle

jäävä rouva, jolla on, ehkä siitä tulee vielä semmoiset pienet piirit, että heillä on ollut tämmöinen ompeluseura nyt jo neljä vuotta ja he juoruavat ja nypläävät pitsiä siellä. Totta kai kyllähän se antaa. Jos tommoisia asioita nostetaan esiin niin antaa semmoisien vanhan ja tanttamaisen kuvan.
(Kauppätieteiden opiskelija N22)

Pitsinnypläykseen suhtaudutaan Hämeenkatu-gallupissa moninaisin mieltein. Sekä rehtoreiden että Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden keskuudesta monet mieltävät pitsinnypläyksen naisten harrastukseksi. Vaikka neulominen on nykyään myös nuorten ja miesten keskuudessa suosittua, vanhat mielikuvat ovat tiukassa. Kuitenkin mielikuvista, vaikka ne saattavatkin liittyä naisiin, vanhoihin omiin pitsinnypläyskokemuksiin tai ”tanta-mielikuviin”, on monen mielestä hyvä, että kansalaisopistoissa tarjotaan myös tämän tyylistä kurssitarjontaa. On hyvä, että kurssitarjonta on monipuolinen ja tarjonnasta löytyy vanhojen perinnekurssien lisäksi uusia, tämän päivän tarpeista lähteviä kursseja. Opettajan (N51) mielestä kansalaisopistojen yksi tehtävä on säilyttää perinteisten taitojen osaajia keskuudessaan, jotka ovat muuten vähenemässä yhteiskunnasta. Hänen mielestään siis kansalaisopistojen tulee jatkaa ja vaalia kulttuuriperintöä. Hämeenkatu-gallupissa on siis luettavissa sanoma monipuolisesta tarjonnasta ja sen säilyttämisestä, vaikka kukaan ei itse pitsinnypläyskurssille ollutkaan osallistumassa.

6 TULEVAISUUDEN KANSALAIPOISTO

6.1 Sosiaalinen media

Tulevaisuuden kansalaisopistojen kehittämissuunniksi sekä rehtoreiden että katuhaastateltavien haastatteluista nousee samansuuntaisia kehityslinjoja, vaikkakin eri painoituksin. Molemmat haastatteluryhmät puhuvat aliedustettujen ryhmien aktivoimisesta, vaikkakin katuhaastateltavilla tämä tarkoittaa vain nuorten aktivoimista mukaan. Molemmat ryhmät nostavat esiin myös tärkeän liittymistarpeen rinnalle sosiaalisen median hyödyntämisen mahdollisuudet sekä vanhoista ja mahdollisesti virheellisistäkin mielikuvista irrottautumisen.

Tähän mennessä sosiaalista mediaa on hyödynnetty jonkin verran haastateltujen kansalaisopistojen kurssitarjonnassa ja markkinoinnissa, mutta ei samassa määrin kuin muissa oppilaitosmuodoissa. Tätä vähäistä sosiaalisen median hyödyntämistä rehtorit perustelevat toisten ihmisten kohtaamisella eli liittymistarpeella, jolla on keskeinen funktio juuri kansalaisopistojen toiminnassa (esim. Klemelä & Ojala 2002). Kuten Rauhalan rehtori toteaa, sosiaalinen media ja internet tulevat varmasti tulevaisuudessa lisääntymään, mutta koko toimintaa ei internetin varaan saa rakentaa. Kansalaisopistothan ovat niitä harvoja paikkoja, joissa aikuiset saavat kohdata toisiaan kasvotusten. Sitä tulee ehdottomasti vaalia.

Ja kyllähän sitten tää moderni teknologia, sosiaalinen media, tietokonepohjaiset opiskelut koko tää kokonaisuus, niin siis varmasti se tulee niinku jatkossa näkyyn. Ei ehkä nyt opistomaailmassa niin ihan samassa määrin kuin muissa oppilaitosmuodoissa. Koska nyt täytyy muistaa, että täällä tällä sosiaalisella eli liittymistarpeella on niin keskeinen funktio. Eli tää on niitä harvoja foorumeita aikuiselle esimerkiksi joka ei oo missään oppilaitoksessa siis kirjoilla. Niin päästä kohtaan livenä muita. Niin se ajatus, että tää heitettäis johonkin nettiin koko hoito niin eihän siinä oo mitään järkeä. Se on lähinnäkin sitten, että mun mielestä sitä vois netissä olla lisäksi, erityyppisiä juttuja, jotka täydentäis tätä. (Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori)

Myös keski-ikäisten ryhmään kuuluva opettaja (N51) puhuu sosiaalisen median mukaan ottamisesta tulevaisuuden kansalaisopistoissa. Kuitenkin hän samalla hengenvedolla toteaa, että sosiaalista mediaa voitaisiin hyödyntää kansalaisopistojenkin toiminnassa, mutta minään paratiisina ei hän kotona tietokoneella seurustelua näkisi. Sillä hänen mielestään ihmisten kohtaaminen kasvotusten on opistojen yksi tärkeimmistä lausumattomista opetussuunnitelmista.

Hmm, no tietenkin vois ajatella, että esim. verkkokurssit lisääntyis. Sellaisille ihmisille esimerkiksi jotka ei syystä tai toisesta pysty käymään ... Mutta toisaalta en mä sitä minään paratiisina näkis ollenkaan, että kaikki istuis kotona ja sitten vaan koneella seurustelis. Että kyllä mun mielestä se ...näitten opistojen yks semmoinen aika tärkeä asia on se, että ihmiset niinkun harjoittelee toistensa kanssa olemista. Et se on ihan. Se on niinkun itse asiassa ihan hirveen tärkeä asia. Mun mielestä siinä niinkun tämmöisenä ...lausumattomana opetussuunnitelmana tavallaan se, että opetetaan ihmisiä ryhmässä ilmaiseen itteensä ja oleen toisten ihmisten kanssa. Että sikäli, mä en niinkun näitä verkkokursseja tai tämmöisiä nyt pidä niin...niin semmoisena ihmeellisenä, mutta se nyt tuli mieleen kuitenkin tossa. Että niinkun kouluissakin sillälailla. (Opettaja N51)

Haastatteluissa muutama rehtori toteaa, että verkkokurssien ja sosiaalisen median hyödyntäminen saattaa vaikuttaa positiivisesti myös opiskelijoiden tavoittamiseen. Haja-asutusalueiden mahdollisuudet osallistua kansalaisopistojen kursseille paranevat, ja nuoret saattavat löytää kansalaisopistojen tarjonnan paremmin juuri internetin avulla. Nuorten kiinnostus verkkokursseihin ja internetpohjaiseen opiskeluun näkyy myös katuhaastatteluista, sillä kaksi neljästä katuhaastattelusta nuoresta nostaa esiin kehittämisehdotuksena juuri sosiaalisen median hyväksikäytön kansalaisopistotoiminnassa.

No, kyllä meidän on rohkeesti lähdettävä esimerkiksi niihin hankkeisiin, kehittämishankkeisiin mukaan, jossa esimerkiksi toi sosiaalinen media otetaan haltuun. Me näillä toiminta malleilla ... ei enää tavoiteta nuorempia ikäluokkia ja ja tota se on hyvin monipuolinen iso juttu, niitä sosiaalisen median työkaluja pystyy hyödyntämään itse opetuksen järjestämisessä, mutta myöskin eri tavalla markkinoinnissa. Hyvin monet opistot ja tai opistot ku oppilaitokset on jo menneet niihin mukaan, mutta vapaan sivistystyön oppilaitokset ei vielä kovinkaan paljon, se on esimerkiksi yks esimerkki siitä, että mikä öö avaus meidän on tehtävä jos me halutaan pysyä kehityksessä mukana. (Kaupunkiopisto Sointulan rehtori)

Sosiaalisen median haltuun ottaminen on siis tulevaisuudessa luultavasti edessä kansalaisopistoillakin, jotta pysytään kehityksessä mukana. Kuitenkaan suurempaa painetta siihen suuntaan ei tämän tutkimuksen perusteella voisi sanoa olevan, sillä ihmisten kohtaaminen nähdään edelleen opistojen tärkeimpänä lausumattomana opetussuunnitelmana.

6.2 Aliedustetut ryhmät

Aliedustettujen ryhmien tavoittamiseen on kiinnitetty huomiota erilaisin rahoitusjärjestelmin. Opintosetelirahoituksella opistot pystyvät parantamaan heikkotuloisten osallistumismahdollisuuksia alentamalla opintomaksuja tai järjestämällä täysin maksuttomia kursseja. Myös opetusministeriö myöntää vuosittain kahdesta viiteen laatupalkintoa kansalaisopiston toiminnan kehittämiseen. Teema-alueet vaihtelevat vuosittain, mutta myös näissä on kiinnitetty huomiota erilaisten aliedustettujen ryhmien tavoittamiseen ja innostamiseen mukaan opistotoimintaan. (Vapaan sivistystyö kehittämisohjelma 2009–2012, 11, 22, 24–25.)

Miehet

Rehtoreita haastatellessani nostin esiin keskustelua kansalaisopistotoiminnan aliedustetuista ryhmistä, joihin esimerkinomaisesti nostin miehet, maahanmuuttajat ja vähän koulutetut. Rehtorit puhuivat miehistä vaikeasti tavoitettavana ryhmänä. Aikuiskoulutustutkimuksien (2006) mukaan naiset opiskelevat miehiä enemmän kaikissa aikuiskoulutusmuodoissa, lukuun ottamatta erilaisia koulutusyksiköitä sekä konferenssi- ja seminaarikoulutusta. Miesten osuus kansalaisopisto-opiskelijoista on vaihdellut historian aikana. Työväenopistojen historian alussa miehiä oli enemmän opiskelijoina kun naisia. Nykyisin miesten osuus on noin reipas viidesosa kansalaisopisto-opiskelijoiden joukosta.

Miesten osallistumista aikuiskoulutukseen on tutkittu (esim. Kiviranta 1998; Kokkila 2003) ja erilaisilla hankkeilla (esim. Mattila 2007) on pyritty saamaan miehiä opiskelemaan, mutta mitään pysyvää viisasten kiveä ei ongelmaan ole löydetty. Miesten osallistumattomuuden yleisimpänä syynä pidettiin ajanpuutetta (Kiviranta 1998; Kokkila 2003; Mattila 2007). Aktiivisessa työssä olevilla miehillä ei ole kiinnostusta, aikaa eikä energiaa osallistua vapaaehtoiseen opiskeluun. Haastateltujen rehtoreiden mielestä miesten vähäiseen opiskeluun vaikuttavat kurssitarjonta, joka ei välttämättä puhuttele yhtä hyvin miehiä kuin naisia, sekä mielikuvat opistoista ja ylipäättään opiskelusta, jotka eivät välttämättä innosta osallistumaan, tai miehillä on muita kilpailevia vapaa-ajanharrastuksia.

Rehtoreiden puheista välittyy, että miesten tavoittamiseen on kiinnitetty ja kiinnitetään huomioita. Kuitenkin vain hetkelliset positiiviset muutokset miesopiskelijamäärissä eivät kannusta jatkuvaan panostamiseen miesrintamalle. Tasa-arvomielessä miesten osuus opiskelijoista pitäisi olla 50 prosenttia koko opiskelijajoukosta, mutta mikäli miehiä kiinnostaa muun tyyppiset harrastus- ja

opiskelumahdollisuudet, ovat kansalaisopistojen keinot vähissä. Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori painottaa kansalaisopistojen vapaata hakeutumisasiä ja muistuttaa, että myös naiset ovat aliedustettuja joissain harrastusporukoissa, esimerkiksi hirvimetsällä. Rauhalan rehtori kiteyttääkin hyvin rehtoreiden mielipiteet siitä, että hienoista kehitystä on tapahtunut ja siihen pyritään vaikuttamaan tulevaisuudessakin, mutta hyvän elämän voi elää ilman kansalaisopistossa opiskeluakin. On turha tehdä miesten osallistumattomuudesta suurta ongelmaa.

Ei-liikkuvat pitäis saada liikkumaan ja ei-opiskelijat pitäis saada opiskelemaan. Tällainen pitäisi - yhteiskuntahan meillä on paljon, mut jos mä ajattelen tätä vapaata hakeutumisasiä, mikä meillä on, niin silloinhan se sotii pikkusen sitä vastaan. Että...et kyllähän se on totta että tilastollisesti miehet opiskelee tosi paljon vähemmän, ne käy teattereissa vähemmän. Sitten ne taas on hirvimetsällä enemmän ja rassaa autoja, onko naiset sitten hirvimetsällä siten aliedustettu ryhmä? No on varmaankin. (Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori)

Tällä hetkellä se suhde on suurin piirtein 75 ja 25. Miesten määrä on lisääntyny, että se on ollut joskus aikanaan 80 / 20 suurin piirten tai jopa allekin kahdenkymmenen. Mä oon ite nähnyt asian niin, että ei siitä ole syytä olla huolissaan, koska tota...ei pidä olla sillä tavalla fakki-idiootti, että ainoa hyvä elämä on se, että opiskelee suunnattomasti kansalaisopistossa. Hyvää elämää on opiston ulkopuolellakin. (Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori)

Hämeenkatu-gallupin miesosallistujat eivät määritä kansalaisopistojen tarjontaa mitenkään vain naisille suunnattuna. Miesten mielestä tarjonnasta löytyy kaikille jotain. Kaksi keski-ikäisten ryhmään kuuluvaa, tällä hetkellä työtöntä miestä, ovat osallistuneet kansalaisopistojen tarjoamaan kurssitarjontaan yhden kurssin tai lukukauden ajan. Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) kertoo, että on aina kokenut itsensä huonona opiskelijana, vaikka halua ja kiinnostusta opiskeluun olisikin ollut. Hän kertoo tyytyväisenä, että on päässyt elämään hyvän elämän ilman liiempiä opiskelujakin.

Nuorten ryhmään kuuluva hissiasentaja (M22) sanoo, että ei ole vielä tarvinnut tämän tyylistä koulutus- ja harrastusmahdollisuutta, mutta pitää ihan mahdollisena, että tulevina vuosina kielten kursseille osallistuisi. Hän nostaa esiin tämän miesten opiskelua yleisemminkin määrittävän hyötynäkökulman. Hänen mielestään parhaita kursseja olisivat esimerkiksi pyöränhuoltokurssit, joihin osallistumalla oppisi korjaamaan ja huoltamaa pyörän ja säästäisi rahaa, kun huollot voisi hoitaa itse ammattimiesten sijaan. Laitapuolen kulkija (M60) on ainut, joka ei koe tällaista kurssitarjontaa itselleen tärkeänä, vaikka välillä innostuukin haitarinsoitto kursseja ajatellessaan. Aina kuitenkin innostumista varjostaa, se että missä opittuja taitoja sitten tulevaisuudessa

hyödyntäisi. Hän siis selvästi painottaa työtä ja siihen tähtäävän koulutuksen tärkeyttä, kuten miehet yleisemminkin. Naisille aikuiskoulutukseen liittyvät osallistumisen tarkoitus kun miehiä useammin on harrastus. (Rinne, Kivinen, Ahola 1992, 63.) Laitapuolen kulkija (M60) uskoo, että jos hän ”vanhana miehenä” osallistuisi kursseille, hänelle naurettaisiin.

Kai joku olis... Semmoista mä oon kuvitellut joskus että ... soittamis niinkun hanurin soittoa, mutta ei täs taas semmoisia oo. (Laitapuolen kulkija M60)

Kuuskymppisenä äijä lähtee kouluu, kyllä ihmiset nauraa. (Laitapuolen kulkija M60)

Maahanmuuttajat ja työttömät

Maahanmuuttajien osuus opiskelijamäärissä vaihtelee kunnasta riippuen, mikä näkyy myös rehtoreiden vastauksissa poikkeavina orientaatioina. Suurilla paikkakunnilla monikulttuurisuus ja maahanmuuttajat ovat jo osa opistojen arkipäivää, ja näin ollen jo mahdollisesti asukasmäärään suhteutettuna yliedustettujakin, kun taas pienemmillä paikkakunnilla maahanmuuttajat ovat heikommin edustettuja sekä kunnassa yleensä että opiston opiskelijamäärissä. Kaupunkiopistojen Tarmolan, Toimelan ja Rauhalan rehtorit painottavat maahanmuuttajien kouluttamista ja kotouttamisohjelmia. He näkevät maahanmuuttajien kotouttamisen ja kouluttautumisen kansalaisopistojen yhtenä tärkeänä tehtäväalueena, kun taas maakuntaopisto Härmälän rehtori pohtii sitä, kuinka maahanmuuttajat löytäisivät kansalaisopiston kurssitarjonnan muidenkin kuin kieliopistojen osalta.

Opisto on tärkeä muualta Suomesta muuttaville ja myöskin maahanmuuttajille, niin tällaisena niinkun tutustumis- ja verkkottumis- ja kotoutumispaikkana. (Kaupunkiopisto Toimelan rehtori)

Maakuntaopisto Härmälän rehtori ja kaupunkiopisto Rauhalan rehtorit kritisoivat sitä, että kehittämisapuja tulee aliedustettujen ryhmien tavoittamiseen ja kaikkeen muuhun, mutta ei itse päätehtävän toteuttamiseen. Maakuntaopisto Härmälän rehtori nostaa esiin myös sen, että kaikilla paikkakunnilla ei ole sama tilanne esimerkiksi maahanmuuttajien osalta, joten tulisi enemmän kiinnittää huomiota paikkakuntien eroihin, kun pelkästään vaan yhteisten linjojen vetämiseen.

Työttömien osallistumismahdollisuuksia on kyetty parantamaan opintosetelirahoituksella ja laatu- ja kehittämisrahoituksen turvin, mutta rehtoreiden mielestä tämän ryhmän suhteen on vielä työnsarkaa. Kevään 2005 selvityksessä vähävaraisimpien väestöryhmässä juuri työttömät ovat saaneet osallistua maksuttomaan tai alennettuun kurssitoimintaan yli puolessa opistoista. Vastaavat

luvut muilla erityisryhmillä ovat 29 %, eläkeläisillä 18 % ja maahanmuuttajilla ainoastaan 6 %. (Vaherva ym. 2006, 57.) Työttömien joukko ei ole homogeeninen, vaan mukaan mahtuu korkeasti koulutettuja, korkeilla opiskelutavoitteilla eteenpäin pyrkiviä ihmisiä, ja toisessa ääripäässä olevia, jo toivonsa työelämään ja koulutukseen menettäneitä. Näiden ääripäiden ja kaikkien siltä väliltä olevien tarpeisiin ei ole yksinkertaista vastata, toteaa maakuntaopisto Härmälän rehtori.

Hämeenkatu-gallupiin osallistui kaksi keski-ikäistä työtöntä miestä. Heidän haastattelujensa perusteella on vaikea sanoa, vaikuttaako työttömyys jotenkin heidän vastauksiinsa. Työtön rakennusmies (M49) kertoo, että nyt olisi aikaa osallistua, mutta syystä tai toisesta ei saa aikaiseksi mennä kursseille. Syyksi hän epäilee laiskuutta. Työttömien tavoittamiseen ei varmastikaan ole yhtä ja ainoa tapaa. Kaupunkiopisto Toimelan rehtori mainitsee, että työttömille ei haluta antaa uutta stigmaa järjestämällä ainoastaan työttömille tarkoitettua kurssitarjontaa. Toisaalta kuitenkin maakuntaopisto Härmälän kokemukset osoittavat, että työvoimatoimiston kanssa työttömille räätälöidyt kurssit ovat toimineet hienosti.

Eläkeläiset

Läntisissä teollisuusmaissa yksilöllä on perinteisesti ollut kolme keskeistä siirtymävaihetta: kodista kouluun, koulusta työelämään ja työelämästä eläkkeelle. Aikuiskasvatuksen kontolle ja erityisesti vapaan sivistystyön tehtäväksi on pyritty asettamaan erityisesti näistä viimeisen vaiheen koulutustehtävistä vastaaminen. Erityisen tärkeäksi tämä siirtymävaihe on tullut nykyisessä yhteiskunnassamme, sillä yhä useampi joutuu ennenaikaiselle sairaus- tai työkyvyttömyyseläkkeelle. Vapaata sivistystyötä on vastuutettu tästä sosiokulttuurisesta tehtävästä erityisesti suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle, sillä eläkkeellä olevien määrä kasvaa voimakkaasti. Heillä on myös entistä korkeampi pohjakoulutus ja fyysinen kunto. (Tuomisto 1999, 32–33.)

Rehtorit haluavat kiinnittää huomiota tähän kasvavaan väestönosaan järjestämällä heitä kiinnostavaa kurssitarjontaa. Nämä suhteellisen korkeasti koulutetut, hyvissä varoissa olevat ja hyväkuntoiset eläkeläiset ovat valmiita osallistumaan kaikenlaiseen toimintaan. Hyväkuntoiset eläkeläiset haluavat olla aktiivisia kansalaisia jatkossakin kehittämällä itseään, muun muassa matkustelemalla, osallistumalla kulttuuritarjontaan ja käyttämällä teknisiä laitteita. (ks. Kärnä 2009.) Perinteiset opetusmenetelmät ja opetustarjonta saattavat joutua uudelleen tarkastelun kohteeksi. Tietokoneen ja internetin käytön kurssveja senioreille on jo olemassa, mutta kysyntä varmasti lisääntyy tulevaisuudessa myös digikameroiden, digiboksien ja uusien kännyköiden

käyttöön liittyvien kurssien osalta. Rehtorit nostavat esiin myös heikkokuntoiset eläkeläiset, jolle voidaan järjestää toimintaan esimerkiksi hoitolaitoksiin. Maakuntaopisto Härmälän rehtori nostaa omaishoitajat kohderyhmäksi, joihin tulisi kiinnittää huomiota, sillä heille järjestetään hyvin vähän minkäänlaista viriketoimintaa. Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori kertoo, että eläkeläisiä on pyritty aktivoimaan siten, että kulttuuritapahtumiin osallistujia on voinut ottaa eläkeläistuttavansa ilmaiseksi mukaan.

Tähän tutkimukseen osallistuneet eläkeläiset olivat suhteellisen hyväkuntoisia. Tämä oletukseni perustuu siihen, että kaikki ovat omin jaloin tai pyörällä liikkuneet kirjastolle tai puiston penkille istuskelemaan ja he ovat myös valmiita vireästi vastailemaan kysymyksiin. Kuitenkin eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75) sanoo, että on edelleen kiinnostunut kurssitarjonnasta, mutta iän takia tuskin enää tulee mentyä. Myöhemmin haastattelussa hän kertoo, että edelleen hän pitää kielitaitoaan yllä, mutta tiiviiseen kansalaisopisto-opiskeluun hän ei enää jaksaa osallistua. Myös eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76) sanoo kokeneensa esitteiden tipahtaessa luukusta, että hän on hyvinkin nuori ja mietti mille kursseille lähtisi. Vaikka muistikin vielä pelaa, ei kursseille kuitenkaan enää tule lähdettyä.

Kyl mä ne selaan läpi vieläkin, vaikka en noin ...tuskin enää menen, et mul on ikää niin paljon, et kyl se kiinnostaa. (Eläkkeellä oleva kieltenopettaja N75)

Silmäilen, silmäilen. Totta kai minähän olen olevinani kovasti nuori siihen aikaan. (Nauraa) Olen tuota ...ne käynyt aina lävitte vaikka eihän niihin tule mentyä, mutta että kuitenkin. (Eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä N76)

Eläkeläisten puheesta on havaittavissa, että kiinnostusta kansalaisopistojen toimintaan vieläkin löytyisi, mutta ”enää tällä ikää ei tule osallistuttua”. Eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76), myyntipäällikkö (M74) ja laitapuolen kulkija (M60) painottavatkin sitä, että nuorille tällainen toiminta on erittäin hyvää. Eläkeläiset eivät siis enää ikänsä tai terveydentilansa takia näe kansalaisopistojen kursseille osallistumista itselle ajankohtaisena, vaikka aikaa osallistumiseen löytyisikin. Eläkkeellä oleva yksityisyrittäjä (N76) onkin sitä mieltä, että ”*me vanhat jo ollaan siinä öö puitteissa, että noin kuhan ollaan täällä ja pälistellään, mutta tota nuoret nimenomaan.*” Miten sitten näin ajattelevat eläkeläiset saataisiin innostettua mukaan? Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) sanoo, että häntä voisi kiinnostaa lyhyemmät kurssisisällöt. Saisivatko lyhytkurssit kannatusta eläkeläisten keskuudessa enemmänkin, jos ne tuotaisiin sellaisiin paikkoihin joihin on helppo kulkea ja matala kynnyksellä osallistua.

Nuoret aikuiset

Myös nuoret aikuiset on monissa opistoissa aliedustettuina. Nuorilla on paljon muita kilpailevia vapaa-ajan harrastuksia, pienet lapset tai työelämän täyttämät päivät. Kaupunkiopisto Sointulan rehtori toteaa, että nuoret löytävät tietoa ja sosiaalisia suhteita nykyään lähinnä internetin välityksellä. Hän on huolissaan siitä, minkälainen rooli opistoilla on tulevaisuudessa sellaisen ihmisen elämässä, jotka ovat tottuneet löytämään tarvitsemansa tiedon vain internetin avulla. Hänen mielestään nuorten kohdalla tulee myös miettiä koko toimintakonseptin tarkistamista, että nuoret ja tulevat aikuiset löytävät opistojen kurssitarjonnan nyt ja tulevaisuudessa.

Nuoret aikuiset on sellainen toinen ...iso ryhmä joka niinkun loistaa poissaolollaan opistoista. No yleensä tän ryhmän elämäntilannekin on sellainen, on perhettä, pieniä lapsia ja kaikkee mahdollista, että se on vaikeesti tavoitettavissa, mutta mutta tota nää nykyiset nuoret aikuiset osaa jo esimerkiksi netin välityksellä löytää melkeen asiaan kun asiaan ratkaisun. Ne löytää niinkun sopivia ryhmiä, keskusteluryhmiä joiden kanssa ne voi vaihtaa mielipiteitä. Ne löytää tietoa sieltä melkeen asiaan kun asiaan. Mikä ...mikä rooli niinkun tällaiselle oppilaitokselle jää tällaisten ihmisten tarpeiden sivistyksellisten tai koulutuksellisten tarpeiden tyydyttämisessä sitten myöhemminkään, kun niillä on lapset jo vähän suurempia? Jos ne on kaiken tottuneet jo järjestämään ite ilman niinkun minkään oppilaitoksen apua. (---) Ja ehkä sen verran vaan, että ehkä sen porukan kanssa just tulee eniten eteen tää, että onko tää toimintakonsepti yhtään ylipäätään niinkun sellanen ajanmukainen, joka vois sitten saavuttaa nää nuoret aikuiset.
(Kaupunkiopisto Sointulan rehtori)

Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori näkee nykypäivän nuoret koulukyllästettyinä ja jopa väsähtäneinä suorituskeskeiseen opiskeluun. Usein heidän keskuudessaan on unohtunut se, että oppiminen voi olla vapaatavoitteista, kivaa ja voimaannuttavaa. Hänen mielestään nuorille tulisi muistuttaa, että myös tällaisia väyliä opiskelusta löytyy. Tarmolan rehtori kertoo, että he ovat yrittäneet aktivoida nuoria kaksi kurssia yhden hinnalla -kampanjoin ja näkymällä erilaisissa nuorille suunnatuissa medioissa. Maakuntaopisto Härmälä on pyrkinyt saamaan nuoria aikuisia mukaan opistotoimintaan erilaisin yhteistyökuvioin, esimerkiksi siten, että kansalaisopistojen kursseja on hyväksi luettu muissa oppilaitoksissa. Härmälän rehtori painottaa myös sitä, että on paljon nuoria, jotka eivät halua harrastaa aktiivisesti esimerkiksi urheiluseuroissa vaan jäävät niiden ulkopuolelle. Kansalaisopistot voisivat siis kiinnittää huomiota harrastamattomien nuorten aktivoimiseen.

Ja sit kyllä tätä lasten ja nuorten juttua on nyt aika paljon kans kehitelty viime aikoina, koska

tuntuu että...tämä. Aika paljon vaikka nuoria harrastaa paljon, aktiivisesti, on urheiluseuroja ja on kaikkia, mut sitten on iso joukko jotka jostain syystä jää niinkun niitten ulkopuolelle. Jotka ei välttämättä halua semmoista intohimoista harrastusta sillä lailla itelleen, niin niin nyt on esimerkiks olikin justiin viime viikolla semmoinen yhteistyöpalaveri tän lasten ja nuorten tämmöinen niinkun hanke. Jossa on nää nuorten asemat ja tämmöiset niinkun mukana. Heidän kans mietittiin sitä, että millä tavalla näitä nuoria vois niinkun ohjata enemmän myös meidän toimintaan. Harrastamattomat nuoret. (Kaupunkiopisto Härmälän rehtori)

Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet eläkeläiset olivat sitä mieltä, että kansalaisopistot ovat nuorille hyviä, mutta taas nuoret itse suhtautuivat osallistumiseen hiukan varauksellisemmin. Nuoret pitävät kansalaisopistojen toimintaan osallistumista ihan mahdollisena, mutta eivät vielä ole liiemmästi tarvinneet tällaista kurssitoimintaa. Nuorista kauppatieteiden opiskelija (N22) ja tämän kevään ylioppilas (N18) ovat osallistuneet kansalaisopistojen toimintaan yhden kurssin tai lukukauden ajan. Näyttää siltä, että nuorten päivät täyttyvät koulun ohella erilaisista muista harrastustoiminnoista, kavereista ja töistä. Kiireinen elämä ja epäsäännöllinen päivärhythmi eivät kauppatieteiden opiskelijan (N22) mukaan innosta sitoutumaan kursseille. Hänen mielestään osallistuminen kursseille voisi helpottua, jos eri kurssisisällöistä järjestettäisiin rinnakkaiskursseja, joille voisi osallistua, mikäli oma kurssikerta jää välistä, tai internetissä voisi omalla ajalla tutustua edellistunnilla käsitelyihin asioihin. Hänen mielestään nuoria voisi kiinnostaa myös kaikki erikoiset ja uudet kurssisisällöt kuten noituus- ja magia, sumopaini sekä uudenlaiset liikuntalajit. Kauppatieteiden opiskelijan (N22) mukaan nuoret eivät ole välttämättä innostuneita sitoutumaan toimintaan pitkiksi ajoiksi vaan elämykselliset lyhytkurssit voisivat innostaa osallistumaan. Hänen mielestään esimerkiksi Facebookin sumopainipäivitykset saattaisivat herättää myös muiden Facebook-ystävien kiinnostuksen kansalaisopistojen kurssitoimintaa kohtaan. Kauppatieteiden opiskelija (N22) puhuu siis Jensenin (1999) hahmottelemasta elämyksiä painottavasta yhteiskunnasta, jossa tarinoilla ja jaetuilla kokemuksilla on suuri merkitys tiedonvälityksessä.

(---) ja tietysti hirveesti mielenkiintoista toimintaa kaikkea uutta ja hauskaa, esimerkiksi meillä oli yliopistolla joku noituuden ja magian alkeiskurssi, se olis niinkun (nauraa) mahtavaa joku tämmöinen, tai sit jotain urheilulajeja mitkä on vasta tulossa. Jotain siis ihan älyttömiä, näitä niinkun...minkäköhän sanois, joku semmoinen jalkapallojuttu missä ollaan ringissä ja yritetään saada sitä palloa sinne johonkin pussiin. En tiedä jotain tämmöisiä. Tai sit jotain että tota sumopaini alkeet. Joo erikoisia, se olis varmaan nuorillekin, kun nuoret hakee semmoisia elämyksiä. Sitten kun sä kirjoitat siihen sun Facebook-statukseen, että olin sumopainin alkeiskurssilla niin ihan varmasti herättää niinkun kiinnostusta. Ai missä, missä semmoista

järjestetään? Niiden ei välttämättä tarvis olla edes pitkiä, ne vois olla ihan semmoisia neljä-viis kertaa tapahtuvia. (Kauppatieteiden opiskelija N22)

Kauppatieteiden opiskelija (N22) jatkaa ideointiaan. Hänen mielestään eläkeläiset ovat tärkeä ja suuri kansalaisopistojen tulevaisuuden kohderyhmä, mutta myös nuorissa hän näkee mahdollisuuden. Hänen mielestään kansalaisopistojen pitäisi eläkeläisten tarjonnan lisäksi kirkastaa myös tietynlaista nuorekkuutta. Nuorille ja eläkeläisille voisi ilmestyä omat esitelehdet, joista molemmat ikäluokat löytäisivät juuri itseä kiinnostavaa kurssitarjontaa. Hän uskoo, että hänen ikäluokkaansa nuoremmilla saattaa olla ongelmia osallistua kurssitoimintaan, jos kursseilla on paljon eri-ikäistä ja vanhempaa väkeä. Hänen mielestään myös nuorien konsultoiminen kurssitarjonnan suhteen voisi antaa uudenlaisia ideoita nuorten kiinnostuksen kohteista. Hissiasentaja (M22) näkee kansalaisopistot enemmän keski-ikäisten ja eläkeläisten oppilaitoksena, vaikka ei koekaan, että mahdollinen osallistuminen olisi hänelle itselle vaikeaa. Hänen mielestään nuoriin tulisi panostaa enemmän, sillä sopiva tarjonta, esimerkiksi pyörähuoltokurssit houkuttelisivat hänen mielestään myös nuoria mukaan.

Toisaalta nuorten toiveisiin panostaminen, ei saisi liikaa määrittää koko toimintaan, sillä työmaata riittää aikuisten ja keski-ikäisten harrastamisen tilana ja oppilaitoksena. Niin kuin tilastotkin osoittavat nuoriin panostetaan reilusti, mutta investoinnit 24–49-vuotiaisiin ovat 11 prosenttia ja 50–74-vuotiaisiin käytettävä osuus vain 2,5 prosenttia, yli 75 vuotta täyttäneiden 0,5 prosentista puhumattakaan (sit. Antikainen 2011, 59–60).

Aliedustetut ryhmät

Mutta semmoinen myöskin että erilaisten ihmisten kohtaaminen samassa ryhmässä on tosi tärkeää elikkä et siel on nuori lukiolainen saattaa olla kaheksankymppisen kanssa samassa nypläysryhmässä. Mä oon nähnyt tällaisen tilanteen, et myöskin se sukupolvien välinen niinkun tämmöinen niinkun yhteisyys tulee niinkun näkyville siellä. Ei, ei ja saman asian äärellä, että se ikä ei oo niinkun se karsinointi peruste... Eikä sosiaalinen asema. (Kaupunkiopisto Tarmolan rehtori)

Edellä esitetty Tarmolan rehtorin kuvaus kaikki yhdessä opiskelemissa -tyyppisestä toiminnasta on suosittua kansalaisopistoajattelua. Rehtorit pitävät tärkeänä sitä, että eri-ikäiset ja eri yhteiskuntaluokista olevat ihmiset ovat samoilla kursseilla, eikä erityistä stigmaa haluta luoda esimerkiksi työttömille. Kaupunkiopisto Tarmolan rehtorin mielestä tärkeää on, että opistot voivat tarjota tällaisia eri-ikäisten kohtaamispaikkoja. Myös Hämeenkatu-gallupin keski-ikäiset olivat

oppineet ajattelemaan, että eri-ikäisyys ja rauhallisempi eteneminen on rikkaus. Aikuisoppilaitosten tiloissa nuoret kuitenkin hakevat haastattelujen perusteella enemmän vain omanikäisiä ryhmiä ja toteavat etteivät ehkä vielä kuulu kansalaisopistojen kohderyhmään.

Klemelä ja Ojala (2002) ovat varsinaissuomalaisia kansalaisopistojen asemaa, vaikuttavuutta ja merkitystä tutkiessaan saaneet viitteitä siitä, että opiskelijat ovat halukkaita opiskelemaan perinteisestä poikkeavina ajankohtina. Heidän tutkimuksessaan opiskelijat toivoivat lisää lyhytkursseja, sekä kurssitarjontaa myös kesäajoille. Samansuuntaisia toiveita esittivät myös kauppatieteiden opiskelija (N22) ja eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74). Heidän mielestään lyhyet kurssisisällöt sopisivat heidän kaltaisilleen opiskelijoille, jotka eivät välttämättä terveydentilansa, muiden harrastusten, kiireellisen ja epäsäännöllisen elämän takia halua tai pysty sitoutumaan pidemmiksi ajoiksi. Ehkä myös erilaiset markkinointikanavat (Facebook, vanhainkodit, työvoimatoimisto) voisivat auttaa haluttujen ikäryhmien tavoittamisessa, ilman että stigmaa syntyy.

6.3 Tulevaisuuden kansalaisopistomielikuvat

Perinteiden arvostus kunniaan

Rehtorit näkevät kansalaisopistojen perimmäisen ajatuksen hyvin toimivana, eivätkä toivo sen muuttuvan tulevaisuudessakaan, mutta muutamista ikävistä mielikuvista halutaan tulevaisuudessa irrottautua. Kaupunkiopisto Sointulan rehtori nostaa esiin, niin monen muunkin haastatellun rehtorin puheessa esiin tulleen seikan, kansalaisopistojen heikosta uudistumiskyvystä ja Sallilan (2009) esiin nostaman menneiden vuosikymmenten saavutusten painottamisen. Sointulan rehtorin mielestään kansalaisopistojen tulisi katsoa tulevaisuuteen eikä haikailla menneitä. Hänen mielestään kansalaisopistot kykenevät uudistumaan eivätkä ole paikalle jämähtäneitä ja vanhanaikaisia.

No siitä, että että ei seurata aikaa eikä kyetä uudistumaan. Se on mun mielestä niinkun...semmoinen mielikuva että jos se liitetään opistoon niin se ennen pitkään tehokkaammin kun mikään muu takaa sen, että tää alkaa marginalisoitua. Että tän pitää, tämmöisten talojen pitää olla todella ajassa kiinni ja mieluummin nuuskia tulevaisuuteen kun katella taaksepäin. Että tällaisesta pysähtyneestä ...jähmettyneestä vanhakantaisuudesta haluaisin päästä eroon.
(Kaupunkiopisto Sointulan rehtori)

Samansuuntaisia ovat myös kaupunkiopisto Rauhalan mietteet. Hänen mielestään päättäjätasolla

tulisi ymmärtää, että kansalaisopistot elävät tässä ajassa, eivätkä ole museoituneita. Kansalaisopistot seuraavat aikaansa ja ihmisten koulutus- ja harrastustarpeita. Hänen mielestään kansalaisopistojen perusajatusta ei tule muuttaa mihinkään vaan päinvastoin rintaa röyhistäen viedä tällaista toimintaa myös muualle maailmaan. Hänen mielestään ei ole mitään syytä ajatella, että tällainen toiminta olisi vanhanaikaista.

Joo joo elikkä siis nimenomaan se, että niinku hyväksyttäisi ihan oikeesti päättäjätasolla se, että opistot ovat tällaisia ja ne elävät niinku Karl Gustav sanoi: ”försvärje i tiden” elikkä tota niinku totta kai en mä tarkoita, että näiden pitää jotenkin museoitua vain värkkään lampunvarjostimia jos verrataan näitten proffien kommentteihin. Vaan siis olla ajanhengessä mukana ja reagoida ihmisten tarpeisiin ja ja tarjonta siis voi elää ja muuttua, mutta että tää perusidea ni tähän on ihan loistava. Ei tässä oo mitään tarvetta kursseja oo mihinkään muuttaa. Päinvastoin tän tyyppinen toimintahan pitäis ottaa joka puolella maailmaa käyttöön. Ei tässä oo mitään häpeemistä... tai että tää olis jotenkin vanhentunut. (Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori)

Maakuntaopisto Härmälän rehtori haluaa irrottautua opintopiirimielikuvista. Kansalaisopistot eivät ole mitään pikkuisia eläkeläispiirejä, jotka joka kylällä toimivat. Ne ovat ennemminkin dynaamisia, jatkuvasti kehittyviä oppilaitoksia, jotka ovat aidosti kiinnostuneita kuntalaisten toiveista ja tarpeista. Maakuntaopisto Härmälän rehtori toivoo, että kansalaisopistoa opittaisiin käyttämään foorumina, joka reagoi jatkuvasti kuntalaisten sivistystarpeisiin.

No sanotaan, et mä haluaisin et se tietynlainen niinkun dynaamisuus, niinkun nähtäis niinkun ihan oikeesti. Mitä ainakin mun mielestä meidän opistossa on. Että tää tämmöinen jatkuva kehittämistyö ja niinkun ideointi ja justiin se se ...toiveiden niinkun ja tarpeiden kuuleminen, näkeminen ja niihin vastaaminen niin se on niinkun aitoa. Että kyllä mä toivoisin, että se niinkun välitys, että me ollaan niinkun oikeesti tässä päivässä. Eläviä ja tämän päivän todellisuuteen ja tarpeisiin niinkun vastataan, että päästäis ikään kun niistä vanhoista opintopiiri mielikuvista niinkun pikkuhiljaa tai ainakin niin, että se ei oo ainoastaan sitä. Vaan tavallaan se meidän monipuolisuus nimenomaan sais näkyä. (Maakuntaopisto Härmälän rehtori)

Hämeenkatu-gallupissa kansalaisopistojen tulevaisuus nähdään valoisana, sillä suurin osa vastanneista arvostaa opistojen toimintaa nykyisen kaltaisena, eikä kehittämis ehdotuksia osata sanoa. Hämeenkatu-gallupin perusteella, opistot nähdään monipuolisina ja ajassaan kiinni. Rehtoreista kuitenkin Sointulan ja Härmälän edustajat näyttävät olevan kuitenkin taipuvaisia ottamaan välimatkaa mielikuvista, joita kuntalaiset kuitenkin näyttävät arvostavan.

Kyllähän se nyt on jo niin monipuolinen, että miten sitä kehittää enää. Siis kun ajattelee sitä tarjontaa. Niin vaikeeta kai sitä on kehittää enää. (Nauraa) Minun mielestä. (Eläkkeellä oleva kielten opettaja N75)

Vaikka nuorten kansalaisopistomielikuvat ovat pääosin hyvin positiivissävytteisiä, muutamia tulevaisuuden kehittämisehdotuksiakin löytyy. Abiturientti (N18) toivoisi kansalaisopistojen olevan tulevaisuudessa moderneja ja siistejä. Hänen kansalaisopistomielikuviin kun tällä hetkellä liittyvät sanat: vanhanaikainen, ahdistava, tunkkainen ja paikalleen jämähtänyt. Myös tämän kevään ylioppilaan mielestä (N18) kansalaisopistojen toiminta saattaa monen mielestä olla vähän vanhanaikaista, rutinoitunutta ja kaavamaista. Hänen mielikuvissaan kansalaisopistossa opiskelu on rinnastettavissa koulumaiseen opiskeluun, vaikka se ei sitä välttämättä olekaan. Hänen mielestään kansalaisopistot eivät välttämättä saavuta sellaista nuorekasta ja kaupunkilaista ihmistä, vaan sellaiset saattavat hakeutua paremmin brändätyihin ja markkinoituihin yksityisiin oppilaitoksiin. Ainahan on kysymys myös siitä mihin toimintaa verrataan. Voiko ja onko edes tarkoituksen mukaista verrata kansalaisopistojen kursseja kalliisiin nuorten liikuntaharrastuksiin ja maksullisiin tiloihin?

Ainakin sellanen siisti ja moderni, ei mikään vanhanaikainen ja ahdistava, mutta siis just semmonen ...sellanen raikas. Ku mulla tulee ehkä mieleen vähä sellanen tunkkainen ja semmoinen paikalleen jämähtänyt. (Abiturientti N18)

HVA: Niin no se ehkä, että se voi monen silmissä olla vähä niinkun vanhanaikaista ehkä. En tiedä just saavuttaako se semmoista nuorekasta, jotain kaupunkilaista niinkun että lähteeks sellainen ihminen vai haluukse mennä mieluummin johonin jota on markkinoitu jotenkin ja brändätty jotain niinkun tällaisia ehkä yksityisiä jotain yrityksiä. Niin voi olla, että tätä ajatellaan jotenkin vähän semmoisena, että mitä tää nyt on jotain.

HJA: Onks sulla itellä sellaisia mielikuvia vai luuleksä, että se on niinkun yleisempi?

HVA: No en mä nyt tiedä. Ei mulla oikeestaan, mutta en mä toisaalta oo ehkä ...niin hirveen kiinnostunut.

HJA: Hmm

HVA: Ehkä ajattelee että se on vähän sellaista rutinoitunutta tai mitä mä katoin vaikka jotain valokuvauskurssi, niin en mä tiedä että mitä se sitten tarjois. Varmaan se on kuitenkin jossain määrin vähä kaavamaista se opetus, niinkun jossain kouluissakin että.

HJA: Niin koeksä sä sen sitten, että se on niinkun koulun jatke vai?

HVA: No ehkä jossain määrin, koska on siellä kuitenkin se asetelma että siellä ollaan vähä niinkun koululaisena tai sillai. (Tämän kevään ylioppilas N18)

Tämän kevään ylioppilaan (N18) ja abiturientin (N18) kommentit kansalaisopistoista osuvat varmasti osittain toteen, sillä suhteellisen vähänhän kansalaisopistojen tarvitsee itseään markkinoida. Totta varmasti on myös se, että kaikkia kansalaisopistojen tarjonta ei varmasti kiinnosta, eikä tarvitsekaan. Osa haluaa mennä esimerkiksi yksityisiin oppilaitoksiin. Toisaalta kauppatieteiden opiskelija (N22) uskoo, että jos kansalaisopistot olisivat jotenkin mediaseksikkäämpiä, moni Hiphop-Hausella tanssiva saattaisi tanssia kansalaisopistoilla 70 prosenttia halvemmalla. Toisaalta eikö kansalaisopistojen tarkoitus olekin olla matalakynnyksisiä? Tai tavoittaa juuri sellaisia, jotka eivät halua osallistua yksityisiin, hyvän brändin omaaviin tanssikouluihin tai opintokeskuksiin. Maakuntaopisto Härmälän rehtorin mielestä kaikki eivät halua harrastaa urheiluseuroissa tai vastaavissa, vaan haluavat suhtautua harrastukseen rennommin ja pienemmin tavoittein. Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori peräänkuuluttaaakin ”leppoistamista ja slow-life” -tyylistä lähestymistapaa. Hänen mielestään on hienoa, että kansalaisopistoille voi tulla harrastamaan ja tekemään itselle mielenkiintoisia asioita vähemmän tavoitteellisesti, vaikka mahdollisuus myös kunnianhimoiseen opiskeluun on.

Nykyään puhutaan tästä leppoistamisesta ja downsifting ja slow-life. Itse edustaisin tällaista lähestymistapaa, että opistomaailma nimenomaan on tätä slow-life, jossa voidaan vähemmän tavoitteellisesti tulla tekeen mielenkiintoisia asioita ja ottaan rennosti. Totta kai voi jos esimerkiksi aloittaa jonkun uuden kielen niin olla hyvinkin kunnianhimoiset tavoitteet, mutta ei minusta esimerkiksi se että opiskelee jotain kieltä ja jättää sen sikseen niin se on osana sitä yleissivistystä ja hyvinkin rikastuttavaa. (Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori)

Merkittävyyden kirkastaminen

Maakuntaopisto Härmälän mielestä vanhat mielikuvat ovat tiukassa tietyllä joukolla, jopa kaupunkiorganisaation sisällä. Hänen mielestään kansalaisopistot eivät ole pelkästään mummojen kutomapiirejä, vaan kansalaisopistojen merkittävyyttä tulisi kirkastaa kutomapiirimielikuvista kansakunnan sivistysmahdollisuuksiin ja hyvinvointiin. Hänen mielestään kansalaisopistot voivat toimia myös tietynlaisena kimmokkeena muulle opiskelulle.

Ja kirkastettais sitä oikeesti merkittävyyttä, et me on ehkä alistuttu siihen sellaiseen niinkun yleiseen mielikuvaan, että kuhan siellä nyt tosiaan joku kutomapiiri joka kylällä pyörii. Mä en tässä

mitenkään vähättele sitä kutomapiiriä, itse vaan että tämän tyyppistä kun kuulee, niin tavallaan se kytkeytyy niinkun tämmöisen ympärille se mielikuva ja tota. Meidän pitäis itse uskoa siihen et miten iso se meidän tehtävä on niinkun ihan tämän kansakunnan sivistystehtävälle ja myös tämmöiselle muulle hyvinvoinnille ja myös niinkun tavallaan pohjana tämmöiselle niinkun muulle opiskelulle. Onhan nyt todettu ihan tutkimuksissakin se, että kansalaisopistoissa vaikka se olis joku harrastusluonteinenkin toiminta mihin osallistuu niin se saattaa olla niinkun kimmoke ja pohja ja uskon luoja niinkun haluun opiskella myös muuta. (Maakuntaopisto Härmälän rehtori)

Vaikka monet rehtorit sallivatkin sen, että kansalaisopistotoimintaan osallistuminen nähdään yksilön tasolla harrastuksena, eivät he halua, että se määrittää koko toimintaa. Kaupunkiopisto Toimelan rehtori kertoo, että kansalais- ja työväenopistojen kurssinimistä vitsaillaan sarjakuvissa ja saattaa olla että ne herättävät hilpeyttä myös kuntalaisissa. Toimelan rehtori toivoo, että kansalaisopistojen toimintaan ymmärrettäisiin muunakin kuin ”hömppää, humppaa ja jumppaa” tarjoavana oppilaitoksena.

Monesti noissa sarjakuvissa, tässä just Aamulehdessä oli ...ihan tässä joku päivä oli, Viivi ja Wagner sarjakuva niin siinä oli Viivi oli menossa johonkin, luki työväenopiston esitettä ja ja aiko mennä kurssille nii siitä heti löytyi sutkautuksia, et mitä kaikkee on. Ja näistä aina vitsaillaan niitten kurssinimikkeiden kautta että ... tonttuja huovuttamalla ja ...ja niin edelleen, mut en mä nyt, mä en oikeen osaa tohon sillä tavoin edes vastata. En mä nyt ...osaa sitä, ku mä en hyväksy sitä että että ...mmm me oltais, kansalaisopistot niinku erityisesti olis jotenki niinku tämmönen ...hömppää tarjoava, viihdykkeitä tarjoava tota noin ni organisaatio ni ...Ehkä sitä nyt voi tietysti ajatella, et jos sen tyyppistä ajattelua on niin sitä vois hiukan skarpata, että että tuota sitä mielikuvaa vähentää, mut et enemmänkin niinku se tekeminen on sen tiettäväksi ja näkyväksi tekemistä, et kuinka niinku monipuolisesti ja laajasti erilaisiin asioihin kansalaisopistojen toiminnassa pystytään niinku vastaamaan. Et ne on paljon moninaisemmat niinku ne vaikuttavat asiat sit kuitenkin, ne koulutuksen koetut hyödyt ja vaikutukset et et siinä nähtäisiin... sen arvo on paljon laajempi. ... Yhteiskunta ei varmasti olis parempi jos nämä nämä tämän tyyppinen kurssitarjonta ...lopetettaisiin esimerkiksi. (Kaupunkiopisto Toimelan rehtori)

Myös maakuntaopisto Härmälän mielestä kansalaisopistojen toiminnan taustalla kummittelee harrastus ja puuhastelu mielikuvat. Hänen mielestään on kummallista, että kansalaisopistot kasvattavat suunnilleen taidegraafikkoja, mutta siltikään kansalaisopistoista oppinsa saaneet, eivät mainitse kansalaisopistoja ”oppi-isinään”. Hänen mielestään kansalaisopistoista saatu oppi ei ole välttämättä mediaseksikästä. Toisaalta hän on sitä mieltä, että ehkä kansalaisopistoihin halutaankin

tulla opiskelemaan, rauhassa, kasvottomana ja nimettömänä itselle mielenkiintoista aihetta, josta ei haluta pitää meteliä kaikille. Voisiko taustalla olla se, että kansalaisopistoihin uskaltaudutaan helpommin kokeilemaan itselle vierasta aihetta. Siitä ei haluta puhua kaikille. Tänä päivänä kaiken opiskelun ja harrastamisen pitäisi olla jotenkin tärkeää työn, opiskelun tai tulevaisuuden kannalta. Myös näissä opiskeluissa ja harrastuksissa pitäisi olla huippusuorittajia. Voisiko kansalaisopisto matalakynnyksinen oppilaitos, jonne halutaan tulla enempää meteliä pitämättä harrastamaan ja toteuttamaan haaveita sekä unelmia, ilman huippusuorittamisen paineita?

Myös Rauhalan rehtori toivoo, että päättäjätasolla kansalaisopistojen todellinen merkitys huomattaisiin. Tutkimusten mukaan aikuisopiskeluun osallistumisella on selvä yhteys terveyteen, rikollisuuden vähenemiseen ja muihinkin yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin.

Öö, joo siis noin valtakunnan tasolla jos ajatellaan niin se on tavallaan niinku säälistävää oikeestaan, et sitä vuosikymmeniä niinku jauhetaan, että kyllä me olemme tarpeellisia. Ja ja niinku tutkimusten mukaan niin ylimalkaan kulttuuri- ja vapaa-aika palveluillahan on siis terveyttä edistäviä vaikutuksia, esimerkiksi museossa käymisellä. Siitä oli joku aika sitten näitä tutkimusraportteja julkaistiin. Niin mun mielestä niinku päättäjiltä vois nyt pikkuhiljaa edellyttää semmoista henkistä tasoa ja ymmärrystä, ensinnäkin ne tietäs että mikä on kansaopiston ja kansalaisopisto, nähän sekoitetaan aina. Ja sitten että ne tajuais, että säästöjä tulee sosiaali- ja terveyssektorilla jos panostetaan näihin kulttuuri- ja vapaa-aika-palveluihin. Plus et se ihmisten elämisen laatu tulee paljon paremmaks, et siltä osin haluaisin muutosta. (Kaupunkiopisto Rauhalan rehtori)

Yhteisöllisiä taloja

Keski-ikäinen opettaja (N51) haaveilee, että tulevaisuudessa kansalaisopistot voisivat olla kahviloilla varustettuja, pääkirjasto Metson kaltaisia tiloja. Hänen mielestään hienoa olisi jos kaikki kurssit olisivat yhdessä ja samassa talossa, eivätkä vuokratiloissa, jotka saattavat vaihdella vuosittain. Tulevaisuuden kansalaisopisto olisi hänen mielikuvissaan siis kirjaston kaltainen, yhteisöllinen talo, jossa ihmiset käyvät harrastamassa ja mahdollisesti istahtavat kahvikupposelle. Nuoremman polven edustajana kauppatieteiden opiskelija (N22) ei usko tällaiseen kirjaston kaltaiseen taloon, jonne kokoonnuttaisiin. Hänen mielestään nykyihminen ei ole talkoohenkinen eikä välttämättä jaksa kokoontua tällaisiin yhteisöllisiin taloihin. Kuitenkin hän liputtaa kurssimuotoisen kansalaisopistotoiminnan puolesta ja toivoo, että se jatkuu myös tulevaisuudessa.

Hmm, no sitten ehkä tilat, jos oikeen unelmois, että jotain tommoisia Metson tapaisia, että ne olis kirjastojen yhteydessä ja ... niis olis kahviloita ja muuta, että nythän ne on eri kouluissa niitä kursseja. (---) Ehkä se, että se on yhdessä paikkaa niin sillä on niinkun oma merkityksensä. Jos nyt vaikka toi iso koulu tossa ois Työväenopisto, että tottuu siihen, että ne on kaikki siellä ja sinne voi mennä niin musta se vois olla tosi hienoa. Et ei näitä vuokratiloja, jotka voi vaihdellakin sitten eri vuosina. (Opettaja N51)

Kyl mä, kyl mun mielestä niitä tarvitaan ja se on niinkun tosi arvokasta mitä ne tarjoo. Ja sitte, mutta sitten se missä ne tavallaan on niin just tällaisina kurssimuotoisina. Et sä pääset helposti, ei nykyihminen jaksa enää käyttää hirveesti, ei oo semmoista talkoohenkee eikä semmoista, et sä jaksaisit tai semmoista yhteisöllisyyttä, että jos jossain on talo esimerkiksi Pispalassa, että sinne nyt jaksais ihmiset kokoontua tavallaan, mutta kurssimuotoisena joo. Ja on arvokasta, toivottavasti jatkuu tulevaisuudessa. (Kauppatieteiden opiskelija N22)

Idea- ja kehittämishautomot, yhteiskunnallinen vaikuttaja

Kaupunkiopisto Sointulan rehtorin mielestä vapaalta sivistystyöltä puuttuu yhteiskunnallinen agenda. Hänen mielestään kansalaisopistot voisivat tulevaisuudessa nostaa esiin tuoretta keskustelua ja aktivoida kuntalaisia toimimaan tavoitteiden eteen, olla yhteiskunnallisia vaikuttajia. Hänen mielestään olisi hienoa, kun opistot voisivat toimia eräänlaisina idea- ja kehittämishautomoina, jonne hakeutuisi hiukan marginaalissa olevia ihmisiä hyvine ideoineen.

Kyl mä haluaisin, mä haluaisin että me oltais myöskin sellainen varteenotettava yhteiskunnallinen vaikuttajakin. Eli meillä olis niinkun...me pystyttäis siis että nää oppilaitokset pystyis niinkun avaamaan omissa toimintaympäristöissään niin niin öö ajankohtaisia niinkun keskusteluteemoja ja ken ties aktivoimaankin ihmisiä niinkun toimimaan näitten asioiden ratkaisemiseksi, että meiltä puuttuu mun mielestä siis vapaalta sivistystyöltä sellainen ikään kun yhteiskunnallinen agenda. Me me niinkun enemmän reagoidaan siihen mitä tota ajassa liikkuu ja yritetään vastata siihen, mutta me ei olla sellaisia aktiivisia niinkun nostamaan tällaisia sanotaan nyt vaikka joku kestävä kehitys niin ei vapaa sivistystyö oikeen voi rintaa röyhittää tähän mennessä vielä sen suhteen, että mitä oltais voitu tehdä sen asian eteen. (Kaupunkiopisto Sointulan rehtori)

Tulevaisuuden kansalaisopisto nähdään ennen kaikkea ihmisten kohtaamispaikkana. Kuitenkin myös sosiaalisen median ja internetin hyödyntäminen nähdään tulevaisuudessa mahdollisena. Suurta painetta tähän ei kuitenkaan Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden keskuudesta anneta, sillä

kasvokkain kohtaamista pidetään tärkeänä kirjoittamattomana opetussuunnitelmana. Aliedustettuina ryhminä aikuiskoulutuksessa nähdään miehet, maahanmuuttajat, työttömät, eläkeläiset ja nuoret aikuiset (Opetusministeriö 2004;Vaherva ym. 2007, 23). Miehet suhtautuvat tämän tutkimuksen perusteella kansalaisopistotoimintaan myönteisesti, vaikka kolme viidestä haastateltavasta miehestä ei olekaan itse osallistunut kansalaisopistojen järjestämille kursseille. Näiden vastauksien perusteella on vaikea sanoa, että kansalaisopistojen toiminta nähtäisiin jotenkin vain naisille tarkoitettuna. Miehet perustelevat osallistumattomuuttaan lähinnä laiskuudella, ja sillä etteivät olleet nuorina miehinä vielä tarvinneet tällaista toimintaa tai opiskelua. Eläkeläiset haastateltavat kokivat aktiivisen harrastamisen ja opiskelun jo itselleen vähemmän tärkeäksi ”nuorille tärkeämpää opiskella” – asenteen vedoten. Vastaavasti taas nuoret näkevät oman osallistumisena vaikeana, sillä harrastukset ja muu kiireinen elämä vievät kaiken ajan.

Tulevaisuuden kansalaisopisto halutaan nähdä uudistumiskykyisenä, dynaamisena ja kehittyvänä oppimispaiikkana, joka kykenee vastaamaan opiskelijoiden toivomaan kurssitarjontaan. Osa rehtoreista haluaa myös kirkastaa kansalaisopistojen merkitystä vetoamalla laajempiin hyötyvaikutuksiin. Kansalaisopistotoiminta kun voi olla kimmokkeena muulle opiskelulle ja vaikuttaa positiivisesti terveyteen ja muuhun hyvinvointiin. Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet pitävät kansalaisopistojen toimintaa hyvänä ja ajantasaisena, joten kehittämisehdotuksia tulevaisuuden varalle on vaikea haastattelujen perusteella löytää. Muutama nuori kuitenkin näkee toiminnan vanhanaikaisena ja toivoo tulevaisuuden kansalaisopistojen olevan moderneja ja houkuttelevia. Muiden ikäryhmien kehittämisehdotukset pyörivät tunnettuuden parantamisen ja yhteisöllisen talon ympärillä. Idea- ja kehittämishautomoajatuksia nousee esiin yhden rehtorin puheessa. Hän toivoo, että kansalaisopistot voisivat tulevaisuudessa olla merkittäviä yhteiskunnallisia vaikuttajia. Vaikka kehittämisen paikkojakin nähdään, Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden joukossa on useita ihmisiä, jotka eivät parantaisi kansalaisopistoissa mitään. Näihin kuuluu kansalaisopistojen toimintaan kolmenkymmenen vuoden ajan osallistunut eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75). Ainoastaan hän on huolissaan siitä, että kansalaisopistoja ei missään nimessä saa lopettaa tulevaisuudessakaan.

Mun on vaikee kuvitella, että sinne vois laittaa mitään enää että. Kyl minusta tämmöisenä mitä ne on niin musta se tarjontakin on jo niin mieletön, että eihän sitä voi lisätä. Mutta missään nimes, lopettaa niitä ei voi, sehän ois ihan hirveetä. (Eläkkeellä oleva kieltenopettaja N75.)

7 LOPUKSI

7.1 Yhteenvedo ja tulosten pohdintaa

Taulukko 5. Kansalaisopistomielikuvia.

<p>Kansanopistohan ollut jo kautta aikain, ihmisten opinahjona. (eläkkeellä oleva yksityisyritystä N76)</p>	<p>Aika monessa paikkaa siis on opetusta että. Joo tiedän Ahjola tuolla Pispalas ja sitten toi, tosta mulle tulee Työväenopistosta mieleen Sampola. (opettaja N51)</p>	<p>Tosi hyviä, et mun mielestä on tosi hieno juttu, jos meet jotain tanssikurssejakin niin ne maksaa niin paljon noissa yksityisissä kouluissa. (kauppatieteiden opiskelija N22)</p>	<p>No ennen työväenopisto oli sodanjälkeen, silloin niin vähän sanotaan pikkusen vasemmistolainen, mutta nykyään ei varmasti ole näin. (eläkkeellä oleva myyntipäällikkö M74)</p>
<p>No lähinnä ... että vois olla enemmän niinkun aikuisille suunnattu (-) Aktiiviset ihmiset, mitkä haluaa ... haluaa lisätä tietotaitoa. (työtön M42)</p>	<p>Pitäis opiskella nuorena niinkun elämää varten. Kuuskymppisenä äiji lähtee kouluu, kyllä ihmiset nauraa. (laitapuolen kulkija M60)</p>	<p>Siellä oli vähän joka ...vähä kaiken ikäistä, siel oli meitä oli miehiä ja naisia. (työtön rakennusmies M49)</p>	<p>No varmaan aika laidasta laitaan sillai normaaleja ihmisiä ikään kuin. Musta tuntuu, että ehkä se kynnys johonkin tommoisille kursseille ei oo niin iso, että sinne voi hakeutua ihan erilaisia ihmisiä. (tämän kevään ylioppilas N18)</p>
<p>Ihmisille jotka haluaa vapaa-ajallaan sivistää itteensä tai opetella jotain uutta. Siis ehkä justiin työssäkäyville. Jotka ei välttämättä, siis koululaiset saa koulusta tarjonnan mitä tarvii, mutta töissä käyvillehän noi on hyviä. (hissiasentaja M22)</p>	<p>Mun mielestä ne on tarkoitettu ihan kaikille, et ei mulla oo, jotenkin ehkä siinä vois sit vähän tehdä sellaista imagotyötä, että siitä saatais vähän nuorillekin tavallaan houkuttelevammaksi. (---) Ehkä siitä tulee vähän sellainen tanna mielikuva. (kauppatieteiden opiskelija N22)</p>	<p>Se on en mä, mä ymmärrän näin, että siellä pääsee opiskelemaan semmotitki jotka ei oo pitemmälle ylioppilas ja niin pois päin. Että se on meille kaikille mahdollista opiskella siellä, tämmöttis se on mun kantani. (eläkkeellä oleva myyntipäällikkö M74)</p>	<p>No musta tuntuu silleen että ehkä vähän vanhemmat ihmiset tai kuitenkin niinkun...aikuisemmat ihmiset osallistuis sinne tai sitten niinkun lapset ja nuoret. Mutta ehkä vähän <u>vähemmän</u> sellaiset niinkun...mun ikäiset noin 18 ja sitten tämmöiset niinkun parikymmppiset. (tämän kevään ylioppilas N18)</p>
<p>Kyllä mää uskon että ne ihan niinku hyvän tasoisia. Et siel on opettajia jotka oikeesti osaa sen asiansa, et ei sinne varmaan muuten pääsekään. (abiturientti N18)</p>	<p>Tasosta, ehkä semmoinen mielikuva, että se on vähän, miten sen sanois öö, opetus on, opetus on ihan hyvää, mutta se taso on aika helppo. (kauppatieteiden opiskelija N22)</p>	<p>Ammattitaitoista opetusta ja sillai asiallista on ja. (työtön rakennusmies M49)</p>	<p>Onhan siellä silleen aika monipuolista, sillä on kieliä sitten on muuten kaikenlaista urheilua, kulttuuria ja kaikenlaista. Onhan se aika monipuolinen tietysti. (työtön rakennusmies M49)</p>
<p>Siis kaikkea mahdollista käsitöistä kielenopiskeluun ja atk-kurssit ja kaikki on mahdollista. (hissiasentaja M22)</p>	<p>No sitähan on aivan mieletön tarjonta. Siis mähän haen tosta kirjastosta vieläkin niitä lehtiä tai selailen siellä. Mä jos olisin nuorempi, niin vielä lähtisin johonkin mukaan. Se on hirveen monipuolinen... (eläkkeellä oleva kielenopettaja N75)</p>	<p>Niin no se ehkä, että se voi monen silmissä olla vähä niinkun vanhanaikaista ehkä. En tiedä just saavuttaako se semmoista nuorekasta, jotain kaupunkilaista niinkun että lähteeks sellainen ihminen vai haluukse mennä mieluummin johonin jota on markkinoitu jotenkin ja brändätty jotain niinkun tällaisia ehkä yksityisiä jotain yrityksiä. (tämän kevään ylioppilas N18)</p>	<p>Mutta et jos haluaa sivistää itteensä niin kyllä se on loistava... ja halpa. (eläkkeellä oleva kielenopettaja N75)</p>
<p>Ainakin sellanen siisti ja moderni, ei mikään vanhanaikainen ja ahdistava, mutta siis just semmonen ...sellanen raikas. Ku mulla tulee ehkä mieleen vähä sellanen tunkkainen ja semmoinen paikalleen jämähtänyt. (abiturientti N18)</p>	<p>On ehdottomasti hyvä ja ne on edullisia kaikki kuitenkin. Kyllä se on ehdoton ja säilytettävä asia. (sairaanhoidtaja N52)</p>	<p>Ne on ihan hyviä siis kulttuurilaitoksia tommoiset. Että, mutta ku niinkun mä sanoin että mä oon vähä laiska ollut nyt viime aikoina, mutta siis, en väheksy yhtään tollaista. Se on ihan asiaahan se on. (työtön rakennusmies M49)</p>	<p>Ne on ihan hyviä siis kulttuurilaitoksia tommoiset. Että, mutta ku niinkun mä sanoin että mä oon vähä laiska ollut nyt viime aikoina, mutta siis, en väheksy yhtään tollaista. Se on ihan asiaahan se on. (työtön rakennusmies M49)</p>

Edellisen taulukon perusteella on helppo sanoa, että kansalaisopistomielikuvat Hämeenkatu-gallupiin osallistuneilla ovat pääosin positiivissävytteisiä. Rehtorit suhtautuvat kansalaisopistojen tunnettuuteen hiukan varauksellisesti, vaikka uskovat ja tietävätkin, että kansalaisopistot jollakin tasolla tunnetaan. Hämeenkatu-gallupin perusteella kansalaisopistot eivät termien tasolla (vapaa sivistystyö, kansalaisopisto ja kansanopisto) ole välttämättä ihmisten tietoisuudessa. Vapaata sivistystyötä ei kukaan Hämeenkatu-gallupiin osallistunut osaa pyydettyä selittää, vaikka keski-ikäinen opettaja (N51) termiä haastattelun aikana käyttääkin. Monelle myös kansanopisto ja kansalaisopisto menevät termeinä sekaisin. Ainoastaan kolme aktiivisesti kansalaisopistojen toimintaan osallistunutta naista osaavat kertoa kansanopiston ja kansalaisopiston eron.

Kuitenkin kun yleisyyden astetta tiputetaan kurssitarjontaan ja paikkakunnalla sijaitseviin kansalaisopistoihin kaikilla on jonkinlainen mielikuva ja mielipide toiminnasta, suurin osa (7/12) on jopa osallistunut kansalaisopistojen kursseille. Nuorten ja eläkeläisten ryhmässä Hämeenkatu-gallupiin vastanneiden tietämys kansalaisopistojen toiminnasta vaihtelee, mutta keski-ikäisten ryhmässä on vahva tietämys ja omakohtaisia kokemuksia. Yhtä kaikki, merkittävää on kuitenkin se, että kansalaisopistojen kurssitarjonta on kaikille tuttua syksyllä ja joulun aikaan ilmestyvistä kurssiesitteistä. Kaikki haastateltavat ovat selailleet kurssitarjontaa, vaikka eivät olisikaan kurssitarjontaan osallistuneet. Tämä tulisi ehdottomasti huomioida markkinoinnissa, unohtamatta internetiä, joka on nuorille tärkeä tiedonsaantikanava. Eläkeläisten ryhmässä kukaan ei maininnut internetiä, joten eri-ikäisille kurssilaisille täytyy olla erilaisia tiedonsaantikanavia.

Mainitsemisen arvoista on myös se, että työväenopistoilla on selkeä paikka iäkkäämpien vastanneiden mielikuvissa, jopa siinä määrin, että keski-ikäiselle työttömälle rakennusmiehelle (M49) työväenopistot toimivat yleisnimenä kansalaisopisto-termin sijaan. Haastattelussa kaksi eläkeläistä määrittää työväenopistot myös työläiskansan ja köyhälistön sivistämisestä sekä vasemmistolaisuudesta käsin. Kahden eläkeläisen ja nuoren haastateltujen mielikuvia rinnakkain mietittäessä näkee, että haastateltavien kansalaisopistomielikuvat ovat syntyneet eri aikana. Eläkeläisten mielikuviin vaikuttavat selvästi vielä työväenopiston sivistysajatukselta lähteneet mielikuvat, kun taas nuorten mielikuvissa näkyy tämän päivän hyvin brändättyjen yksityisten harrastuspaikkojen vertaaminen kansalaisopistojen tarjoamiin kurssisisältöihin.

Rehtoreiden määrittellessä perinteistä kansalaisopisto-opiskelijaa kahden rehtorin vastauksissa esiin nousee vahvasti naisvaltaisuus. Merkittävää on, että tämä seikka ei painotu Hämeenkatu-gallupissa lainkaan. Ainoastaan yksi aktiivisesti kansalaisopistojen toimintaan osallistunut keski-ikäinen opettaja (N51) mainitsee, että opiskelijoista suurin osa on naisia. Kansalaisopistojen toiminta

nähdään Hämeenkatu-gallupin perusteella kaikille tarkoitettuna, opiskelijan iästä, sukupuolesta, varallisuudesta, koulutustaustasta tai yhteiskuntaluokasta riippumatta. Kansalaisopistojen merkitys demokratian ja tasa-arvon mielikuvien ylläpitäjänä näyttää siis Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden kesken olevan kiistatonta. Eläkeläiset näkevät, että toiminta on myös heille ”vanhemmille” tarkoitettua. Marginalisoituneelle laitapuolen kulkijalle kansalaisopistot edustavat osallisuuden mahdollisuutta. Hänenkin kaltaiset ihmiset kuuluvat joukkoon, mikäli he itse pitävät toimintaan osallistumista tarpeellisenä. Myös nuoret kokevat itsensä tervetulleiksi, mikäli jokin itselle mieluinen kurssi löytyy. Näiden rinnalla yksittäisten rehtoreiden ja Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden haastatteluissa esiin nousevat myös aikuiset ja keski-ikäiset tärkeänä kansalaisopistojen kohderyhmänä. Kaikkia oppilaitoksia ei haluta kohdistaa nuorille. Mikä ei ole tarpeenkaan, sillä koulutuksen investoinnit näyttäisivät pääasiassa keskittyvän nuoruuteen ja keski-ikäiset sekä iäkkäämmät opiskelijat jäävät huomiotta (sit. Antikainen 2011, 59–60).

Kansalaisopistojen tunnettuustekijät määrittyvät Hämeenkatu-gallupissa karkeasti tiivistäen kaikille tarkoitettuina, matalan kynnyksen opiskelu- ja harrastuspaikkoina. Opetus on hyvää, tarjontaa kuvailtiin mielettömän laajaksi ja kurssimaksuja kohtuullisiksi. Parantamisen varaa aina löytyy, mutta pääosin toimintaan suhtaudutaan positiivisesti ja toimintaa arvostaen. Tunnettavuuden parantamiseksiakin Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet esittävät. Kauppatieteiden opiskelija (N22) ehdottaa, että yhteistyötä eri oppilaitosten välillä voitaisiin parantaa esimerkiksi kielten kurssien osalta. Hänen mielestään esimerkiksi yliopistolla opettajat voisivat kertoa myös kansalaisopistojen kielikurssitarjonnasta. Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) taas näkee toiminnan tiedottamisessa parantamisen varaa. Hänen mielestään jo kouluvaiheessa olisi hyvä, että nuoret saisivat tietää kansalaisopistojen tarjoamista kurssisisällöistä. Myös kirjastolla ja torilla tapahtuvat kansalaisopistojen esittäytymiset saisivat hänet mukaan kuuntelemaan.

Rehtorit eivät suhtautuneet kansalaisopistojen tulevaisuuteen henkseleitä paukutellen, vaan näkivät tulevaisuudessa vielä kehittämisen paikkoja, vaikka välillä uskallettiin sanoa, että hyvinkin menee. Hämeenkatu-gallupin perusteella on vaikea nostaa esiin kehittämisen paikkoja, sillä toimintaan ollaan tyytyväisiä tällaisenaan. Ainoastaan yksittäiset kommentit sosiaalisen median hyödyntämisestä, vanhanaikaisuudesta ja nuorten aktivoimisesta nousevat esiin Hämeenkatu-gallupin perusteella. Rehtorit toivovat, että kansalaisopistojen merkittävyyttä pyrittäisiin kirkastamaan päättäjien ja opiskelijoiden keskuudessa. Kansalaisopistot kun voivat olla merkittävä kimmoke muulle opiskelulle, vaikuttaa terveyteen ja muuhun hyvinvointiin positiivisesti, tarjoamalla ihmisten kohtaamispaikkoja ja mielenkiintoista tekemistä. Tulevaisuuden kansalaisopisto halutaan rehtoreiden silmin nähdä dynaamisena, uudistuskykyisenä, kehittyvänä,

ihmisten tietoisuudessa olevina kaikille tarkoitettuina opiskelu- ja harrastuspaikkoina. Mahdollisesti jopa idea- ja kehittämishautomoina, joissa nostetaan esiin tuoretta keskustelua ja innostetaan kuntalaisetkin mukaan vaikuttamaan.

Hämeenkatu-gallupin perusteella kansalaisopistojen rooli ihmisten elämässä on moninainen. Nuorille toiminta ei välttämättä ole vielä ajankohtaista muun runsaan jo olemassa olevan harrastustoiminnan vuoksi. Kuitenkin kaikki nuorista arvostavat tämän tyylistä oppimis- ja harrastuspaikkaa. Keski-ikäisten ryhmässä kaikki vastanneista ovat osallistuneet kansalaisopistojen kursseille, miehet vain yhden kurssin tai lukukauden ajan ja naiset aktiivisesti. Keski-ikäisille naisille kansalaisopistot ovat kirjaston kaltaisia peruspalveluita, myös eläkkeellä oleva kieltenopettaja (N75) kuuluu aktiivisesti toimintaan osallistuviin ja suurella sydämellä kansalaisopistotoiminnan takana seisoviin. Toisessa ääripäässä on eläkeläisten ryhmään kuuluva laitapuolen kulkija (M60). Haitarin soiton hän näkee eräänlaisena potentiaalisena harrastuksen ajatuksena ja elämän rikastajana, mutta päätyy aina toteamaan, että opiskelu kuuluu nuoruuteen tulevaa työelämää ja ammattia varten. Muut eläkeläisten ryhmään kuuluvat ovat kiinnostuneet toiminnasta, mutta eivät ole itse koskaan kursseille osallistuneet. Heidän keskuudessa ystävien ja tuttavien innostamisella ja lyhytkursseilla voisi olla kannustava vaikutus osallistumisen kannalta.

On merkille pantavaa, että eläkeläisten ryhmässä kansalaisopistojen toiminta nähdään nuorille tarpeellisena. Eläkkeellä oleva myyntipäällikkö (M74) haluaa panostaa nuorille tiedottamiseen ja 76-vuotias eläkkeellä oleva yksityisyrittäjänainen näkee, että kansalaisopistoissa opiskelu saattaa suojella nuorta rikollisuudelta ja muilta konhotuksilta. Ikääntyneet ja syrjäytymisvaarassa olevat kantavat opiskelusta myös kansalaisopistoissa hyvin perinteisiä mielikuvia. Opiskelu on tarkoitettu vain ensisijaisesti nuorille ja opiskelusta tulisi olla selvää ja välitöntä hyötyä elämän ja aseman parantajana.

Hämeenkatu-gallupiin osallistuneet puhuvat oppimisesta, harrastuksesta ja puuhastelusta kansalaisopistotoiminnan kanssa samassa lauseessa. Heidän mielestään ne kaikki voidaan liittää kansalaisopistoihin ilman, että se vähääkään vähentää vapaatavoitteisen opiskelun arvostusta. Rauhalan rehtori puhuu haastattelussa monessa kohtaa niin sanotusta leppoistamisesta ja slow-life, downsifting -tyylisestä toiminnasta. Hänen mielestään kansalaisopistot voisivatkin olla vastaisku tällaiselle tehokkuus-, kilpailu- ja kulutushysterialle. Näyttää myös siltä, että tämänkaltaiseen ajatteluun löytyy vastakaikua potentiaalisten opiskelijoiden taholta. Voisiko ajatella, että kansalaisopistot tulevaisuudessa olisivatkin juuri tämäntyypisiä vapaatavoitteisia harrastus- ja oppimispaikkoja. Miksi liikaa painottaakaan opinnollisuutta, sillä ainakin tämän tutkimuksen

perusteella kuntalaiset näkevät kansalaisopistojen arvon, vaikka sitä määrittäisi harrastaminen tai jopa puuhastelu. Sivistys-verkkolehden väittämät kansalaisopistojen vanhanaikaisuudesta, paikalleen jämähtäneisyydestä sekä puuhailu- ja pitsinnypläys mielikuvista, saa aineiston perustella yksimielisen torjunnan. Hämeenkatu-gallupin perusteella näyttää siltä, että kansalaisopistojen nykyiseen toimintakonseptiin ollaan hyvin tyytyväisiä, eikä parannusehdotuksia ole juuri esittää.

Vapaan sivistystyön tärkeimmiksi tehtäviksi Niemelä (2002, 90) nostaa persoonallisuutta monipuolisesti kehittävät opinnot, käden taidot mukaan lukien. Opiskelun ja harrastamisen ei hänen mielestään tarvitse kansalaisopistoissa ollakaan yhteydessä ammatillisiin kompetensseihin. Toiseksi vapaa sivistystyö on osa kansalaisyhteiskuntaa, luo oppivia yhteisöjä sekä rakentaa sosiaalista pääomaa. Yhteisöllinen oppiminen saattaa hänen mielestään olla tie tietoyhteiskunnassa tarvittavaan oppimiseen. Nämä 2002 vuonna määritellyt vapaan sivistystyön tehtävät nousevat esiin rehtoreiden puheissa myös tulevaisuutta määrittävinä tekijöinä.

Mutta että kyllä mä toivon, että myös tulevaisuuden kansalaisopisto on semmoinen niinkun ihmisten kohtaamispaikka, johon on mukava ja helppo tulla. Ja ja johon sä saat tulla omana itsenäsi niine tietoinen ja taitoinen mitä sulla on, ilman että sua arvostellaan sen perusteella. Ja sä tuut kehittämään itseäs omista lähtökohdista, nimenomaan omista lähtökohdista, eikä jonkun ulkoisesti määritellyn tavoitteen perässä. Sehän on se meidän erityislaatuisuus muuhun opiskeluun nähden.
(Maakuntaopisto Härmälän rehtori)

Mut kyllähän se on sellainen, sellainen tota noin ni ...öö...kyllä nää nyt vielä, mä nään, että kansalaisopistot ovat oppilaitoksia. Se on oppilaitos, jossa joka tota noin ni pystyy mahdollisimman ...laajasti palvelemaan kaiken ikäisiä ...kaikenikäistä väestöä niinku...ja mahdollisimman lähellä ihmisiä, tarjoamaan heille niinku heidän omista tarpeistaan ...kumpuavia niinku opiskelu ja harrastusmahdollisuuksia, entistä monipuolisemmin ja tota että asiakkaat myös itse kokisivat että se...palvelut laadultaan vastaavat niitä tarpeita. Siinä sitä on tehtävää. (Kaupunkiopisto Toimelan rehtori)

Kansalaisopistot halutaan rehtoreiden tulevaisuuspuheiden perusteella nähdä ennen kaikkea kohtaamispaikkana, joka tarjoaa monipuolista kurssitarjontaa ja jonne jokainen voi omista lähtökohdistaan käsin tulla hakemaan uusia tietoja ja taitoja. Perusasiat eivät näytä muuttuvan. Ainoastaan kompassin suuntaa on välillä tarkistettava, jotta pysytään muuttuvan yhteiskunnan mukana.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta on vielä hyvä pohtia tässä tutkimuksen raportoinnin lopuksi, sillä Eskolan & Suorannan (2000, 210) mukaan laadullisen tutkimuksen arviointi pelkistyy kysymykseksi luotettavuudesta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija joutuu pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja ottamaan kantaa sekä analyysin kattavuuteen ja tekemäänsä työn luotettavuuteen. Tutkimuksen luotettavuuden pääasiallinen kriteeri on tutkija itse, sillä tutkija tekee ratkaisunsa omien käsitystensä ja kokemustensa pohjalta. Luotettavuuden arviointi koskee näin koko tutkimusprosessia, sillä tutkija itse on siinä läsnä koko ajan. (Eskola & Suoranta 1998, 209,211.) Tästä johtuen olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimuksen etenemisen mahdollisimman tarkkaan. Näin lukija pystyy seuraamaan tutkimuksen kulkua, menetelmien ja tulkinnan perusteita, sekä saamaan tutkimuksen tekemiseen liittyvistä vaiheista kokonaiskuvan.

Tärkeää on myös miettiä niitä epäkohtia, joita tutkimuksen tekemisessä oli. Tässä tutkimuksessa haastavaa oli kahden erilaisen haastatteluaineiston käyttäminen. Tämä luultavasti lisäsi monipuolisuutta ja mahdollisesti myös luotettavuutta, mutta aiheutti myös monia ennalta arvaamattomia haasteita. Toisaalta kahden aineiston käyttäminen poisti huolen tutkimusaineiston riittämättömyydestä, mutta toisaalta taas lisäsi ongelmia analysoinnissa ja tulosten kirjaamisessa. Aineistoa oli paljon, joten oli haastavaa rajata sisältöä ja poimia sieltä kiinnostavien teemojen joukosta juuri ne, joita halusi tässä tutkimuksessa hyödyntää. Jälkikäteen ajateltuna huomiota olisi voinut kiinnittää vielä enemmän myös haastattelujen rakenteeseen. Varsinkin Hämeenkatu-gallupista olisi voinut saada esiin vielä mielenkiintoisempia mielikuvia, jos haastateltava olisi aluksi kirjannut paperille kaikki ne mielikuvat, joita kansalaisopistotoimintaan liittyy. Toisaalta tällainen lähestyminen olisi saattanut sekoittaa eri vapaan sivistystyön oppilaitoksia koskevat mielikuvat. Tämän tutkimuksen yhtenä vahvuutena on aktiivisen haastattelutavan ja erilaisten kriittisten kommenttien käyttämisen haastattelussa, mikä johdatti haastateltavat pohtimaan kansalaisopistojen toimintaa kriittisistä ja uusista näkökulmista.

Tynjälä (1991) perustaa luotettavuuden kriteerit Lincoln ja Gubain esittämien kriteerien pohjalle. Tynjälän mukaan kvalitatiivista tutkimusta ei voida mitata perinteisen validiteetin ja reliabiliteetin avulla, vaan paremminkin vastaavuudella, siirrettävyydellä, tutkimustilanteen arvioinnilla ja vahvistettavuudella. Vastaavuuden avulla voidaan arvioida tutkimuksen totuusarvoa eli sitä vastaavatko tutkimuksen rekonstruktiot tutkittavien konstruktioita, alkuperäisiä totuuksia. (Tynjälä 1991, 388, 390.) Kysymys on siis siitä, että onko tutkimus saavuttanut mahdollisimman vakuuttavan kuvauksen vastaajien kansalaisopistomielikuvista. Fenomenografisessa tutkimuksessa

ei ole tarpeen eikä oikeastaan mahdollistakaan arvioida vastaajien mielikuvien ja todellisuuden välistä suhdetta (Manninen, Mannisenmäki, Luukannel, Riihilä 2003, 32). Tässä tutkimuksessa luotettavuutta ei siis arvioida sen perusteella vastaako kansalaisopistoja koskevat mielikuvat todellisuutta, sillä ihmiset puhuvat mielikuviansa, eivätkä tosiasioiden kautta.

Tynjälän (1991, 390) mukaan laadullisessa tutkimuksessa puhutaan yleistettävyyden sijaan tulosten siirrettävyydestä. Jotta tulos on siirrettävissä toiseen kontekstiin, on tutkijan kuvattava riittävästi aineistoaan ja tutkimustaan. Pelkästään tarkka kuvaaminenkaan ei riitä, vaan kontekstien täytyy olla riittävän samanlaisia tutkitussa ja sovelletussa ympäristössä. Tämän samankaltaisuuden taas arvioi tutkimustulosten hyödyntäjä tutkimusraportin perusteella. Tässä tutkimuksessa siirrettävyyttä on pyritty saavuttamaan perustelluin kuvailuin tutkimuksen eri vaiheista. Myös eri-ikäisten ja eri taustoista tulevien miesten ja naisten haastatteluilla on pyritty lisäämään tutkimuksen edustettavuutta. Tutkimuksessa ei ole tarkoitus päästä yleistettävyyteen, vaan nostaa esiin erilaisia ajattelutapoja.

Kolmas luotettavuuden kriteeri on tutkimustilanteen arviointi. Tällä tarkoitetaan ulkoista vaihtelua aiheuttavia tekijöiden ja tutkimuksesta ja ilmiöstä itsestään johtuvia tekijöiden huomioimista. (Tynjälä 1991, 391.) Perinteinen ajatus on, että tulosten pitäisi pysyä samoina riippumatta siitä kuka ja miten tuloksia mitataan. Tässä tutkimuksessa on pyritty järjestämään samanlaiset olosuhteet kaikille tutkittaville esimerkiksi siten, että kaikki rehtorit haastateltiin heidän omassa, tutussa ja rauhallisessa ympäristössä sekä kaikille rehtoreille esitettiin samoilta teema-alueilta kysymyksiä. Myös Hämeenkatu-gallupissa haastattelupaikaksi valittiin mahdollisuuksien mukaan rauhallinen istumapaikka puistossa tai Metson ala-aulassa, ja haastattelurunko oli suhteellisen samanlainen kaikilla haastatelluilla. Vaikka olosuhteet olivat haastatteluryhmillä verrattain samanlaiset, uskon, että mielikuvat ovat muuttuvia ja tietyllä lailla tilannesidonnaisia. Tänään haastattelutilanteessa saattaa tulla mieleen tällainen miellelyhtymä, joka johdattaa haastattelun tiettyyn suuntaan. Huomenna miellelyhtymä voi olla erilainen, ja keskustelut 10–20 minuutin Hämeenkatu-gallupissa erilaisia. Toisaalta merkittävää on myös se, että Hämeenkatu-gallupiin osallistuneiden vastaukset ovat samansuuntaisia, joten ehkä esiin nousseet mielikuvat ovat jossain määrin yleisemminkin jaettuina. Myös rehtoreiden mielikuvat ovat samalla lailla muuttuvia ja tilannesidonnaisia, sillä ne heijastavat omaa aikaansa ja asioita, jotka kulloinkin painottuvat julkisessa keskustelussa tavoiteltavina arvostuksina. Rehtoreiden haastatteluissa kiinnitetään huomiota näkökulmiin, jotka korostuvat tämän päivän kansalaisopistotoimintaa kehitettäessä.

Myös minun rooli haastattelijana ja aktiivisena haastatteluun osallistujana on varmasti vaikuttanut

tutkimuksen lopputulokseen. Tynjälä (1991, 391) painottaakin haastattelutekniikan oppimisen merkittävyyttä tutkimuksen luotettavuutta lisäävänä seikkana. Alkuun haastattelutilanteet olivat tarkkaan tutkimuskysymyksissä pidättäytyviä, mutta kehittyessäni haastattelijana annoin haastattelun välillä liikkua sivuraiteille. Poikkeamista kun hyvin usein saattoi nousta esiin uudenlaisia ajatuksia esimerkiksi tutkimuksen toteuttamista ajatellen. Neljäs ja viimeinen luotettavuuden kriteeri on vahvistettavuus eli aineiston neutraalisuus. (Tynjälä 1991, 392.) Taustalla on ajatus siitä, että yhteistä objektiivista totuutta ei ole olemassa, jolloin subjektiivisuus on väistämätöntä, sillä tutkija on keskeisessä roolissa aineiston hankkijana ja analysoijana. Tästä syystä arvioidaan tutkijan viitekehyksen vaikutusta, luotettavuutta, uskottavuutta ja rehellisyyttä. (Manninen, Mannisenmäki, Luukannel, Riihilä 2003, 34.)

Tutkimusta tehdessä on noussut esiin monenlaisia uusia ja mielenkiintoisia tutkimusongelmia. Olisi mielenkiintoista selvittää suuremman aineiston avulla ovatko Hämeenkatu-gallupissa esiin nousseet mielikuvat samanlaisia myös uuden laajemman haastattelun myötä. Tai millaisia mielikuvat ovat esimerkiksi muutaman vuoden kuluttua? Toki tässäkin tutkimuksessa hiukan mietittiin tulevaisuutta, ja niitä kehittämissuuntia, joita tulevaisuuden varalle nähdään. Olisi mielenkiintoista selvittää haluavatko kansalaisopisto-opiskelijat kansalaisopistojen toiminnan muutosta. Tässä tutkimuksessa kun pääosin oltiin hyvinkin tyytyväisiä vanhoihin ja hyväksi havaittuihin kurssisisältöihin, opetuksen tasoon ja kurssitarjontaan. Onko yhteiskunta siis liikkumassa enemmän siihen suuntaan, että tällaista vapaatavoitteista harrastustoimintaa arvostetaan entistä enemmän kiireen ja materian keskellä?

Lähteet

Aikuiskoulutustutkimus 2002. Helsinki: Tilastokeskus.

Aikuiskoulutustutkimus 2006. Helsinki: Tilastokeskus.

Aikuiskoulutuksen vaihtoehtokursseista kohu 2010. Saatavilla www-muodossa: http://www.sivistys.net/uutiset/aikuisopiston_vaihtoehtokursseista_kohu.html. 14.5.2011.

Alanen, A. 1969. [Edistävää ja viihdyttävää opintokerhotoiminta: tutkimus aikuisten vapaista ryhmäopinnoista sosiaalisen osallistumisen muotona](#). Acta [Universitatis Tamperensis. Ser. A. Vol. 29](#). Myllykoski.

Alanen, A. 1986. Sivistysjärjestöjen tehtäväkuvan muuttuminen. Tampereen yliopisto. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitos.

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Antikainen, A. 2011. Onko elinikäisellä oppimisella tulevaisuutta? Aikuiskasvatus 1.

Castren, Z. 1929. Valtio ja vapaa kansansivistystyö: valtioneuvostolle 24.7.1929 annettu mietintö. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Eskola & Suoranta 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Filander, K. 2000. Kehittämistyö murroksessa. Sitoutuminen, sopeutuminen ja vastarinta julkisella sektorilla 1990-luvulla. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Väitöskirja.

Flick, U. 2007. Managing Quality in Qualitative Research. Thousand Oaks : Sage.

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Helsinki: WSOY.

Harva, U. 1943. Vapaa kansansivistys. Helsinki: Suomen kirja.

Heikkinen, A., Tuomisto, J., Koski, L., Kantasalmi, K., Niemelä, S. & Saloheimo, L. 2003. Kansan sivistys liikkeessä ja tutkimus liikkeeseen – aloite. Luonnos vapaan sivistystyön tutkimusohjelmaksi (esim. 2003-2008) Saatavana www-muodossa: http://www.vsop-ohjelma.fi/Kansan_sivistys_liikkeessa.pdf. 12.3.2010

Heljä Nurmela jättää kansalaisopistot. 2009. Saatavilla www-muodossa. http://www.sivistys.net/uutiset/helja_nurmela_jattaa_kansalaisopistot.html. 12.3.2010.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2006. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. 1995. The Active Interview. Qualitative Research Methods Volume 37. London: Sage.

- Huuhka, K. 1990. Kansalais- ja työväenopistotoiminnan historia 1899–1979. Jyväskylä: Gummerus.
- Jensen, R. 1999. The Dream Society: How the Coming Shift from Information to Imagination Will Transform Your Business. New York: McGraw-Hill.
- Jokinen, A., Asikainen, E. & Mäkinen, K. 2010. Kävelyhaastattelu tapaustutkimuksen menetelmänä. Sosiologia 4. 47. Vuosikerta. 255–269.
- Junkkari, T. 2001. Julkiset palvelut ja koulujen markkinoinnin säännöt. Jyväskylä: Gummerus.
- Kansalaisopistolaki 722/1992.
- Kansalaisopistot 2010. Kansalaisopistojen liitto - KLO. Saatavilla www-muodossa: <http://www.ktol.fi/web/alue.5.html>. 13.4.2010.
- Kansalaisopistojen toimintakatsaus 2009. Kansalaisopistojen toimintakatsaus – Oppilaitosten rakenteellisen muutoksen selvittämistä koskeva kysely. Kansalaisopistojen liitto KoL. Suomen Kuntaliitto & Suomen setlementtiliitto.
- Kaukopuro-Klemetti, H. 2009. Yli 13 000 vastaajan kuntalaistutkimus: Kunnan järjestämiä palveluja arvostetaan. Kunnat.net 18.02.2009. Saatavilla www-muodossa: http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;60;498;145752;146416;146944&voucher=3A6BF8EF-325F-47F4-B2F1-64765A799985. 11.11.2010.
- Karjalainen, E. 1969. Yhteiskuntakehityksen heijastuminen opistojen tehtävämäärityksessä ja opetusohjelmissa. Teoksessa V, Ruusala. (toim.) Tiedon ja taidon tiellä. Helsinki: KTOL.
- Karjalainen, E. & Toiviainen, T. 1984. Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet. Helsinki: Weilin + Göös.
- Karvonen, E. 1997. Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä ja kritiikkiä. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Väitöskirja.
- Karvonen, E. 1999. Elämää mielikuvayhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Keto, L & Takamaa, M 2008. Kansalaisopiston aika, paikka ja merkitys yhteiskunnassa. Selvitys kansalaisopistoista alueensa kulttuuritoiminnan kehittäjinä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1.
- Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.
- Kiviranta, K. 1998 Mies ja kansalaisopisto: tutkimus Kauniaisten kansalaisopiston miesprojektista. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Lisensiaatintyö.
- Klemelä, K. & Ojala, K. 2002. ”Tää on tiedollinen ja taidollinen turvaverkko”. Varsinaissuomalaisen kansalaisopistojen asema, vaikuttavuus ja merkitys kuntapäätäjien, opistojen rehtoreiden ja opiskelijoiden näkökulmasta. Turun suomenkielinen työväenopisto.

- Kokkila, H. 2003. Elinikäiseksi oppijaksi aikuisiällä? Joensuun yliopiston sosiologian laitoksen raportteja 1. Joensuu: Yliopistopaino.
- Kokkonen, J. 1995. Liikuntaa mielikuvissa. Teoksessa T. Pyykkönen (toim.) Liikuntaa mielikuvissa. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.
- Koski, L. & Filander, K. 2009. Aikuiskasvatuksen jaettu kertomus: yhteisen hyvän tulkintoja. Teoksessa K. Filander & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Helsinki: KVS, 121–156.
- Koulutus ja tutkimus vuosina 2007–2012 kehittämissuunnitelma. 2007. Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/kesu_2012_fi.pdf) http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/kesu_2012_fi.pdf. 1.12.2010.
- Kouvo, T. 2009. Pääkirjoitus puhuu opiston äänellä. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.sivistys.net/oppia_ika_kaikki/paakirjoitus_puhuu_opiston_aanella.html) http://www.sivistys.net/oppia_ika_kaikki/paakirjoitus_puhuu_opiston_aanella.html. 12.3.2010.
- KTOL 90 vuotta. Edunvalvontaa ja tukea opistojen kehitykselle. 2010. Kansalaisopistojen liitto. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.ktol.fi/web/dokumentti.1.107.210.html) <http://www.ktol.fi/web/dokumentti.1.107.210.html>. 17.11.2010.
- Kujala, J. & Kivi, E. 2006. Vastuullinen brändi ja miten se tehdään? Teoksessa H. Lehtimäki & J. Suoranta. Kasvattajan brändikirja. Helsinki : Finn Lectura. 109–118.
- Kuusela, H.1998. Markkinoinnin haaste: näkymätön näkyväksi. Porvoo: WSOY.
- Kärnä, S. 2009. Hyvinvoinnin pysyvyyttä ja muutosta kolmannessa iässä. Ikääntyvien henkilöiden elämänkulun seuranta vuosina 1991 ja 2004 Varkauden kaupungissa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteiden laitos. Väitöskirja.
- Laine, T. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.
- Laki vapaasta sivistystyöstä 1998. 21.8.1998/632.
- Laki työväenopistojen valtionavusta 1926. 329/26.
- Leistevuo, A. 1998. Sosiaaliset motiivit ja sosiaalinen toiminta aikuisopiskelussa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Malmelin, N. & Hakala, J. 2005. Yhdessä viestinnän ja markkinoinnin integraatio. Jyväskylä: Gummerus.
- Manninen, J. 2010a. Miestä liikuttaa myyntipuhe. Sivistys-verkkolehti. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.sivistys.net/nakokulmat/tieteen_sana/miesta_liikuttaa_myyntipuhe.html) http://www.sivistys.net/nakokulmat/tieteen_sana/miesta_liikuttaa_myyntipuhe.html. 17.2.2010.
- Manninen, J. 2010b. Sopeuttavaa sivistystyötä? Aikuiskasvatus 3. 164–174.
- Manninen, J. & Luukannel, S. 2008. Omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutukset. Vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö.
- Manninen, J., Mannisenmäki, E., Luukannel, S. & Riihilä, S. 2003. Elinikäisen oppimisen tuska ja

- kurjuus? Aikuisten koulutusta ja oppimista koskevat mielikuvat. Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Raportteja ja selvityksiä 42.
- Manninen J. & Onnismaa, J. 2001. Koulutustiedon lähteillä. Aikuisopiskelijat ja koulutusta koskevan tiedon saatavuus, tarve ja rakenne. Opintoluotsin raportti nro 1. Tutkimus ja koulutuskeskus Palmenia. Helsingin yliopisto.
- Mattila, M. 2007. Miehiä kesäyliopistoon. Suomen kesäyliopistot ry.
- Metsämuuronen, J. 2002. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp Ky.
- Mäkinen, M., Kahri, A. & Kahri, T. 2010. Brändi kulmahuoneeseen! Porvoo: WSOY.
- Niemelä, S. 1999. Vapaa sivistystyö 2000-luvun kynnyksellä. Kansanvalistusseura. Jyväskylä: Gummerus.
- Niemelä, S. 2002. Kansansivistyksen kadottaminen. Aikuiskasvatus 2. 84–91.
- Niemelä, S. 2009. Alamaisesta kansalaiseksi: kansalaisopinnot ja sivistyspedagogiikka. Teoksessa K. Filander & M. Vanhalakka-Ruoho (toim.) Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Jyväskylä: Gummerus, 273–298.
- Niemelä, S. & Sallila, P. 2002. Johdanto: vapaa sivistystyö osaamisen yhteiskunnassa. Teoksessa P. Sallila & S. Niemelä (toim.) Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa. Aikuiskasvatuksen 40. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 7-20.
- Oittinen, R.H. 1991. Harrastus ja sen merkitys vapaassa kansansivistystyössä. Teoksessa R. Aaltonen & J. Tuomisto (toim.) Valistus, sivistys, kasvatus. Kansanvalistuksesta aikuiskasvatukseen. Vapaan sivistystyön XXXII vuosikirja. Helsinki: KVS & Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010. Aikuiskoulutus. Saatavilla www-muodossa: http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivistystyoe/?lang=fi. 10.1.2011.
- Opetusministeriö 2004. Pehmeä on kovaa. Vapaan sivistystyön ohjauksen kehittäminen 2005–2008. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Aikuiskoulutusyksikkö.
- Rainisto, S. 2006. Markkinoinnin ABC. Kouvola: Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja.
- Raitaranta, M., Utti, J. & Kekki, H. 2008. TulevaisuusFoorumi. Helsingin suomenkielinen työväenopisto.
- Rantanen, P. 2002. Uutta sivistystyötä syrjäytymistä vastaan. Teoksessa P. Sallila & S. Niemelä (toim.) Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa. Aikuiskasvatuksen 40. vuosikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 142–154.
- Rinne, R., Kivinen, O. & Ahola, S. 1992. Aikuisten kouluttautuminen Suomessa. Osallistuminen, kasaantuminen ja preferenssit. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimusyksikkö.
- Sallila, P. 2009. Tunnettuudessa ei ole kehumista. Saatavilla www-muodossa. http://www.sivistys.net/nakokulmat/paatoimittajalta/tunnettuudessa_ei_ole_kehumista.html. 12.3.2010.

- Sihvonen, J. 1996. *Sivistystä kaikille vai valituille?* Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Väitöskirja.
- Sihvonen, J. 2002. Kansalaisopistojen 100-vuotinen selviytymistaistelu. Teoksessa P. Sallila & S. Niemelä (toim.) *Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa. Aikuiskasvatuksen 40.vuosikirja*. Saarijärvi: Gummerus, 169–194.
- Silvennoinen, H. 2002. *Koulutus marginalisaation hallintana*. Helsinki: Gaudeamus.
- Toiviainen, T. 2002. *Vapaan sivistystyön visiot. Castrenilaista laatuviiniä uusissa tammitynnyreissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin suomenkielinen työväenopisto.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomisto, J. 1992. *Aikuiskasvatuksen perusaineksia. Julkaisusarja B 2*. Tampereen yliopisto.
- Tuomisto, J. 2002. *Vapaa sivistystyö 2000-luvun kynnyksellä – uudet tehtävät ja vaatimukset*. Teoksessa P. Sallila & S. Niemelä (toim.) *Sivistystyö osaamisyhteiskunnassa. Aikuiskasvatuksen 40. vuosikirja*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 23-55.
- Tutkimus: Kansalaisopistot kuntapalvelujen aatelia 2009. Saatavilla [www-muodossa: http://www.sivistys.net/uutiset/tutkimus_kansalaisopisto_on_kuntapalvelujen_aatelia.html](http://www.sivistys.net/uutiset/tutkimus_kansalaisopisto_on_kuntapalvelujen_aatelia.html). 5.4.2011.
- Tynjälä, P. 1991. *Kvalitatiivisen tutkimusmenetelmien luotettavuudesta*. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja. *Kasvatus* 22, 387–398.
- Usher, R. 1996. *A critique of the neglected epistemological assumptions of educational research*. Teoksessa Scott, D. & Usher, R. (toim.) *Understanding educational research*. London: Routledge. 9-32.
- Vaherva, T., Malinen, A., Moisio, A., Raivola, R., Salo, P., Kantasalmi, K., Kamppi, P. & Silvennoinen, H. 2006. *Vapaan sivistystyön oppilaitosrakenne ja palvelukyky*. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto.
- Vaherva, T., Malinen, A., Moisio, A., Raivola, R., Salo, P., Kuusipalo, P., Silvennoinen, H. & Vaahtera, K. 2007. *Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja suuntaviivaopinnot*. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto.
- Valkonen, E. & Kauppila, J. 2010. *Sivistyksen keitaasta formulatalliksi? Kansalaisopiston henkilökunnan kokemuksia markkinaperustaisesta aikuiskoulutuspolitiikasta*. *Aikuiskasvatus* 3, 175–183.
- Vapaa sivistystyö 2009. Opetushallitus. Saatavilla [www-muodossa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/vapaa_sivistystyoe](http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/vapaa_sivistystyoe). 19.4.2010.
- Vapaa sivistystyö 2010. Opetusministeriö. Saatavilla [www-muodossa: http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivistystyoe/aikuiskoulutusjaerjestelmae/vapaa_sivistystyoe/?lang=fi](http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivistystyoe/aikuiskoulutusjaerjestelmae/vapaa_sivistystyoe/?lang=fi). 16.4.2010.
- Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009-2012. Opetusministeriön asettaman valmisteluryhmän

loppuraportti. Opetusministeriön työryhmämuistiota ja selityksiä 2009:12.

”Viikon kohokohta” 2002. Raportit Kaiku I ja Kaiku II hankkeista.

Åberg, L. 1997. Viestinnän strategiat. Juva: WSOY.

Liite 1

Haastattelurunko rehtoreille

- Millä nimellä kutsutte kansalaisopiston toimintaan osallistuvia? (Esimerkiksi opiskelija, asiakas, kurssilainen, harrastaja)

Kuvaile opistojen muutosta viimeisen 10 vuoden ajalta? (oman opiston näkökulmasta ja laajemmin koko opistoliikkeen näkökulmasta)

- Miten mielikuvasi ovat muuttuneet siitä kun aloittelit työtäsi kansalaisopistossa? Koska muuten olet aloittanut työt kansalaisopistossa?

Sivistysnetin keskusteluissa jotkut eivät ole tyytyväisiä kansalaisopistojen julkiseen kuvaan. Vapaata sivistystyötä moititaan sisäänpäin kääntyneeksi.

- Mitä mieltä olet tästä väitteestä?
- Miten haluaisit muuttaa kansalaisopistojen julkisuuskuvaa?
- Kerro ja kuvaile, mihin suuntaan haluaisit mielikuvia johdatella?
- Sivistusnetissä myös väitetään, että aikuiskoulutuksella on Suomessa Baltian maihin verrattuna matala uutiskynnys eli julkisuuteen pääsee helpommin. Kuitenkin sivistystyön aiheet löytyvät usein vapaa-ajan sivuilta eikä lehden paraatipaikoilta. Millä palstalla vapaan sivistystyön aiheita pitäisi mielestäsi käsitellä?
- Sivistusnetissä on tehty analyysiä kansalaisopistojen pääkirjoituksista, joissa rehtorit näyttävät kirjoittavan opinto-ohjelmissa pääasiassa vanhoille asiakkailleen/opiskelijoilleen. Ollaanko siis sitä mieltä, että vanhat opiskelijat ovat tervetulleita, mutta uusista viis? Karkottavatko tällaiset me-henkeä nostattavat pääkirjoitukset potentiaalisia uusia asiakkaita? Mikä on pääkirjoituksen merkitys?

Aikuiskoulutuksen aliedustettuihin ryhmiin niputetaan usein miehet, maahanmuuttajat ja vähän koulutetut.

- Ovatko nämä ryhmät mielestäsi vaikeasti tavoitettavia? Miksi?
- Onko jotain muita ryhmiä, joita opistosi on pyrkinyt saamaan opintotoimintaan ja miten siinä on onnistuttu? Millaisia kokemuksia on saatu? Millaisia ryhmät ovat?
- Mitä mieltä olet opetusministeriön viime aikaisista kehittämishankkeista, jotka korostavat näitä uudenlaisia kohderyhmiä opistotoimintaan?
- Mitä kehittämissuuntaus tarkoittaa opiston tulevaisuuden kannalta?
- Onko teillä jokin tietty ryhmä johon haluatte panostaa tulevaisuudessa enemmän?

- Millaisia mielikuvia herättää mielikuva opistoista harrastamisen tilana? Halutaanko mennä sitä kohti vai irrottautua siitä?
- Entä kun nostetaan esiin pitsinnypläys ja kierrätysompelu. Millaisia mielikuvia tämä herättää potentiaalisissa asiakkaissa? Minkälainen kuva opistosta tulee?
- Mitä sanot, jos joku väittää, että kansalaisopiston toiminta on täysin hyödytöntä puuhastelua?
- Mistä mielikuvista haluaisitte päästä eroon?

Sivistysnetin keskusteluissa väitetään, että vapaan sivistystyön tunnettuudessa ei ole kehumista.

- Mitä mieltä olet tästä?
- Onko väite täysin väärä?
- Onko opisto kuntalaisten palvelu, jota ei tarvitsekaan erityisesti markkinoida ja myydä? Oletetaanko, että kansalaiset ja opistolaiset löytävät sen kyllä? Onko tilanne näin hyvä?
- Mitä olette tehneet tunnettuuden eteen?
- Mitä voitaisiin tehdä tunnettuuden parantamiseksi?
- Mikä on kansalaisopistojen yhteiskunnallinen merkitys?
- Mikä on mielestäsi kansalaisopistojen tärkein perustehtävä yhteiskunnassa ja suomalaisten elämässä?

Kunta- ja palvelurakennemuutos, Paras-hanke karsii kansalaisopistoja 10 prosentin vuosivauhdilla ajamalla opistoja yhteen. Opetusministeriössä valmisteltu kehittämisohjelma (KEHO) raamittaa työtä. Vastikään tarkistettu laki antaa oppilaitoksille uusia tehtäviä. Myös kuntaliiton opetus- ja kulttuuriyksikössä on aloitettu vuoden alussa Kuntaliiton sivistyspoliittisen asiakirjan valmistelu (Sivistyksen suunta 2020), johon halutaan selvittää eri verkostojen ja asiantuntijoiden kanssa miltä näyttävät tulevaisuuden opetus- ja kulttuuripalvelut.

- Miten koet näiden hankkeiden ja muutosviritysten vaikuttavan kansalaisopistoihin?
- Mitkä ovat mielestäsi kansalaisopistojen uusia ja tärkeimpiä kehittämissuuntia?
- Miltä näyttää tulevaisuuden kansalaisopisto? / Miltä näyttää unelmiesi kansalaisopisto?

Haastattelurungon laatimisessa käytetyt lähteet:

Kouvo, T. 21.9.2009. Pääkirjoitus puhuu opiston äänellä. Saatavilla www-muodossa.
http://www.sivistys.net/oppia_ika_kaikki/paakirjoitus_puhuu_opiston_aanella.html. 12.3.2010.

Käsikirja auttaa tavoittamaan aliedustetut ryhmät. 5.11.2009. Saatavilla www-muodossa.
http://www.sivistys.net/uutiset/kasikirja_auttaa_tavoittamaan_aliedustetut_ryhmat.html.
12.3.2010.

Sallila, P. 14.9.2009. Tunnettuudessa ei ole kehumista. Saatavilla www-muodossa.
http://www.sivistys.net/nakokulmat/paatoimittajalta/tunnettuudessa_ei_ole_kehumista.html.
12.3.2010.

Heljä Nurmela jättää kansalaisopistot. 31.8.2009. Saatavilla www-muodossa.
http://www.sivistys.net/uutiset/helja_nurmela_jattaa_kansalaisopistot.html. 12.3.2010.

Kunnat saavat uuden sivistysstrategian. 4.2.2010. Saatavilla www-muodossa.
http://www.sivistys.net/uutiset/kunnat_saavat_uuden_sivistysstrategian.html. 12.3.2010

Liite 2

Katuhaastattelu

- Jos olisit etsimässä englannin kielen kurssia, mistä lähtisit sitä hakemaan? Minkä opetusta tarjoavan tahon puoleen kääntyisit?
- Sanooko kansalaisopisto, kansanopisto ja vapaa sivistystyö sinulle jotain? Tiedätkö kansanopiston ja kansalaisopiston eron?
- Oletko koskaan osallistunut toimintaan jos niin miten? Millaisia osallistumisen kokemuksesi ovat olleet? Miksi et ole osallistunut?
- Mitä tulee ensimmäiseksi mieleen kansalaisopistoista ja työväenopistoista? (tarjonnasta, opetuksesta, opiskelijoista) Millaisia mielikuvia sinulla on?
- Luetko joka kotiin syksyllä ja joulun aikaan lähetettävän ohjelman?
- Millaisia kansalais- ja työväenopistoja on Tampereella, missä ne ovat ja ketkä niiden toimintaan osallistuu?
- Kenelle kansalaisopistot ja työväenopistot on sinun mielestäsi tarkoitettu?
- Haastateltavat voisivat selailta Ahjolan ja Työväenopiston esitettä. Kiinnostaisiko joku näistä kursseista sinua? Mihin näistä voisit osallistua, jos olisit osallistumassa?
- Minkä takia kansalaisopistot ja työväenopistot ovat mielestäsi olemassa? Mikä on niiden perustehtävä yhteiskunnassa?
- Tarvitaanko kuntalaisille kirjastojen tapaan kansalaisopistoja eräänlaisiksi yhteisiksi kulttuuritaloiksi, joissa kaikki kuntalaiset voivat käydä harrastamassa ja hakemassa uusia voimavaroja arkeensa?
- Tulisiko näiden palvelujen olla ilmaisia peruspalveluja vai olisitko valmis maksamaan niistä? Jos niin kuinka paljon?
- Millainen on mielestäsi kansalaisopistojen tunnettuus Tampereella?
- Opiskelevatko sukulaisesi, ystäväsi ja tuttavasi kansalaisopistossa?
- Onko tuttavapiirissäsi sellaisia jotka eivät opiskele? Miksi he eivät opiskele? Minkälainen opiston pitäisi olla, että he voisivat ajatella kurssille osallistumista?
- Minkälainen olisi tulevaisuuden/unelmiesi kansalaisopisto?
- Mitä sanot väitteestä: Kansalaisopisto toiminta on hyödytöntä puuhastelua?
- Jos nostetaan tarjonnasta esiin pitsinnypläys tai kierrätysompelu, millaisia mielikuvia se sinussa herättää? Millainen kuva opistosta tulee?

Ikä ja ammatti?